

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

ULUSLARARASI FONLARIN TÜRKİYE’DE YAŞAYAN
SIĞINMACILARA KATKISI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Yasemin DİLEK

KOCAELİ 2023

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

ULUSLARARASI FONLARIN TÜRKİYE’DE YAŞAYAN
SIĞINMACILARA KATKISI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Yasemin DİLEK

Prof. Dr. İrfan Kaya ÜLGER

KOCAELİ 2023

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

ULUSLARARASI FONLARIN TÜRKİYE’DE YAŞAYAN
SIĞINMACILARA KATKISI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Tezi Hazırlayan: Yasemin DİLEK

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 05/07/2023 – 19

Jüri Başkanı:

Jüri Üyesi:

Jüri Üyesi:

KOCAELİ 2023

TEŞEKKÜR

Öncelikle, bu çalışmanın hazırlanmasında çok değerli katkıları olan danışman hocam Prof. Dr. İrfan Kaya ÜLGER'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Çalışmamın nihaileşme sürecinde verdikleri değerli görüş ve öneriler için tez jürisi üyeleri Prof. Dr. İsmail ERMAĞAN ve Doç. Dr. Mehlika Özlem ULTAN'a çok teşekkür ederim. Süreç boyunca destek ve yardımlarını benden eksik etmeyen sevgili arkadaşım Büşra DURU GÜNEŞ'e teşekkür ederim. Son olarak, eğitim hayatımın her aşamasında vermiş oldukları sonsuz destek ve çabaları için değerli aileme minnet ve teşekkürlerimi sunuyorum.

ÖZET

Uluslararası göç kavramının giderek düzensiz ve kitlesel göç ile anılır hale gelmesi, Türkiye gibi elverişli lokasyona sahip ülkelere büyük bir sığınmacı akını yaşatmaktadır. Özellikle Suriye ve Afganistan’da meydana gelen siyasi olaylar sebebi ile Türkiye’de yer alan sığınmacı nüfusu yönetilmesi zor bir seviyeye yükselmiştir. Sığınmacıların gereksinimleri arasında yer alan koruma, eğitim, sağlık, istihdam ve toplumsal uyum süreçlerine yanıt verebilir olmak adına Türkiye, kendi öz finansal kaynaklarının yanında uluslararası fon mekanizmalarından da faydalanmaktadır. Bu çalışmanın temel araştırma sorusu, uluslararası fon kaynakları ve finansman mekanizmaların Türkiye’de yaşayan sığınmacılara hangi alanlarda ne gibi katkıları olduğu üzerine kurgulanmıştır. Bu kapsamda, Türkiye’deki sığınmacılara yönelik fon sağlayan önde gelen uluslararası fon programları ve fon sağlayan kurumlar incelenmiştir. Sığınmacıların temel sorun ve ihtiyaç alanlarına cevap verebilmek adına ilgili fonların hangi ulusal ve yerel ölçekli faydalancılar aracılığı ile aktarıldığı üzerinde durulmuştur. Sığınmacıların temel insani ihtiyaçlarına erişim, sosyoekonomik gelişim, korunma ve uyum faaliyetlerine ilişkin karşı karşıya oldukları sorunlara yönelik hızlı ve etkin çözüm geliştirmek adına hayata geçirilen projeler incelenmiştir. Türkiye’nin aktif olarak istifade ettiği uluslararası fon programları aracılığı ile sığınmacılara ağırlıklı olarak hangi temalarda destek sağlandığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Türkiye’de yaşayan sığınmacıların eğitim, sağlık, istihdam, sosyal uyum gibi öne çıkan alanlardaki ihtiyaçlarına uluslararası fonlar ile hayata geçirilen projelerin temas etmesinin yeri ve önemi hususunda Türkiye özelinde akademik bir çalışma bulunmamaktadır. İlgili çalışma bu kapsamda literatüre katkı sağlamakta ve Türkiye’deki sığınmacıların ev sahibi topluluklara uyum süreçleri ve sosyoekonomik ihtiyaçlarının giderilmesinde uluslararası fonların öne çıkan rollerine ilişkin bir bakış açısı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sığınmacılar, Uluslararası Fonlar, Kitlesel Göç, Uluslararası Koruma, Uluslararası Yardım Programları

ABSTRACT

The fact that the concept of international migration has become increasingly associated with irregular and mass migration has led to a large influx of refugees to countries with favorable locations such as Turkey. Especially due to the political events that took place in Syria and Afghanistan, the refugee population in Turkey has risen to a difficult level to manage. In order to be able to respond to the protection, education, health and social cohesion processes that are among the needs of asylum seekers, Turkey benefits from international funding mechanisms as well as its own financial resources. The main research question of this study is based on the contributions of international funding sources and financing mechanisms to asylum seekers living in Turkey. In this context, leading international funding programs and international institutions providing funds for refugees in Turkey were examined. In order to respond to the basic problems and needs of the refugees, it has been emphasized through which national and local beneficiaries the relevant funds are transferred. The projects implemented in order to develop fast and effective solutions to the problems faced by asylum seekers regarding access to basic human needs, their socio-economic development, protection and adaptation activities were examined. It has been tried to determine which themes are mainly supported by asylum seekers through international fund programs that Turkey actively benefits from. There is no academic study specific to Turkey regarding the place and importance of the projects implemented with international funds to meet the needs of refugees living in Turkey in prominent areas such as education, health, employment and social cohesion. The study contributes to the literature in this context and presents a perspective on the prominent roles of international funds in the adaptation processes of asylum seekers in Turkey to their host communities and meeting their socioeconomic needs.

Key Words: Asylum Seekers, International Funds, Mass Migration, International Protection, International Aid Program

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

AMIF: Asylum, Migration and Integration Fund (Sığınma, G ve Entegrasyon Fonu)

ASHB: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

BM: Birleşmiş Milletler

CEAS: Common European Asylum System (Avrupa Birliği Sığınma Sistemi)

DAC: Development Aid Committe (Kalkınma Yardımı Komitesi)

ECHO: European Civil Protection and Humanitarian Aid Operation (Avrupa Sivil Koruma ve İnsani Yardım Operasyonu)

EUTF: European Union Trust Fund (Avrupa Birliği Güven Fonu)

FRIT: The EU Facility for Refugees in Türkiye (Türkiye’deki Mülteciler İçin AB Yardım Aracı)

GİB: Göç İdaresi Başkanlığı

GİGM: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü

HIP: Humanitarian Implementation Plan (İnsani Uygulama Planı)

IFRC: Uluslararası Kızılay-Kızılhaç Teşkilatları Federasyonu

IASFM: Uluslararası Zorunlu Göç Çalışmaları Birliği

ILO: International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)

IOM: International Organization of Migration (Uluslararası Göç Örgütü)

IPA: Instrument for Pre-Accession Assistance (Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı)

RKY: Resmi Kalkınma Yardımı

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

SUY: Yabancılarla Yönelik Sosyal Uyum Yardım Programı

TDK: Türk Dil Kurumu

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

UDHR: Universal Declaration of Human Rights (İnsan Hakları Evrensel Bildirisi)

UNHCR: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

UNICEF: United Nations Children’s Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)

YUKK: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1 - Göç Çeşitleri ve Sınıflandırma Şeması.....	12
--	----

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 - Türkiye’de Uyrıklarına Göre Sığınmacı Sayısı	35
Tablo 2 - 2022 Yılı RKY İçin En Çok Fon Aktaran Ülkeler Listesi	60
Tablo 3 - Türkiye’ye Sağlanan RKY Finansmanı.....	61
Tablo 4 - AMIF Programı Performans Çıktıları.....	66
Tablo 5 - 2023 Yılı Avrupa İnsani Yardım Hibe Finansmanı Bütçesi.....	67

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1 - Türkiye’ye Sağlanan Toplam Resmi Kalkınma Yardımı	62
Grafik 2 - Resmi Kalkınma Yardımlarının Niteliğine Göre Dağılımı	63
Grafik 3 - Dış Finansman Aracına Göre FRIT Taahhütleri (Milyon Avro).....	72

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
KISALTMALAR	iv
ŞEKİL LİSTESİ	v
TABLO LİSTESİ	v
GRAFİK LİSTESİ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	8
1. GÖÇ VE SİĞİNMACILIĞA İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR.....	8
1.1. GÖÇ KAVRAMI VE ÇEŞİTLERİ	8
1.1.1. İç ve Dış Göç.....	12
1.1.2. Beyin Göçü.....	15
1.1.3. Gönüllü ve Zorunlu Göç	16
1.1.4. Geçici ve Kalıcı Göç	18
1.1.5. Düzenli ve Düzensiz Göç	19
1.2. GÖÇ AKTÖRLERİNİN HUKUKİ STATÜLERİ	20
1.2.1. Göçmenlik Statüsü	21
1.2.2. Uluslararası Koruma Statüleri	21
1.2.2.1. Sığınmacılık	22
1.2.2.2. Mültecilik	23
1.2.2.3. Şartlı Mültecilik	24
1.2.2.4. Geçici Koruma	24

1.3. SIĞINMACILIK KAVRAMI DOĞURAN ULUSLARARASI GÖÇLERİN NEDENLERİ.....	25
1.3.1. Ekonomik Nedenler.....	26
1.3.2. Siyasi Nedenler	27
1.3.3. Sosyokültürel Nedenler	29
1.3.4. Doğal ve Çevresel Nedenler.....	30
1.3.5. Küresel İklim Değişikliğinden Kaynaklanan Göç	31
İKİNCİ BÖLÜM	33
2. TÜRKİYE’DE SIĞINMACILIĞA İLİŞKİN GENEL GÖRÜNÜM.....	33
2.1. TÜRKİYE’DE SIĞINMACILIK GEÇMİŞİ.....	33
2.2. TÜRKİYE’DE SIĞINMACILIĞA İLİŞKİN HUKUKSAL YAPI.....	35
2.2.1. Uluslararası Hukuk Nezdinde Taraf Olunan Hukuki Belgeler	36
2.2.2. İç Hukuk Düzenlemeleri	37
2.3. TÜRKİYE’DE SIĞINMACILIĞA İLİŞKİN KURUMSAL YAPI.....	41
2.3.1. Ulusal Ölçekli Merkezi ve Yerel Kuruluşlar.....	41
2.3.1.1. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı	41
2.3.1.2. T.C. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM)	43
2.3.1.3. T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD).....	43
2.3.1.4. T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB)	44
2.3.1.5. Türk Kızılay (Göç ve Mülteci Hizmetleri Müdürlüğü)	45
2.3.2. Türkiye’de Faaliyet Gösteren Uluslararası Ölçekli Kuruluşlar.....	45
2.3.2.1. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR).....	46
2.3.2.2. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO).....	47
2.3.2.3. Uluslararası Göç Örgütü (IOM).....	48
2.3.2.4. Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC)	49
2.3.2.5. Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International)	50
2.3.2.6. İltica ve Göç Araştırma Merkezi (İGAM)	50

2.3.2.7.	Mültecilerle Dayanışma Derneği (MÜLTECİ-DER)	51
2.3.2.8.	Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD-ASAM)	52
2.3.2.9.	Helsinki Yurttaşlar Derneği (HYD).....	53
2.3.3.	Sığınmacılar İçin Çalışan Aktörlerin İşlevi.....	53
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....		56
3. TÜRKİYE’DEKİ SİĞINMACILAR İÇİN TAHSİS EDİLEN ULUSLARARASI FİNANSMAN KAYNAKLARI		56
3.1. TÜRKİYE’YE KULLANDIRILAN ULUSLARARASI FON KAYNAKLARININ GEREKÇESİ		56
3.2. DEVLETLER VE ULUSLARARASI KURULUŞLAR TARAFINDAN SAĞLANAN FONLAR		58
3.2.1.	Resmi Kalkınma Yardımı (RKY)	59
3.2.1.1.	RKY Fonu Genel Görünüm	59
3.2.1.2.	Türkiye’ye Sağlanan RKY Fonu	61
3.2.2.	AB Hibe Fonları	63
3.2.2.1.	Sığınma, Göç ve Entegrasyon Fonu (AMIF)	65
3.2.2.2.	Avrupa Sivil Koruma ve İnsani Yardım Operasyonu (ECHO)	66
3.2.2.3.	AB Bölgesel Suriye Güven Fonu (EUTF Suriye):	69
3.2.2.4.	Türkiye’deki Mülteciler İçin AB Yardım Aracı (FRIT).....	70
3.3. ULUSLARARASI FONLAR İLE HAYATA GEÇİRİLEN PROJELERDE ODAKLANILAN FAALİYET ALANLARI.....		73
3.3.1.	Uluslararası Koruma Faaliyetleri	74
3.3.2.	Eğitim Faaliyetleri.....	75
3.3.3.	Sağlık Faaliyetleri	76
3.3.4.	İstihdam Faaliyetleri.....	76
3.3.5.	Sosyal Uyum ve Rehabilitasyon Faaliyetleri	77
3.4. YARI YAPILANDIRILMIŞ MÜLAKAT DEĞERLENDİRMELERİ		78
SONUÇ		82

KAYNAKÇA	88
EK-1: ULUSLARARASI FON DESTEKLİ PROJELERİN YETKİLİLERİ İLE YAPILAN GÖRÜŞMELER	101
Mülteci ve Yerel Topluluklar için Sosyal Girişimcilik Güçlendirme ve Uyum (SEECO) Projesi	101
Göç, Girişimcilik ve Sosyal Uyum (ENHANCER) Projesi.....	106
İşten Sosyal Uyuma (Business to Social Cohesion) Projesi	110

GİRİŞ

Sığınmacılık kavramı, zorunlu göç hareketliliğinin ve zorla yerinden edilmelerin doğal bir çıktısı olarak değerlendirilmektedir. İnsanlık tarihinin başlangıcından bu yana var olan göç olgusu, en yalın hali ile mekânsal bir yer değişikliği olarak tanımlanmaktadır (Cihan, Ermağan ve Genç, 2020). Bu mekânsal değişikliğin zorunlu ya da gönüllü, bireysel ya da kitlesel, ulusal sınırlar içerisinde ya da uluslararası olması göç aktörlerinin kazandıkları hukuki statülerin belirleyicisi olmaktadır. Nedenleri ve etkileri ile çok boyutlu bir kavram olan zorunlu göç olgusu ve sığınmacılık kavramının ortaya çıkardığı sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal sonuçlar ağırlıklı olarak göç aktörleri üzerinden analiz edilmektedir (Gold ve Nawyn, 2013).

Bugün, ülkemiz özelinde zorunlu göç, düzensiz göç ve kitlesel göç kavramları ile birlikte anılan sığınmacılık kavramı göç çalışmalarında en temel uluslararası koruma statüleri arasında yer almaktadır. Sığınmacı, zorlayıcı belirli sebepler ile ülkelerini terk etmek durumunda kalan ve henüz göç ettikleri ülkenin resmi makamları tarafından kendilerine mültecilik statüsü tanınmamış olan kimseleri ifade etmek için verilen genel ve belirleyici öncel bir statüdür (IOM, 2009: 74). Sığınmacılık kavramı bireylerin ya da kitlelerin ülkelerindeki bir tehdit durumundan kaçma ya da kendileri için katlanılmaz duruma gelen hayat koşullarını refaha kavuşturma amacıyla zorunlu olarak diğer ülkelerin siyasi sınırları içerisine doğru düzenli ya da düzensiz şekilde hareket etmelerini de bir koşul haline getirmektedir.

Konumu dolayısıyla tarihi göç rotalarının önemli duraklarından biri olan Türkiye, her zaman göç hareketliliklerinden yoğun olarak etkilenen ülkelerden biri olmuştur. Arap Baharı sonucu ortaya çıkan Suriye Krizi ve Afganistan'da Taliban Rejiminin siyasi gücü elde etmesi hem *transit bölge* hem de *güvenli ülke* olması dolayısıyla Türkiye'ye yönelik sığınmacı akınını daha da arttırmıştır. Hatta söylenebilir ki içinde bulunduğumuz yıllarda Türkiye, kuruluşundan itibaren ilk kez bu kadar büyük bir sığınmacı göçü ile karşı karşıya kalmıştır. Böylesi bir sığınmacı akını ile ortaya çıkan sosyal, ekonomik, siyasi ve yapısal problemlerin yalnız Türkiye'nin hukuki düzenlemeleri, sosyoekonomik yapısı ve öz kaynakları ile çözüme ulaştırılması olası görülmemektedir. Ulusal ve uluslararası birçok aktörün işbirlikçi, sürdürülebilir ve

özüm odaklı yaklaşımlarına ihtiyaç duyulduğu, sığınmacıların Türkiye’de yoğunlaşmaya başladığı bu süreçte daha sarıh şekilde anlaşılmıştır.

Türkiye sığınmacılara ilişkin yürütmekte olduğu politika ve faaliyet alanlarında ulusal ölçekli mali kaynaklarının yanında uluslararası fon ve finansman kaynaklarını da aktif olarak kullanmakta olup sığınmacıların öncelikli sorun ve ihtiyaç alanlarına temas ederek hızlı şekilde cevap vermektedir.

Bu araştırma kapsamında, Türkiye’deki sığınmacıların temel ihtiyaçlarının karşılanması ve sosyo-ekonomik uyumuna yönelik olarak ulusal ve uluslararası aktörlerin tarafından yürütölen çalışmaların etkilerinin, çok sektörlü bir perspektifte değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Ulusal ve yerel ölçekte ilgili alanda halihazırda sınırlı akademik araştırmanın var olması; göç yönetim süreçlerine ve sığınmacılığa ilişkin politikaların işlerliğini kısıtlamaktadır. Ayrıca gerek sosyoekonomik gerekse siyasi projeksiyonlarda, sığınmacılara ilişkin uluslararası fon mekanizmalarının oldukça kritik bir gündem haline geleceğı öngörülmektedir. Türkiye’de yaşayan sığınmacılara ilişkin her alanda sürdürülebilir ve yönetilebilir uyum politikalarının geliştirilebilmesi ve Türkiye’ye aktarılan fonların işlevlerinin maksimize edilmesi için, ilgili alanda yapılan kanıta dayalı araştırmaların sayı ve içeriklerinin zenginleştirilmesi gerekmektedir.

Sığınmacı sayılarının her geçen gün artması ile bu alanda ayrılan beşerî ve finansal kaynakların da benzer şekilde artış göstermesi beklenmektedir. Sığınmacıların ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin tek taraflı ve sınırsız bir kaynak aktarımının gerçekçi olmaması sebebiyle mevcut finansal kaynakların etkin ve sürdürülebilir bir şekilde dağıtımına temel teşkil edebilecek mevcut durum analizleri, saha araştırmaları, envanter çalışmaları ve eylem planlarını içeren akademik araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Çalışmanın temel amacı kapsamında aşağıdaki alt araştırma sorularına yönelik değerlendirme gerçekleştirilmiştir:

1. Uluslararası fonlarla hayata geçirilen projeler ile sığınmacıların karşı karşıya kaldıkları sorunlara yönelik en çok hangi alanlarda iyileştirmeler yapılmaktadır?

2. Temel insani yardımlar ile eğitim, sağlık, rehabilitasyon, istihdam gibi temalarda hayata geçirilen uluslararası finansmana sahip projeler hangi kurum, kuruluş ve aktörler aracılığı ile kullanılmaktadır?
3. Türkiye'nin sığınmacılara ilişkin faaliyetlerinde en fazla istifade ettiği uluslararası destek programları hangileridir?
4. Bu destek programlarından hangi ulusal ve yerel aktörler aracılığı ile kaynak aktarımı gerçekleşmektedir?
5. Türkiye'nin uluslararası fon mekanizmalarından kaynak kullanımına ilişkin temel gerekçe ve kolaylaştırıcı faktörler nelerdir?
6. Uluslararası fon mekanizmalarının, etkin kullanımını güçleştiren yönler neler olmaktadır?
7. Sığınmacıların, ev sahibi topluluklara uyum süreçlerini kolaylaştırmak adına en fazla finansman kaynağı ayrılan faaliyet ve politika alanları neler olmaktadır?

Bahse konu temel alt araştırma soruları odağında literatüre sunulan araştırmanın hipotezleri aşağıda sayılmıştır. Türkiye'deki sığınmacı krizine yönelik olarak uluslararası kuruluşlar tarafından uygulanan uluslararası fon programları, 10 yılı aşkın süredir ülkede bulunan ve sayıları 4 milyona yaklaşan sığınmacıların temel olarak koruma, barınma, gıdaya erişim, sağlık ve eğitim hizmetlerinden faydalanmalarına yönelik çözüm faaliyetlerine odaklanmaktadır. Bu temel insani hizmetlere ulaşımın yanında ilgili fonlar ile uzun vadede sığınmacıların ev sahibi topluluklara uyum süreçlerini kolaylaştırmak adına istihdam olanaklarının sağlanması, ekonomik ve sosyal hayata katılımlarının hızlandırılması amaçlanmıştır. Sığınmacı krizinin başlangıcını takiben temel insani ihtiyaçlar, eğitim, sağlık, rehabilitasyon alanlarına odaklanan uluslararası fon programları;devam eden süreçte sorunun daha sürdürülebilir şekilde ele alınabilmesi için sosyo-ekonomik uyum ve istihdam alanlarına odaklanmıştır. Fon programları kapsamında bu sektörlerde uygulanan projeler ağırlıkla kamu kurumları aracılığıyla uygulanmakla birlikte kısmen STK'lar ve uluslararası kuruluşlar aracılığıyla doğrudan da uygulanabilmektedir. Programlara yönelik finansman kaynakları değerlendirildiğinde en büyük finansman kaynağını AB tarafından sağlanan fonlar olduğu görülmektedir. AB'nin doğrudan Türkiye özelinde uygulamaya koyduğu FRIT programları, sığınmacılık ve uyum temalarında tahsis

edilen AMIF fonu, sivillerin korunması ve insani yardım odağında oluşturulmuş ECHO fonu ve Suriye'ye özgü oluşturulmuş Bölgesel Güven fonu (EUTF) AB bütçesinden aktarılmaktadır.

Türkiye'ye yönelik kitlesel sığınmacı göçlerinin yakın gelecekte süreklilik arz edeceği öngörülmektedir. Sığınmacılara ilişkin sorumluluk paylaşımında, ülkemizin küresel ölçekte en önde gelen aktörler arasında yer aldığı görülmektedir. Bu sebeple, Türkiye uluslararası fon mekanizmalarından her geçen daha fazla yararlanmaktadır. Uluslararası fonların, ülkemizdeki sığınmacılar alanında kullandırılmasında kolaylaştırıcı faktör olarak; aktörler arası iş birliği ve koordinasyon kültürü öne çıkmaktadır. Bununla birlikte ev sahibi toplulukların sığınmacılara ilişkin önyargı ve dışlayıcı tutumları, fonların etkin kullanımında güçlükler doğurabilmektedir. Sığınmacıların uyum süreçlerini önceleyen faaliyet ve odak alanlarının sosyoekonomik yer edinebilirlik ve yeni sürdürülebilir geçim kaynakları yaratılması üzerine kurgulandığı düşünülmektedir.

Çalışmanın literatür değerlendirmesi kapsamında konu ile ilgili ulusal ve uluslararası literatür dikkate alınmıştır. Sığınmacılık temasında uygulanan göç yönetim politika ve programlarına yönelik olarak Göç İdaresi Başkanlığı, UNHCR ve IOM gibi kurum ve kuruluşların yıllık kurumsal faaliyet raporları incelenmiş; OECD ve Avrupa Komisyonu tarafından yayımlanan ülke bazlı uluslararası fon kullanım istatistikleri derlenmiştir.

Çalışmanın ampirik analizi kapsamında Türkiye'deki sığınmacılara yönelik uluslararası fonların katkılarının araştırılması amacıyla, ulusal ölçekte uluslararası finansman kaynakları ile yürütülen ve çoklu faaliyet alanlarına sahip üç projenin yetkilileri ile yüz yüze ve çevrimiçi olarak mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Her bir görüşme yaklaşık olarak 60 dakika sürmüş ve görüşmecilere önceden gönderilen sorular sözel olarak da yöneltilmiştir. Uluslararası finansman kaynakları ile desteklenmiş üç projenin başvuru sahibi olan kamu kurumu ve uluslararası kuruluş temsilciliklerinin ilgili proje yetkilileri, projeler ile ilgili detayları görüşme yapılması konusunda olumlu dönüş yapmışlardır. İlgili proje yetkililerinin olumlu dönüşleri akabinde, gerçekleştirilen nitel veri toplama sürecinde, yürütülmekte olan projelere ilişkin alt araştırma soruları ile uyumlu olarak hazırlanan 10 soru, yapılacak görüşme

öncesinde taraflara yazılı olarak iletilmiştir. Yarı yapılandırılmış mülakat görüşmeleri kapsamında hazırlanan sorular ile proje yetkililerinin, proje uygulama süreçlerine ilişkin geribildirimleri derlenmiştir. Çalışmanın temel hipotezi olarak ele alınan sığınmacılara yönelik uluslararası fonların kalkınma amaçları, yarı yapılandırılmış mülakat sonuçları kapsamında değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra projelerin odaklandığı temel faaliyet alanları, seçilen hedef gruplar, uygulama aşamasında karşılaşılan zorluklar ve sığınmacılara ilişkin hangi sorunlara çözüm getirildiği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışma, Türkiye'deki sığınmacılara yönelik literatüre önemli katkılar sağlamaktadır. Öncelikle sığınmacı sorununa yönelik olarak yönlendirilen uluslararası fonların özellikle sosyoekonomik kalkınma etkisi boyutunu değerlendirmesi bakımından çalışmanın özgün niteliği bulunmaktadır.

Tez konusu ile ilgili uluslararası literatürde, sığınmacıların uyum süreçlerinde ekonomik koşullarının iyileştirilmesi ve sürdürülebilir geçim kaynakları yaratımına ilişkin Lübnan ve Ürdün merkezli çeşitli araştırmaların olduğu görülmüştür. En fazla sığınmacıya ev sahipliği yapan ülke olan Türkiye'de oran yüzde 4'lerde iken sığınmacıların nüfusa oranla en yoğun olduğu Ürdün'de bu oran yüzde 15' yaklaşmıştır (Aktay 2020: 136). Lübnan ve Ürdün özelinde araştırma çalışmaları, daha çok sığınmacıların bulundukları ülkelerin ekonomik ve sosyal yapısına etkileri üzerinde yoğunlaşmıştır. Altındağ ve O'Connel (2023), mültecilere yönelik koşulsuz nakit transferlerinin koşulsuz etkilerini incelemiştir. Fallah vd. (2018), mültecilerin istihdam ve ücretler üzerindeki etkisini incelemiştir. Pascucci (2021), mülteci kamplarına yardımların ikamesi olarak sığınmacılara ilişkin sürdürülebilir geçim kaynakları yaratılması konusu üzerinde çalışma gerçekleştirmiştir. Ayrıca Dreher vd. (2018) tarafından kaleme alınmış uluslararası yardımların mülteci hareketliliğine etkisini ölçen bir çalışmanın literatüre sunulduğu görülmüştür.

Ülkemiz literatürü incelendiğinde ise Türkiye'deki sığınmacıların uyum süreçlerinde ve sosyoekonomik ihtiyaçlarının giderilmesinde uluslararası fonların rollerine ilişkin tez ölçeğinde herhangi bir çalışma olmadığı, makale düzeyinde ise dolaylı olmak üzere sınırlı sayıda çalışma yapılmış olduğu gözlemlenmiştir. Yılmaz (2018), uluslararası örgütler ve sivil toplum kuruluşlarının Türkiye'deki sığınmacılara ilişkin insani

yardımlarını araştırmıştır. Çalışma kapsamında kuruluşlar tarafından yürütülen projelere özet düzeyde yer verilmiştir. Ancak bu çalışma, Suriyeli sığınmacılar özelinde yapılmış ve yalnızca insani yardıma ilişkin finansman kaynaklarına atıf ile sınırlı tutulmuştur.

Türk (2016), araştırmasında Türkiye’de sığınmacılara ilişkin sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerini incelemiş ve bu kapsamda yürütülen projeler ile yardım çalışmalarına değinmiştir. Ayhan (2021), sığınmacılara ilişkin AB fonlarının denetim sorununu tartıştığı çalışmasında, fon sağlayıcıların proje uygulama ve denetim süreçlerine eş zamanlı dahil olmasının fonların işlevine olumsuz etkisi üzerinde durmuştur.

Yerel ve ulusal ölçekli kurum/kuruluşlar ile alanda faaliyet gösteren uluslararası kurumların yıllık çalışma programları ve yayımladıkları faaliyet raporları kapsamında mültecilere yönelik yürüttükleri proje ve faaliyetlere ilişkin bilgi paylaşımı yaptıkları ve aktarılan finansman tutarlarını içeren yayınlara rastlanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümü olan Göç ve Sığınmacılığa İlişkin Temel Kavramlar başlığı altında göç ve sığınmacılık kavramına ilişkin temel kavramlara yer verilmiştir. Sığınmacılık kavramını doğuran zorunlu göç, kitlesel göç ve düzensiz göç gibi çeşitli göç tanımları, göç hareketliliğine katılan aktörlerin edindikleri hukuki statüler ve uluslararası göçlere sebep olan zorlayıcı nedenler üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümü olan Türkiye’de Sığınmacılığa İlişkin Genel Görünüm başlığı altında, Türkiye’nin siyasi tarihinde sığınmacılık geçmişi genel hatları ile incelenmiş ve kuruluştan bu yana ülke topraklarına yönelik sığınma taleplerini tetikleyen toplumsal ve siyasi olaylara atıflar yapılmıştır. Aynı zamanda; Türkiye’nin sığınmacılık ve göç konularında taraf olduğu uluslararası anlaşmalar ile ulusal düzeyde yürürlüğe koymuş olduğu iç hukuk düzenlemelerinin yıllar içindeki ilerleyişi incelenmiştir. Türkiye’de sığınma ve göç politikaları alanında görev yapan uluslararası kurum temsilcilikleri, ulusal ve yerel aktörler ile mülteci STK’larının da kurumsal yapıları ve temel faaliyetleri bu başlık altında incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümü kapsamında, Türkiye’deki sığınmacılar için tahsis edilen uluslararası finansman kaynakları analiz edilmiştir. Türkiye’ye yönelik sağlanan

uluslararası mali kaynakların temel gerekçeleri üzerinde durulmuş, bu fonlar aracılığı ile hayata geçirilen projelerin öne çıkan faaliyet alanları tespit edilmeye çalışılmıştır. İlgili fonların hangi programlar aracılığı ile hangi aktörler üzerinden ağırlıklı olarak kullandırıldığına ilişkin bilgi ve veri paylaşımı yapılmıştır. Çalışma ekinde yer alan proje görüşmeleri kapsamında uluslararası fonlar ile hayata geçirilen projelerin, sığınmacıların öncelikli olarak yaşadıkları hangi sorunlara cevap verebilir nitelikte oldukları araştırılmıştır. Yapılan proje görüşmeleri kapsamında değerlendirme ve öne çıkan noktaların araştırmanın temel öncül ve savunularına katkıları ortaya koyulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GÖÇ VE SİĞİNMACILIĞA İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR

Zorunlu göç hareketliliği, sığınmacılık kavramının ortaya çıkmasında temel bir ön koşul teşkil etmektedir. Bu bölüm kapsamında, göç ve sığınmacılığa ilişkin temel kavramlara yer verilmiştir. Göç kavramının çeşitleri, göç aktörlerinin hukuki statüleri ve sığınmacılık kavramını doğuran uluslararası zorunlu göçlerin nedenleri üzerinde durulmuştur.

1.1. GÖÇ KAVRAMI VE ÇEŞİTLERİ

Göç, insanlık tarihinin en eski olgularından biri olup geçmişten bugüne insanın hayatta kalma güdüsü ve daha iyi bir yaşama kavuşma istenci ile yakın bir anlamsal ilişki taşımaktadır. Göçün yalnızca mekânsal bir değişiklik olarak algılanması birçok yönden eksik ve kısıtlı bir yorumlama olacaktır. Göç olgusunun kendisi; göçe sürükleyen sebepler, yarattığı sonuçlar ve göç eyleminin türleri açısından çok boyutlu olarak ele alınması gereken disiplinler arası bir statüye sahiptir.

Küreselleşen dünya neticesinde iletişim ve ulaşım teknolojisindeki gelişim ve yeniliklerin de etkisiyle toplumlardaki mobilizasyon artmış; göç olgusu daha yaygın bir hale gelmeye başlamıştır. Özellikle, ülkeler arası refah farklılıklarının keskinleşmesi ve hayat standartları arasındaki bu eşitsizliklerin teknoloji ile daha da görünür hale gelmesi göç süreçlerini hızlandıran en önemli sebepler arasında yer almıştır (Yıldırım Mat, 2020: 22).

Yüzyıllar süren sömürgeci faaliyetlerden yıpranmış *Kara Kıtadan* ve çatışma bölgelerinin büyüüp çoğaldığı Orta Doğu ülkelerinden olmak üzere giderek uluslararası bir hal almaya başlayan göç kavramı, 21. yüzyılın temel araştırma konularından biri haline gelmiştir. Bu bölgelerdeki yüksek doğurganlık hızı ve artan genç nüfus miktarı, kaçınılmaz olarak refah düzeyi yüksek Avrupa kıtasına akmaktadır. Dünya genelinde, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında ekonomik ve siyasi hareketlenmelerin doğurduğu artan işgücü ihtiyacı ile toplu nüfus hareketlilikleri hızlanmış olup hemen hemen her ülke göçten etkilenmiştir. Nitekim son elli yıllık dönemde 175 milyondan fazla insanın kitlesel olarak göç ettiği

bilinmektedir. 2022 yılında Uluslararası Göç Örgütü (IOM) yayımlamış olduğu rapora göre, 2020 yılı itibariyle dünya üzerindeki 281 milyon kişi uluslararası göçmen olarak kaydedilmiştir. Bu sayı, dünya nüfusunun %3,6'sına tekabül etmektedir (IOM, 2021: 2).

Süreç içerisinde bireysel ya da kitlesel nüfus hareketlerinin farklı yollarda ve farklı saiklerle öncelikle daha güvenli ve daha refah bölgelere doğru bir akışta olduğu görülmektedir. Bu bağlamda en basit haliyle kitlesel ya da bireysel nüfus hareketleri olarak açıklanan göç, Türk Dil Kurumu'na göre ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret anlamlarına gelmektedir (TDK, 2022).

Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından verilen ve en temelde bir “yer değiştirme hareketi” olarak açıklanan göç olgusu toplumun sosyal, kültürel, ekonomik ve politik yapısıyla yakından ilişkilidir. Bu toplumsal ilişkinin de etkisiyle, göç kavramı zaman içinde gelişip farklı anlam ve nitelikler kazanmıştır. Kapsayıcı göç tanımlarından biri; dini, iktisadi, siyasi, sosyal ve diğer sebeplerden dolayı insan topluluklarının hayatlarının tamamını veya bir bölümünü geçirmek üzere bir iskân ünitesinden, bir başkasına yerleşmek suretiyle yaptıkları coğrafi yer değiştirme hareketi olarak adlandırılmaktadır. Bir başka deyişle, coğrafi mekân değiştirme sürecinin ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasi yönleriyle toplum yapısını değiştirdiği bir nüfus hareketidir (Özer, 2004: 11).

Göçün ekonomik yapıyla olan ilişkisi ve sosyal uyum nosyonuna vurgu yapılarak oluşturulan bir başka tanımda ise göç; sosyal sistemin bozulan dengelerini tekrar sağlamak için ortaya çıkan bir mekanizma olarak ifade edilir. Bu süreçte, toplumun evrimi sırasında geçirdiği dönüşümlere paralel olarak ortaya çıkan tek yönlü bir uyum hareketi olarak kabul görmektedir. Göçün, nüfusu mekânda yeniden dağıtarak ve iş gücünün, üretimi daha etkin kılacak şekilde dağılımını sağlayarak mekân organizasyonunun yeni şartlara uyumunda en etken mekanizmalardan birisi olduğuna da işaret edilir (Tekeli, 1975: 158–159).

Disiplinler arası bir kavram olan göç olgusu, aynı zamanda çeşitli uluslararası aktörlerin de çalışma alanına girmiştir. Bu kapsamda, IOM tarafından göç kavramı *bir*

kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmesi ya da süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleri olarak tanımlanmaktadır (IOM, 2009: 35-36).

BM ise insanların ekonomik nedenlerle, güvenlik nedenleriyle veya diğer sebeplerle ülkelerini terk ederek başka bir ülkeye veya bölgeye yerleşmesini göç olarak tanımlamaktadır. BM göç tanımı kapsamında bir hareketliliğin göç olarak tanımlanması için üç temel kriter söz konusudur. Buna göre; yer değişikliğinin bir yıldan daha fazla süreyi kapsamaması, devletlerin siyasi sınırlarından başka sınırlar içine yapılmış uzun mesafeli olması ve bireysel ya da grup hareketliliğini içermesi gerekmektedir (Erdil, 2020: 73). Bu tanımda, göç ile insanların bulundukları bölgeyi terk etmeyi amaçladığı bir süreç vurgulanmaktadır. BM, göçün aynı zamanda insan hakları açısından da bir mahiyeti olduğunu vurgulamaktadır. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi (UDHR) 13. Maddesi kapsamında, insanların serbestçe hareket etme hakkı vardır ve bu hak, ülkelerini terk ederek başka bir ülkeye göç etme hakkını da içermektedir (UDHR, 1948).

Tarihsel süreçte 15. yüzyılın ikinci yarısında başlayan coğrafi keşiflerin tetiklediği sömürgecilik dönemi ile göç hareketliliği o zamana dek alışılmış olandan farklı olarak bir ucuz emek devşirme yarışına dönüşmüştür. Bu dönemdeki göç hareketleri, Batı'nın işgücü ihtiyacını ucuz köle emeği ile karşılama motivasyonu taşımaktadır. Köle ticaretinin gerçekleştirildiği en önemli yer olan Afrika kıtasından 19. yüzyılın başına kadar Avrupa'ya çalıştırılmak üzere yaklaşık 10 milyon insan taşınmıştır. Diğer yandan; İngiltere, Hollanda, İspanya ve Portekiz gibi ülkelerde yeni başlangıç yapma umudu olan nüfus keşfedilen bu yeni bölgelere veya sömürge ülkelere göç ettirilmiştir (Yılmaz, 2014: 1687-1688).

Birinci Dünya Savaşı sonrası Osmanlı ve Habsburg İmparatorluklarının yıkılması ile özellikle ulus devletlerin ortaya çıkmaya başladığı kaotik dönemde Orta, Doğu ve Güney Avrupa coğrafyası buradaki ülkelerin nüfuslarını homojen hale getirme çabası ile yoğun bir nüfus hareketliliğine maruz kalmıştır. Bahse konu etnisite göçmenlerine bir de Nazi Almayasından kaçan Yahudiler eklenmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sömürgelerin tasfiyesi ile Asya, Orta Doğu ve Afrika'da kurulan birçok bağımsız devletin kendi iç etnik çatışmaları, yeni göç dalgalarına yol açmıştır. 1945-1970

dönemindeki göç hareketlerinin temel motivasyonu ekonomik sebeplere dönüşerek sanayi sektörünün geliştiği ülkelere yönelik işçi göçüne dönüşmüştür. 1990'lı yılların başında Soğuk Savaş sonrası bağımsızlığını elde eden eski Sovyetler Birliği ülkeleri kronik ekonomik sıkıntılarla karşılaşmış ve bu sebeple yoğun göç vermişlerdir (Unat, 2002: 32).

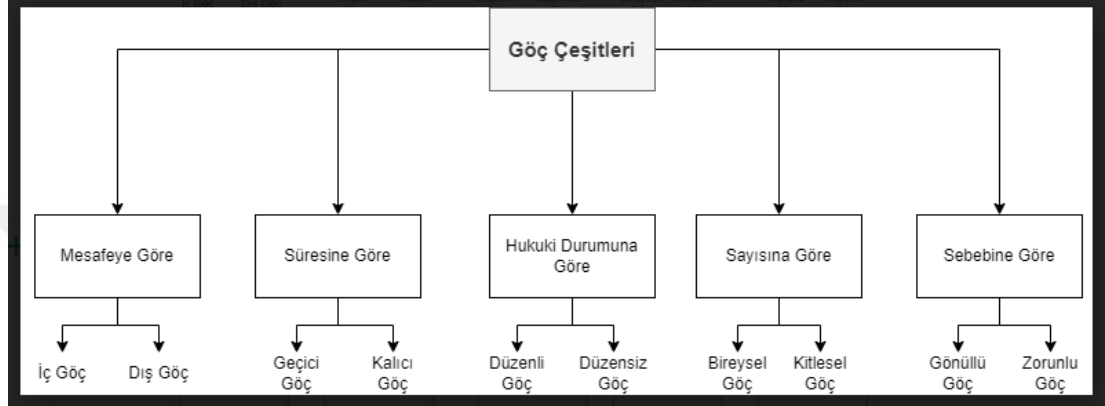
Dünya tarihi incelendiğinde imparatorlukların yayılmacı politikaları, sanayi devrimi, ulus devletleşme süreçleri, etnik çatışmalar ve etnik arındırmalar, zorunlu nüfus mübadeleleri, sürgünler, din ve mezhep savaşları, iki büyük dünya savaşı, siyasi sınır sorunları, radikal milliyetçi akımlar, soğuk savaş dönemi ve sonrasında yaşanan Doğu Bloku çözümleri coğrafi keşiflerle yeni bir karakteristik kazanan göç hareketliliğini günümüze kadar taze tutmuştur.

Devletlerin siyasi sınırları içerisinde meydana gelen olumsuz gelişmeler, ekonomik ve politik istikrarsızlıklar, ülkelerarası çıkar çatışmaları, savaşlar, doğal afetler, insan hakları ihlalleri, baskıcı ve siyasal katılıma kapalı olan rejim politikaları, iklim koşulları ve kıtlık gibi binlerce insanı yaşadıkları ülkeleri yasal ya da yasal olmayan yollardan terk etmeye zorlayan sebepler göç eylemini insanlar için alternatifsiz kılmaktadır (Doğan, 2015: 42). Her zaman yaşanan ülkenin zorlayıcı ve itici koşullarından bağımsız olarak bazen de hedef ülkenin elverişli ve çekici şartları göç hareketliliğine sebep olabilir. Örneğin bireylerin daha iyi eğitim, sağlık ve ekonomi standartlarına kavuşma istenci; gelişmişlik düzeyi olarak yaşadıkları ülkeden daha yüksek standartlara sahip ülkelere doğru göç hareketini bir alternatif haline getirmektedir (Dönmez Kara, 2015: 16).

Göç türlerine ilişkin birçok farklı kriterde sınıflandırmalar yapılmaktadır. Bu farklı sınıflandırmaları içine alacak şekilde, Şekil 1'de hazırlanan kategorizasyona aşağıdaki tabloda yer verilmiştir. Göç, çeşitlerine göre kategorize edilirken, mesafe kriteri temel alınarak bulunulan ülkenin sınırları içerisinde yer değiştirme ya da dışına çıkma durumuna göre iç ve dış göç olarak sınıflandırılır. Kişilerin gittikleri ülkelerde kısa ya da uzun süreli kalması veya o ülkeye yerleşmesi temel alınarak yapılan sınıflandırmada ise geçici ya da kalıcı göç tanımı yapılmaktadır. Göçün bireysel ya da kitlesel halde gerçekleştirilmesi de uluslararası hukuk çatısı altında yapılacak mevzuat tanımlamalarında önemli bir kriter haline gelmiştir. Bir başka sınıflandırma göç

hareketinin bir mecburi sebep barındırması halini odağa alarak, zorunlu veya gönüllü göç kavramlarındaki ayrışmaya vurgu yapar. Göç eyleminin, yasa dışı yollardan ya da hukuki yollar izlenilerek yapılmasına göre düzenli ve düzensiz göç olarak adlandırmalar da bir diğer sınıflandırma olarak karşımıza çıkmaktadır (Mence ve Parrinder, 2017: 322-323).

Şekil 1 - Göç Çeşitleri ve Sınıflandırma Şeması

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

1.1.1. İç ve Dış Göç

İç göç tanımı için, bir devletin siyasi sınırları içerisinde bölgeler arasında gerçekleşen yer değişiklikleri esas alınır (Sağlam, 2006: 34). IOM tarafından yapılan tanımlamada ise insanların ikametlerini değiştirmeleri ile gerçekleşen hareketlilik yani aynı ülke içerisinde bir farklı bir bölgeye ya da ile gidiş olacak şekilde bir isimlendirme mevcuttur (IOM, 2009: 43). Bahsi geçen bu ülke sınırları içindeki mekânsal hareketlilik o ülkenin ekonomik kalkınma sürecinin spesifik özellikleri ve ülkenin gelişmişlik düzeyi ile yakından ilişkilendirilebilir (Saraçoğlu ve Roe, 2004: 1). Bu kapsamda, bölgeler arası ekonomik büyüme farklılıkları iç göçlerin yönü konusunda belirleyici rol oynamakta ve ülke içerisinde kentsel ya da kırsal alanlar arasında nüfusun yer değiştirmesi söz konusu olmaktadır. Nüfus hareketinin yönü çoğunlukla az gelişmiş kırsal bölgelerden yoğun ekonomik büyümeye sahip endüstrileşmiş bölgelere doğru gerçekleşmektedir (Okun ve Richardson, 1961: 129).

Gelişmekte olan birçok ülkede nüfus üzerindeki genel eğilim kırsal alanlardan, sosyoekonomik imkânların daha fazla olduğu kentsel alanlara göç etmek üzerine olsa da ülkelerin büyüklüğü ve yerleşme tarihleri bu bilindik akışı çeşitlendirmektedir. Bu kapsamda, sürekli ya da geçici süreyle gerçekleştirilen iç göçler, kırsal alanlardan farklı kırsal alanlara, kentsel alanlardan kırsal alanlara ya da kentsel alanlardan diğer kentsel alanlara doğru da gerçekleşebilmektedir (Tümertekin ve Özgüç, 2019: 333).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yapılan bir araştırmada, 2020-2021 yılları arasında ülke nüfusunun yaklaşık %3,3'ünün bir ilden başka bir ile göç ettiği değerlendirilmektedir. Bu oran, yaklaşık olarak 2,8 milyon kişiye tekabül etmektedir. Bir yıllık zaman diliminde gerçekleşen göç hareketinde, kişilerin 2,3 milyonu sadece yaşadıkları ilin değil aynı zamanda yaşadıkları bölgelerin de dışına göç etmiştir (TÜİK, 2022).

Bir devletin sınırları içerisinde gerçekleşen iç göçün aksine, göç hareketliliğinin ülkeler arası bir boyut kazanması ile birden fazla devleti konu alması dış göç olarak adlandırılmaktadır. Devletlerin siyasi sınırlarının dışına akacak şekilde gerçekleşen göç hareketliliği ise bu hareketliliğe katılan kişi sayısına bakılmaksızın başka bir ülkeye giriş yapmaları halinde dış göç ya da uluslararası göç olarak tanımlanır (Lewis, 1982: 15). BM'nin yaptığı tanıma göre; bir göç hareketinin uluslararası olarak tanımlanabilmesi için, kişilerin bir sebeple yaşadıkları ülkelerden ayrılarak farklı bir ülkeye giriş yapması şartına buraya yerleşmesi ya da en az 1 yıl burada yaşaması kriteri de eklenmiştir (Gençler, 2004: 174).

Ülkelerarası kimliği dolayısıyla göçün tarafı olan ülkeler arasında bambaşka hukuki çerçevelerin ortaya çıkarması, göç olgusunu bir bakıma politize etmektedir. Günümüzde dış göç, devletlerin ulusal egemenlik hakkı ile bireylerin insan hakları temelinde özgürce hareket etme nosyonu arasında bir yetki dikotomisi yaratmaktadır. Siyasi, sosyal, ekonomik ve güvenlik boyutlarıyla çok yönlü yansımaları olan dış göç hareketliliği devletlerin politika inşasına ilişkin gündemlerinde önemi ve önceliği olan konulardan biri haline gelmiştir (Aydın, 2021: 24)

Dış göç, genel olarak 6 ayrı kategori altında toplanmaktadır. Bu sınıflandırmada gittikleri ülkede sürekli yerleşenler, süreli olarak gidilen ülkede sözleşmeli işçi olarak faaliyet gösterenler, süreli olarak gittikleri ülkede profesyonel çalışanlar, herhangi bir

hukuki düzenlemeye tabi olmadan gizli veya yasa dışı çalışanlar, bulundukları ülkedeki çeşitli zorluklar sebebi ile gidilen ülkeye sığınma talebinde bulunan sığınmacılar ve mülteciler yer almaktadır (de Tapia, 2002: 17).

Dış göçün, 21. yüzyılın başlarında göç olgusunun yaygın şekilde benimsenen yapısının dışında yeni formlara büründüğü ve göç eden kişilerin giderek artış gösterdiği gözlemlenmektedir. Bu durumun öncelikli nedenleri arasında ekonomik yapılardaki küreselleşme gelmektedir. Bunun yanında; seneler içerisinde gelişen bir süreç sonucunda ülkeler arasında var olan göç hareketlerinden doğan ulus aşırı ailelerin çoğalması da dış göç hareketlerini katlayarak artırmaktadır. Bilişim, iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmeler, bu teknolojilerin ekonomik erişilebilirliklerinde yaşanan artışlar da dış göç hareketliliğini destekler yönde bir katkı yapmaktadır. Ayrıca, göç veren ülkelerin göçmenlerini kültürel ve ekonomik olarak kendilerine bağlama çabalarının da dış göçlere katkısı büyüktür (Pusch, 2012: 444-445). Uluslararası göç, toplumların ve ülke ekonomilerinin küreselleşen sisteme eklemlenmelerinin doğal ve beklenen bir sonucu olarak görülmektedir. Söz konusu bu ekonomik entegrasyon, göç alan ve göç veren yerlerdeki sosyolojik ve ekonomik yapıları da değiştirip dönüştürmektedir (Castles, 2000: 269).

Mevcut dönemde, dünya üzerindeki insanların büyük çoğunluğu doğdukları ülkelerde ikamete devam ediyor olsalar da; çalışmak, eğitim faaliyetleri veya emekliliğini sonrası dönemler için ömürlerinin bir kısmında farklı bir ülkede yerleşenlerin sayısı da giderek artmaktadır.

Türkiye’de doğal ve turistik güzellikleri ile öne çıkan ve oldukça elverişli iklim koşulları sebebiyle özellikle emekli İngilizler tarafından Bodrum ve Fethiye gibi ilçeler ilgi odağı konumundadır. Muğla ili genelinde oturma izni olan ve konut alarak bu ile yerleşen yabancı sayısı 30 binin üzerinde seyretmektedir (TÜİK, 2022).

Yurtdışı lisans, yüksek lisans ve doktora programları ile çeşitli burslar alan öğrenci ve akademisyenler, gittikleri ülkelerde uzun süre yaşamakta ve bazı durumlarda bu ülkelerde istihdam edilip yerleşme alternatifini tercih etmektedirler. Avrupa Birliği tarafından finanse edilen ERASMUS+ Programı ile 13-30 yaş arası gençleri hedefleyen öğrenci değişim programları ile Avrupa’nın çeşitli ülkelerinde bir süre

yaşamak program kapsamında verilen burslar ile ücretsiz olarak gerçekleşmektedir (Ulusal Ajans, 2023).

Özellikle mesleki saikler ve kariyer hedefleri ile yetişmiş insan gücünün özel sektörde güçlü firmalar aracılığı ile istihdamında ülkeler arası rekabet yaygın şekilde yaşanmaktadır. Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar gibi Körfez ülkeleri sağlık sektöründe doktor ve hemşireleri; inşaat sektöründe ise mimar ve mühendisleri küresel ölçekli bir istihdam havuzundaki nitelikli personel arasından yüksek maaşlar vererek sağlamaktadır. Benzer şekilde geleceğin aranan mesleklerinden olan nitelikli yazılımcı ve mühendisler Hollanda ve İngiltere gibi ülkelere büyük firmalar aracılığı ile istihdam edilmekte ve geçici olarak bu ülkelere yerleşmektedirler.

1.1.2. Beyin Göçü

Dış göç başlığı altında kategorize edilen süreli çalışan profesyonellerin bir süre sonra bulundukları ülkeye daimî olarak yerleşmeleri ise beyin göçü olarak addedilmektedir. Beyin göçü ya da nitelik göçü, temelde az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeden gelişmiş olan ülkelere; bazen de gelişmiş ülkeden bir başka gelişmiş ülkeye donanımlı ve iyi yetişmiş mesleki yetenekleri olan bireylerin gitmesi olarak tanımlanmaktadır. Nitelikli kişinin yetiştirilmesi yerine, yetişmiş vasıflı bir çalışan ithal etmek sifıra yakın bir eğitim ve zaman maliyetiyle o kimseden faydalanmak anlamına gelmektedir (Erkal, 1980: 75).

Uluslararası göç olgusu kapsamında, ayrı bir mahiyeti olan bu göç türünde, sınırlı kaynakları ile eğittiği değerli insanları kaybeden az gelişmiş ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişimi açısından olumsuz etkiler ortaya çıkmaktadır. Çünkü bu ülkelerin nitelikli insan kaynağı ile üretilmiş bilgi birikimi azalır; kritik nitelikler gerektiren meslek ve örgütlerdeki kurumsal hafıza ve deneyim aktarımları sekteye uğrar. Buna bağlı olarak gelişmekte olan devletlerin kalkınma ivmeleri yavaşlarken, beyin göçü alan gelişmiş ülkenin gelişmişlik düzeyi ile kalkınmadaki rekabet düzeyi daha da artacaktır. Bu durum da doğrudan ya da dolaylı biçimde göç veren ülkelerin rekabet gücünü gelişmiş ülkeler karşısında daha da azaltacaktır. Ayrıca, nicelik değil nitelik olarak etki düzeyi yüksek bir kesimin ayrılışı beyin göçü yaşanan ülkelere sosyal ve

ekonomik erozyona sebep olduğundan toplumsal yapıda olumsuz değişiklikler yaratabilmektedir.

1.1.3. Gönüllü ve Zorunlu Göç

Gönüllü ya da iradi göç, bireylerin kendi isteğiyle ve kendi iradesi dahilinde bulunduğu yerden bir başka başka yere gitmesine verilen addır. Gönüllü göçün temel niteliği göç eden bireylerin iradesinin ön planda tutulmasıdır; fakat göç meylini ortaya çıkaran, genel itibariyle göç edilmek istenen bölgenin zorlu ve itici koşullarıdır. (Erkan ve Erdoğan, 2006: 82). Gönüllü göçün temel motivasyonu, kişilerin sahip oldukları yaşam şartlarını yükseltmeyi ummalarıdır. Örneğin kişilerin sahip oldukları refah seviyesini yükseltme isteği, daha yüksek ücretle, iş olanaklarının fazla olduğu yerlerde bulunma isteği, kariyer yapma, eğitim ve sağlık gibi temel sosyal hizmetlerden faydalanma isteği, bireylerin inanç ve özgürlüklerine müdahale edilmemesi ihtiyacı, aile birleşimleri gibi durumlar gönüllü göçün itici faktörleri olarak gösterilebilmektedir (Özyakışır, 2013: 15). Gönüllü göç sürecinde her ne kadar kendilerini zorlayan itici faktörler bulunsun da burada bireylerin iradesi belirleyici konumda olup göç hareketine sebebiyet veren itici faktörler hareketliliği zorunlu bir göç kapsamına sokmamaktadır (Adıgüzel, 2018, 17).

Yaşanan gönüllü göçlerin en yaygın biçimi, yaşadıkları ülkede iş imkânı bulmakta zorlanan ya da sosyoekonomik tatminsizlik yaşayan bireylerin bu koşulları tersine çevirmek veya fırsat eşitliğini yakalamak gibi herhangi bir sebepten ötürü başka ülkelere yönelik çalışmak amacıyla yer değiştirdikleri işçi göçleridir (Dönmez Kara, 2015: 28). İşçi göçleri, kimi durumlarda ülkeler arası hukuki anlaşmalar yolu ile belirli bir standarda ve sürekliliğe tabi olabilmektedir. Almanya, Hollanda, Fransa gibi sanayileşme sürecinde görece ilerlemiş Avrupa ülkelerinin 1960'lı yılların başlarında sanayi sektörü için işçi talebi artmıştır. Bu ülkelerin; Türkiye'nin de dahil olduğu Doğu Avrupa ve Akdeniz ülkelerinden göçmen işçi taleplerini konu alan işgücü anlaşmaları, işgücü temelli gönüllü göçün somut bir altlığı olarak değerlendirilebilir (Dönmez Kara, 2015: 5).

Gönüllü göç, yaygın olarak sosyoekonomik temelde daha iyi bir hayat olanağına kavuşmak için deneyimleniyor olsa da göç edilen ülkenin kültürel ve entelektüel birikiminden faydalanmak veya yeni yerler görüp tanımak amacıyla da

gerçekleştirilebilmektedir. Bu kavram ise genellikle entelektüel göç ya da yukarıdaki başlıkta bahsedildiği adı ile beyin göçü olarak ifade edilmektedir (Erdil, 2020: 74).

Zorunlu göç ise, bir kişinin ya da bir topluluğun kendi ülkesinden ya da mukim olarak bulundukları yerlerinden kendi iradeleri olmaksızın çıkarılması veya kaçırılması nedeniyle başka bir ülkeye gitmek zorunda kalmaları olarak tanımlanabilir. Bu göç hareketinin çeşitli nedenleri mevcut olsa da yaygın olarak savaş, çatışma, rejim değişiklikleri, zulüm, politik baskı ve doğal afetler gibi nedenlerden kaynaklanır. Zorunlu göçte insanların kendi istekleri dışında ve zorla bir ülkeden ya da bir bölgeden ayrılmaları söz konusu olduğundan özgür irade ile gerçekleştirilen bir eylemden söz edilmesi mümkün olmamaktadır.

IOM tarafından yapılan zorunlu göç tanımlamasında, doğal ya da beşeri sebeplerden dolayı içerisinde yaşantıya veya sahip olunan refah düzeyine yönelik tehditleri de içeren bir zorlama unsuru bulunan göç hareketine vurgu yapılmıştır (IOM, 2009: 103). Bireylerin ya da kitlelerin hayatlarını sürdürdükleri ortamda temel insani haklarının ellerinden alındığı ve temel ihtiyaçlarından dahi yoksun bırakıldıkları koşullar; onları yaşadıkları yerleri terk etmeye zorlamaktadır (Barakat ve Strand, 2000: 134). Bu noktada kişilerin yaşadıkları yerde temel hak ve özgürlüklerinin kısıtlanması; bazı durumlarda ise can güvenliğinin dahi sağlanamaması, onlarda hayatlarını kaybetmeye ilişkin korkular yaratmakta ve yaşadıkları yeri terk etmeyi alternatifsiz bırakmaktadır. Zorunlu göçte, doğa veya insan kaynaklı sebeplerle, kişilerin veya grupların doğrudan hayatlarına yönelik oluşan tehditler ve risklere karşı baskıyla veya iradeleri dışında yer değiştirmeleri temel belirleyici faktör olmaktadır (Ay, 2019: 6).

Uluslararası Zorunlu Göç Çalışmaları Birliği'ne (IASFM) göre; sığınmacılar, mülteciler, ülke içinde yerinden edilmiş kişiler, kalkınma projeleri nedeniyle yerinden edilmişler, çevre ve doğa felaketleri nedeniyle yerini terk edenler, insan kaçakçılığı mağdurları ve insan ticareti mağdurları zorunlu göçmenler grubunda değerlendirilmektedir (Messina ve Lahay, 2006: 10). Devletlerin çeşitli politikaları sebebiyle nüfus mübadelelerine maruz bırakılan kişiler de zorunlu göçe tabi olan kitleler arasında değerlendirilmektedir (Dönmez Kara, 2015: 5).

Tarih boyunca insanların maruz kaldığı zorunlu göç hareketi; ilkel zamanlarda yaşanan doğal afetler, kaynak yetersizlikleri, iklim değişiklikleri, kuraklık, kıtlık, uygarlıklar

arası çatışmalar gibi faktörlerden kaynaklanırken modern dönemde de kölecilik, sömürgecilik, savaşlar ve etnik çatışmalar zorunlu göçlerin tetikleyicisi olmuştur (Dönmez Kara, 2015: 26). 1933 yılında iktidara gelen Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi'nin (Nazi Partisi) yürüttüğü etnosentrik politikalar dolayısıyla göç eden Yahudilerin ya da 1980'lerde bölgede etnik kökenleri dolayısıyla kendilerine ve kültürlerine karşı gerçekleştirilen asimilasyon hedefli sert uygulamalar sonucu göç etmek zorunda kalan Bulgaristan Türklerinin göç hareketliliği zorunlu göçe örnek olarak gösterilebilir. Güncel dönemde ise, Arap Baharı süreciyle başlayan ve özellikle 2011 yılı itibarıyla Türkiye'ye doğru yapılan Suriyeli göçleri, ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi üzerine başa gelen Taliban rejimi sebebiyle göç eden Afganlar ve son olarak Şubat 2022 tarihinde başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı dolayısıyla göç etmek zorunda kalan Ukrayna nüfusu bunlara örnektir.

1.1.4. Geçici ve Kalıcı Göç

Geçici göç, bireylerin ya da toplulukların belirli bir süre için bulundukları yerden başka bir yere gitmeleridir. İnsanlar yaşadıkları yeri kalıcı olarak terk etmeyi amaçlamazken bu süreçte dönüş de planlanmıştır. Geçici göç, genellikle işçi göçünü karşılamak amacıyla kullanılır ve bu göç çalışma koşulları, ücretler ve yaşam koşullarının daha iyi olduğu bölgelere doğru gerçekleştirilebilir. Ancak, geçici göç sadece işçi göçü ile sınırlı değildir ve ekonomik etkenlerin yanı sıra sosyal veya kültürel etkenler gibi çeşitli nedenlerle gerçekleşir. Örneğin, bir ülkede üniversite eğitimi alan bir birey, başka bir ülkede yüksek lisans ya da doktora eğitimi almak amacıyla geçici olarak oraya gidebilir. Bu durumda, birey geçici göç gerçekleştirmiş olmaktadır.

Geçici göç kapsamında değerlendirilebilecek mevsimlik göç bir bireyin ya da bir topluluğun, belirli bir mevsimde bulunduğu coğrafi bölgede yaşam koşullarının zorlaşması ya da iş olanaklarının tükenmesi gibi nedenlerle geçici süreli başka bir yere gitmesi anlamına gelmektedir. Bu göç, genellikle tarım ve hayvancılık gibi geçim kaynakları ile ilintilendirilmektedir. IOM'un yapmış olduğu tanımlamaya göre işi mevsimsel koşullara bağlı olan ve bu işte yılın sadece belirli dönemlerinde çalışan göçmen işçiler mevsimsel göçün temel aktörlerini oluşturmaktadır (IOM, 2009: 41).

Örneğin, bir bölgede yaşanan kuraklık gibi çeşitli afetler sonucunda tarımın yapılamaması nedeniyle bireyler ya da toplulukların su kaynaklarının bol olduğu başka bir yere giderek orada çalışmaya başlaması mevsimlik göç olarak adlandırılabilir. İnsanların tatil yapmak ya da dinlenmek amacıyla bir süreliğine bulundukları bölgeden başka bir bölgeye gitmeleri de mevsimlik göç kapsamında değerlendirilebilir. Mevsimlik göç, geçici göç kapsamında değerlendirilse de göç hareketliliği burada görece daha kısa süreli ve mevsim geçişi endekslidir.

Yukarıda belirtilen geçici göç tiplerinin yanında, uluslararası firmalar ya da sivil toplum kuruluşlarında çalışan yüksek ve kalifiye uzman göçleri, yabancı ülkelerde istihdam edilen ve görev yapan diplomatik çalışanlar, artistler ve aktrisler, sanatçılar, hatta öğrencileri yabancı ülkede bulundukları sırada geçici göç kapsamında değerlendirilebilir (Mary ve Charles, 1981: 18). Geçici göç kapsamında başka bir ülkeye çeşitli amaçlarla giden bu insanların planlanan dönüş süresine uyarak yerleşik oldukları ülkelere dönecek olmaları varsayılır.

Geçici göçü aksine göçe katılanların, bulundukları bölgeleri geri dönmek üzere terk etmeleri durumu kalıcı göç kavramını ifade etmektedir (Sayın, Usanmaz ve Aslangiri, 2016: 2). Bu açıdan değerlendirildiğinde, göç edilen ülkede süresiz kalmayı ve o ülkeye yerleşmeyi amaç edinen her uluslararası göç, aynı zamanda uzun süreli hareketlidir (Mary ve Charles, 1981: 18). Başka bir deyişle kalıcı göç, kalıcı yeniden yerleşime yol açan ulusal sınırların aşılması ile gerçekleştirilen yer değiştirme hareketidir (Adamson, 2006: 174).

1.1.5. Düzenli ve Düzensiz Göç

Literatürde yasal göç olarak da kullanılan düzenli göç, bir kişinin yaşadığı yerden bulunduğu ülke tarafından yasal olarak belirlenen koşullara uygun şekilde çıkışı ve yine ikamet edeceği ülkenin yasal olarak belirlenen koşullarına uygun biçimde bu ülkeye girişi olarak tanımlanmaktadır (Toksöz, 2006: 110). Bu yasal koşullar, genellikle bir ülkenin yasaları veya uluslararası anlaşmalar çerçevesinde belirlenir ve bu koşullara uymak zorunludur. IOM'un yaptığı tanımlamada ise menşei ülkeden çıkışı ve ev sahibi ülkeye seyahati, bir üçüncü ülkeye geçişi düzenleyen kanun ve

yönetmeliklere aykırı olmadan insanların olağan ikamet yerinden yeni bir ikamet yerine gitmeleri şeklinde adlandırılmaktadır. (IOM, 2009: 15). Örneğin, bir ülkenin vatandaşlarının diğer ülkelere gidebilmeleri için istisna durumlar hariç olmak üzere geçerli bir pasaporta sahip olmaları ve gidecekleri ülkenin vize koşullarını yerine getirmeleri, çalışma ve oturma izinlerine sahip olmaları gerekmektedir (Demirhan ve Aslan, 2015: 36).

Düzensiz göç bir transit ülkeye veya hedef ülkeye, o ülkenin yasal koşullarına uygun olmayan bir şekilde giriş yapan ya da bu ülkelere yasal olarak giriş yapsa dahi yasal çıkış sürelerine uymayan veya izinsiz bir şekilde çalışan kişilerin gerçekleştirdiği göç hareketliliğidir. Çıkış yapılan kaynak ülke için ise gerekli çıkış süreç ve prosedürlerine uymama anlamına gelmektedir (Toksöz, 2006: 111).

Ulus-devletlerin yasalarıyla çatışan düzensiz göç, terimin daha cezai bir anlam çağrıştırması göz önünde bulundurularak yasal olmayan, yasa dışı göç olarak da karşımıza çıkmaktadır. Aralarında küçük kapsam farkları olmasına rağmen “düzensiz göç” ya da “yasa dışı göç” yerine literatürde “gizli göç” ve “belgesiz göç” gibi terimlerin de aynı anlama gelecek şekilde kullanıldığına rastlanmaktadır (IOM; 2009: 5).

Düzensiz göçün bir türü olarak tanımlanan transit göç ise asıl ulaşılmak istenen ülkeye giderken başka bir ülkede geçici bir süre için kalınması olarak açıklanmaktadır (Yılmaz, 2014: 1687).

1.2. GÖÇ AKTÖRLERİNİN HUKUKİ STATÜLERİ

Göç hareketliliğine katılan bireylerin ve kitlelerin temel motivasyonlarına göre, sahip oldukları hukuki statüler de farklılık göstermektedir. Bir gönüllülük esası ile kişilerin iradeleri dahilinde yapılan yer değişikliğine karşılık gelen Göçmenlik statüsü, zorunlu yerinden edilmeler ile ortaya çıkan uluslararası korunma statülerinden farklılık göstermektedir. Bu bölümde göçmenlik, mültecilik, şartlı mültecilik ve geçici koruma statüsü ve sığınmacılık kavramları açıklanmıştır.

1.2.1. Göçmenlik Statüsü

Yaşadıkları ülkedeki mevcut koşullardan memnun olmamaları nedeniyle, gönüllü olarak başka bir ülkeye giderek burada yaşamayı veya çalışmayı hedefleyen bireyler genellikle göçmen olarak addedilir. Göçmen statüsündeki bireylerin yaşadıkları ülkedeki memnuniyetsizlikleri çoğunlukla sosyoekonomik temelli olmakta ve yasal yollarla giriş yaptıkları ülkenin sınırları içerisinde yine o ülkenin yasalarına uygun şekilde ikamet gerçekleştirmektedirler (Erdil, 2020: 74).

BM ise daha geniş bir tanımlama yaparak, gerçekleştirilen göçlerin sonucunda bu eyleme katılan kişilerin göçmen olarak adlandırmak ve sebep ya da sonuçlarına bakmadan bir yıldan fazla yabancı bir ülkede ikameti kriter olarak almaktadır (IOM, 2009: 37).

IOM'un yapmış olduğu göçmen tanımının ise, kişisel refah gözetilerek ve dışarıdan herhangi bir baskı unsuru olmaksızın ilgili kişinin hür iradesiyle göç etmeye karar verdiği durumları kapsadığı kabul görmektedir. Dolayısıyla bu tanım kapsamında da özgür irade, gönüllülük ve refah gözetme esası ön plana çıkarılmıştır (IOM, 2009: 22).

1.2.2. Uluslararası Koruma Statüleri

Korunma kavramı, devletlerin vatandaşlarına karşı üstlenmiş olduğu temel ve öncelikli bir sorumluluk alanıdır (Safi, 2017: 242). Vatandaşı olunan devlet tarafından korunma hakkı, temel bir vatandaşlık hakkı olarak görülmekle beraber; devletlerin bu talebi yerine getiremediği veya yerine getirmede çeşitli aksaklıklar yaşanmasına ilişkin kimi durumlarla karşılaşılmaktadır. Bu kapsamda, bireyler ya da grupla ilgili korunma talebini, sığındıkları bir başka devletin siyasi sınırları içerisinde talep etmeleri ile bu sorumluluk geldikleri ülkeye yüklenmektedir (Çiçekli, 2016: 263).

IOM tarafından yapılan tanımlamaya göre; devletlerin taraf olduğu çeşitli uluslararası sözleşmeler ve insan hakları belgeleri gibi temel hukuki metinlerde öngörülen haklara, devletlerin saygı göstermesini ve koruma faaliyetini yerine getirmesini sağlamak amacı ile antlaşma yoluyla görevlendirilen bir örgütün sağladığı hukuki koruma uluslararası koruma statüsü olarak adlandırılmaktadır (IOM, 2009: 58). UNHCR'in

tüzüğünde yer alan kriterleri karşılayan sığınmacılar; Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi veya 1967 Ek Protokolüne taraf olan bir ülkede bulunmasalar dahi veya bulundukları sözleşme tarafı ülkenin hukuki çekinceleri ya da iç hukuk düzenlemeleri sebebi ile o ülke tarafından mültecilik statüsünü elde edemeseler dahi uluslararası korunmadan faydalanırlar (IOM, 2009: 42). Uluslararası koruma, bireyin bulunduğu ülkede iç hukuk düzenlemeleri kapsamındaki tanımlamalar ile hak kaybı yaşamaması adına, uluslararası mevzuata dayandırılmış ve genel geçerliliği olan bir koruma statüsü niteliği taşır.

1.2.2.1. Sığınmacılık

Sığınmacılık kavramı, göçmenlik kavramı gibi gönüllülük arz etmenin aksine; zorunlu ve hayati bir tehdit durumunda bulunduğu yeri ani ve plansız terk etme eylemine karşılık gelmektedir. Başka bir ülkeye sığınan bireyler, çıkış yaptıkları ülkede yaşadıkları korku ve endişe ile mal varlıklarını dahi bırakarak güvenli bölgelere ulaşma amacı taşımaktadırlar (Ziya, 2012: 232). Sığınmacılık, 1951 tarihli Cenevre sözleşmesinde belirtilen nedenlerle ülkelerini terk etmek durumunda kalanların, göç ettikleri ülkenin resmi makamları tarafından kendilerine mültecilik statüsü tanınması için beklenen süreci kapsayan geçici ve öncel bir statüdür.

Sığınmacılar; ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde, bir ülkeye kendisine mülteci statüsü verilmesi için başvurmuş ve başvurusunun sonuçlanmasını bekleyen kişi veya gruplardır. Sığınma eylemi sonrası bu başvuruyu henüz yapmamış veya başvurusunun kabulüne ilişkin dönüş bekleyen kişiler de sığınmacı olarak addedilir (Barkın, 2014: 334). Yapmış oldukları başvurularına cevaben olumsuz bir karar çıkması durumunda, eğer kendilerine insani ya da diğer gerekçeler nedeniyle ülkede kalma izni verilmemişse, bu kişiler ülkede düzensiz haldeki diğer yabancılar gibi sınır dışı edilebilirler (IOM, 2009: 49).

1.2.2.2. Mültecilik

1951 yılında Cenevre’de imzalanan Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme¹
1 A(2) Maddesinde mülteci kavramı aşağıdaki tanıma bağlanmıştır:

“ 1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacaktır.”

Sözleşmede yer alan 1951 tarihi sonrasında ve Avrupa’da meydana gelen olaylar sebebiyle ibaresinden kaynaklı zaman ve yer kıstası süreç içerisinde çoğu taraf devlet nezdinde genişletilmiştir (Barkın, 2014: 337).

Bir ülke sınırları içerisine ‘sığınan’ bireylere mültecilik statüsünün tanınması için bazı yasal prosedürlerin işletilmesi gerekmektedir. Buna göre; kişilerin yaptıkları hukuki başvurular iç hukuk ya da uluslararası hukuka göre devletlerin ilgili makamlarınca incelenip olumlu sonuca ulaştırılması süreci işletilmektedir (IOM, 2009: 43). 1951 Sözleşmesi; mültecilik kabulüne ve yasal statünün tanınmasına ilişkin detaylı açıklamaya yer vermeyerek bu yetkiyi ulusal karar vericilerin takdirine bırakmıştır. Bu açıdan içinde bulunan zor durumu sığındığı ülkeye kanıtlamak sorumluluğu sığınmacılara aittir. İşletilen yasal süreç içerisinde, kişinin yaşadığı olaylar sonucu başına gelen zorunlu ve kendiliğinden ortaya çıkan durumun; mültecilik tanımı için aranan kriterler ile örtüşüyor olmasına bakılmaktadır (Erdil, 2020: 72-73).

Mülteci statüsünün elde edilmesi, sığınmacıların bulundukları ülkede hak ve özgürlüklerden yararlanması hususunda önem arz etmektedir. Elde edilen mültecilik statüsü, vatandaşlık statüsüne en yakın hukuksal statü olarak yorumlanmaktadır. Mültecilik statüsü ile elde edilen kazanımlar bahse konu 1951 Sözleşmesi maddeleri altında düzenlenmiştir. Sözleşmenin 33. Maddesi ile düzenlenen geri gönderilmeme

¹ <https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf>
(Erişim Tarihi: 05.02.2023)

ilkesi en temel mülteci hakkı olarak değerlendirilmektedir. Mültecilik statüsü ile elde edilmiş olan diğer tüm hak ve özgürlüklerin ana odağında ayrımcılık yasağı ve eşit muamele ilkesi yer almaktadır. Buna göre; mültecilerin eğitim, çalışma ve sosyal hizmetlerden yararlanma gibi konularda, bulundukları ülke sınırları içerisindeki diğer yabancılar ile eşit muamele görmesi ve 26. Madde ile düzenlendiği üzere ikamet edeceği yeri seçme ve seyahat etme özgürlüğüne ilişkin herhangi bir ayrımcılığa maruz bırakılmaması şart koşulmuştur.

1.2.2.3. Şartlı Mültecilik

Uluslararası hukuki belgelerdeki mültecilik kriterlerini karşılayan sığınmacılara; ilgili bu belgelere koydukları çeşitli çekinceler ile çelişmesi sebebiyle bazı durumlarda devletler mültecilik statüsü verememektedir. Örneğin Türkiye Cumhuriyeti, Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi sonrası yapılan coğrafya temelli genişletmeyi dikkate almayarak 1967 Ek Protokolüne çekince koymuş ve yalnızca Avrupa'dan gelen sığınmacıların yapmış oldukları başvurulara mülteci statüsü tanımaya devam etmiştir (Dost, 2014: 37). Dolayısıyla Türkiye için mültecilik kriterlerini karşılayan sığınmacılar Avrupa dışında bir bölgeden geliyor olmaları durumunda ilgili şartları karşılıyor olmalarına bakılmaksızın mülteci olarak tanımlanmaz ve şartlı mülteci olarak değerlendirmektedirler (GİB, 2015: 76-77).

1.2.2.4. Geçici Koruma

Geçici koruma; bir ülke sınırları içerisine, menşe ülkelerine dönemeyen üçüncü ülke kişilerinden kaynaklanan kitlesel bir akının gerçekleşmesi durumunda, ev sahibi ülkenin kendisine sığınan bu kalabalık grupların faydasına olacak şekilde yürüttüğü acil ve kısa süreli istisnai bir korunma statüsüdür (IOM, 2009: 19). Bireysel sığınma olaylarında mültecilik talebinde bulunan kişilerin mültecilik şartlarını taşıyıp taşımadıklarının tespit etmek görece kolaydır ancak kitlesel sığınma ile karşı karşıya kalındığında, bu tespit süreçlerine ilişkin işler mekanizmalar tıkanmaktadır (Dost, 2014: 52).

Devletler, ulusal sığınma sistemlerinin mevcut işleyişi üzerindeki olumsuz etkileri en aza indirebilmek ve bu sistemin işlerliğini devam ettirebilmek adına hızlı ve kitlelere yönelik toplu bir koruma prosedürü işletebilir. Bu kapsamda, kitlesel yerinden edilmeler ve göçlerde geçici koruma statüsüne ilişkin hükümler uygulamaya sokulmaktadır. Geçici koruma statüsü, sığınma başvurularının çok sayıda olduğu kitlesel göçlerde bireysel statü işlemlerine çok fazla zaman ayrılması ve değerlendirme süreçlerinin sekteye uğramaması adına işlevsel bir çözüm yöntemi olarak değerlendirilmektedir (Erdil, 2020: 79).

2013 yılında yasalaşan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile Avrupa dışından gelenlere de uluslararası koruma sağlanması için “geçici koruma statüsü” mevzuata dahil edilmiştir. Özellikle, 2011 yılından itibaren ülkeye kitlesel şekilde göç eden Suriyeliler, Türkiye’de geçici koruma statüsü kapsamına alınmıştır.

1.3. SİĞINMACILIK KAVRAMI DOĞURAN ULUSLARARASI GÖÇLERİN NEDENLERİ

Bireylerin ya da grupların, kendi iradeleri dışında zorunlu olarak bulundukları yerleri terk ederek, göç hareketliliğinin aktörleri haline gelmeleri uluslararası hukuk normlarınca da tanınan haklı sebeplere dayandırılmaktadır. Yaşadıkları ülkeleri terk ederek, başka devletlere sığınan kişilerin en temel ve zaruri kaygıları elbette ki can ve mal güvenliği olmaktadır. Shacknove’a göre kişinin yaşamına yöneltilen tehditler, kötü muameleler, hayatını idame ettirmesine yönelik temel ekonomik ve sosyal şartlardan mahrum bırakmak ve son olarak da doğal afetler ile öngörülemeyen felaketler zorunlu göç hareketliliğini haklı sebeplere dayandırmaktadır (Shacknove, 1985: 279-281).

Zorunlu göçleri tetikleyerek dünya üzerindeki sığınmacı sayısına her geçen gün yeni bireyleri ekleyen birçok alt neden bulunsa da temelde sığınmacılık gerçekliğini doğuran uluslararası göçlerin 4 ana sebebi bulunmaktadır. Bunlar; kişinin hayatını idame ettirmesini zorlaştıran ekonomik nedenler, devletlerin ve rejimlerin sebep

olduğu çeşitli güvenlik sorunlarını içeren siyasi nedenler, ulus devlet homojen yapılanması içerisinde yer alan farklılıklara yöneltilen baskılar sebebi ile ortaya çıkabilecek sosyokültürel sebepler ve son olarak gerek doğanın kendisinden kaynaklı gerekse insanlığın bilinçsiz eylemleri ile insan yaşamını tehdit eden doğal ve çevresel felaketler olarak ayrıştırılabilir.

1.3.1. Ekonomik Nedenler

Andrew Shacknove’a göre; ekonomik altyapının elverişli olması için üç temel kriter öne sürülmüştür. Bunlar; kaynakların sürdürülebilir ve işler olması için yeterli teknoloji, ticareti kolaylaştıracak bir altyapı ve etkin ve asgari şartları sağlayacak dağıtım yöntemi olarak sıralanmıştır. Asgari bir geçim düzeyini sürdürmek için hiçbiri zorunlu olarak kapsamlı sermaye yatırımı, özel bilgi, kahramanca hükümet çabaları veya yerel zenginler tarafından kutsal fedakarlıkları zorunlu kılmaz. Asgari düzeyde tatmin edici bir kaynak dağıtım yönteminin bulunmadığı; teknoloji, altyapı veya dağıtımdaki yetersizlikler yani insan kontrolündeki tüm faktörler nedeniyle ekonomik ve sosyal hayatın tehdit edildiği ve geçimin zorlaştığı durumlarda devlet, vatandaşlarını korumak için temel görevini yerine getirememiş sayılacaktır (Shacknove, 1985: 280). Bu gerekçe ışığında genel kabulde gönüllü göç gerekçesi olarak tanımlanan ekonomik nedenler (Dönmez Kara, 2015: 21); devletlerin bu alanlardaki temel sorumluluklarını yerine getirememeleri takdirde zorlayıcı bir sebep olarak da değerlendirilebilir (Shacknove, 1985: 281).

Düşük gelir sorunları, işsizlik ve sosyoekonomik imkânsızlıklar gerçekleştirilen göç hareketliliğinin en güçlü motivasyonu ve en yaygın sebepleri arasında yer alır. Yüksek ücret koşulları, işgücü açığının fazla olması ve iyi çalışma koşullarının olduğu bölgelere doğru bir akış mevcuttur (Ultan, 2016: 11). Bazı araştırmalar elde edilen gelirin göçe etkisinin %90'lara yakın olduğunu değerlendirmektedir. İnsanlar ekonomik kazanç olarak ülke tabanına yaklaştıklarında daha fazla risk alabilir ve değişime hızlı giriş yapabilir bir konuma sürüklenmektedir. Devletlerin istihdam yaratamaması, yüksek işsizlik oranları, yüksek vergi yükleri, kronik yoksulluklar, milli gelirin adil ve etkin paylaştırılmaması ile oluşan gelir adaletsizlikleri, kötü çalışma şartları ekonomi temelli göçlerin hızlandırıcısı konumundadır (Özyakışır, 2013: 15).

Çin Halk Cumhuriyeti gibi ülkelerde uzun yıllar sürdürülen düşük ücret ve ücret baskılama politikaları gibi sert uygulamalar, Güney Amerika ülkeleri gibi kırılgan ekonomilerdeki yüksek enflasyon ve hayat pahalılığı gibi her türlü ekonomik istikrarsızlık göç hareketinin sürükleyicisi olmaktadır.

Kırsal kesimlerde yaşayan ve geçimini toprağı işleyerek kazanan kişiler için tarımda makineleşme bu alanlardaki işgücü ihtiyacını azaltmaktadır. Tarım topraklarının adil dağılmaması ve sonraki kuşaklarda miras yolu ile bölünen topraklar, kırsal kesimlerde ekonomik imkanları olumsuz etkilemektedir. Buralarda yaşayan kişileri ise ekonomik olarak zorlaşan yaşam koşullarında göçe zorlamaktadır (Çelik, 2006: 151-152).

1.3.2. Siyasi Nedenler

Devletin, özel kişi ya da kurumların sebep olduğu, politik çıkar çatışmaları odağında gerçekleşen nüfus hareketlilikleri siyasi sebepli göç olarak adlandırılmaktadır. Temelde bireyler için güvenlik sorunu doğuran ve göçe sebep olan savaş başta olmak üzere her türlü silahlı çatışmalar, istilalar, askeri müdahaleler, terör faaliyetleri, siyasi darbe ve rejim değişiklikleri bu nüfus hareketliliğine sebep olmaktadır (Özyakışır, 2013: 19-20).

Bireyler ve gruplar yaşadıkları ülkelerde meydana gelen; temel hak ve özgürlüklerinin ihlali ile sonuçlanan bu gibi durumlarda çoğunlukla başka ülkelere sığınma eğiliminde olurlar. Bulundukları yerlerde katliam, işkence ve insanlık dışı muameleye maruz kalma; din ve dil özgürlüklerini serbestçe kullanamama; ırk temelli ayrımcılığa ya da çeşitli siyasi baskı ve asimilasyonlara tabi tutulma halleri, kitleler halinde gerçekleşen göçü alternatifsiz kılmaktadır (Taşçı, 2009: 187).

Birinci Dünya Savaşı'nın bitimi ile Asya ve Afrika kıtalarında yer alan ülkelerdeki sınır değişiklikleri, Avrupa'da iki büyük imparatorluğun sona ermesi ile etnik milliyetçilik akımlarının yükselmesi gibi dönemsel gelişmeler siyasi sebepli göç eden milyonlarca sığınmacı ortaya çıkarmıştır. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığının diktatörlüğe dönüştüğü 1929 yılından sonra, burada yaşayan Boşnaklar üzerinde artan zulüm ve katliamlar bu halkı yığınlar halinde göçe zorlamıştır. Güney Sırbistan'dan göçe

koyulan bu grupların sayısının 200.000'e yaklaştığı düşünülmektedir. Bu muhacirler, gruplar hâlinde Selânik üzerinden ilk olarak İzmir'e ve sonrasında da İzmir üzerinden Anadolu'nun çeşitli illerine sevk edilmişlerdir (Emgili, 2020: 10-12).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra savaş öncesi Nazi Almanyasının sınırları içinde kalan bölgelerden 10 milyon, Doğu Avrupa'dan da 3 milyon kişinin yerleşmek niyetiyle Federal Almanya'ya girdikleri ifade edilmektedir. Ülkelerin siyasî rejimleri ile radikal çatıma içinde bulunan kişilerin yapmış oldukları göçler de siyasi nedenli göç olarak adlandırılmaktadır. İran'daki rejim değişikliği ve eski Sovyet bloku ülkelerindeki yeniden yapılanma bu tip göçleri akla getirmektedir. Bu anlamda özellikle, 1989 yılındaki Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin (SSCB) çöküşü sonucu, Batı Avrupa ülkelerine doğru büyük oranda göçlere şahit olunmuştur (Mutluer, 2003: 12). 1990'lı yıllarda ise tek başına Yugoslavya'nın parçalanmasına neden olan etnik çatışmalar ve iç savaş 3 milyon insanı bulundukları yerlerden göç etmeye zorlayacaktır (Tamer, 2020: 2812). Türkiye'de 1970'li yıllarda siyasal faaliyetlerde yer alan insanların bir kısmı, 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra yurtdışına çıkmaya başlamıştır. Öncelikli olarak ülkenin güney sınırında yer alan Suriye, Ürdün, Lübnan gibi devletler tercih edilse de çoğunlukla Avrupa ülkelerine doğru bir gidiş olmuştur. Bu çıkış rotasının nihai ülkelerinin başında ise Federal Almanya gelmiştir. 1980 askeri darbesini izleyen yıllar boyunca, siyasi nedenlerle Avrupa'ya göç edenlerin sayısı tahminen 30 bin civarındadır (Mutluay, 2019: 100).

Sınırlarımızın hemen ötesinde 1979 yılında gerçekleşen İran İslam Devrimi ile Rıza Şah Pehlevi'nin devrilmesi sonrasında, Ayetullah Humeyni'nin kendisine muhalif olanların tutuklanmaları, yargılanmaları ve sürgüne gönderilmeleri ile sonuçlanan bir İran İslam Cumhuriyeti kurulmuştur. Ayrıca devrim sonrası yönetimi altında; ülke sosyolojisinde dramatik değişikliklere sebep olacak hukuki düzenlemeler ile çok eşlilik serbest bırakılmış, kadınlara hicap giyme zorunluluğu getirilmiş, kadınlarda evlilik yaşı 13'e düşürülmüştür. Ülkede yaşam alanı bulamayan, can ve mal güvenliğinden endişe eden kadınlar, gençler ve çoğunluklu olarak seküler gruplar da başta Türkiye olmak üzere komşu ülkelere siyasi göçmen olarak akın etmişlerdir. Devrim ve aynı yıl başlayan İran-İrak Savaşı 1990'lı yılların başına kadar 1,5 milyon İranlının Türkiye'ye zorunlu göçüne sebep olmuştur (Latif, 2002: 12).

2010 yılında Tunuslu Muhammed Buazizi'nin işsizlik ve geçim sıkıntısı sebebiyle kendini yakması ile başlayan; Mısır, Libya ve Tunus gibi ülkelerde iktidarın devrilmesi ile sonuçlanan; Orta Doğu, Afrika ve Arap Yarımadasını etkisi altına alan Arap Baharı sebebiyle yaşanan siyasi çalkantılar da birçok kişinin siyasi göçmen olarak addedilmesine sebebiyet vermiştir. Söz konusu olaylar bölgedeki birçok ülkede bir domino etkisi yaratarak mevcut rejimlere karşı geniş halk katılımının olduğu protesto, miting, isyan ve ayaklanmalara yol açmıştır. Tunus ve Mısır'da devrimler ve yaşanan rejim değişiklikleri; Libya ve Suriye'deki iç savaşlar bölge halkını siyasi göç hareketliliğine katmıştır (Koraltan, 2016).

1989 yılından 1993 yılına kadar süregiden çalkantılı dağılış döneminde, SSCB'nin bünyesinde yerleşik olan Yahudi nüfusun bir kısmı, ülkede yaşanan ekonomik ve siyasi olaylar sebebi ile birlik içerisinde ağırlıklı olarak Orta Asya ve Belarus coğrafyasından İsrail'e göç etmişlerdir. Buradaki siyasi göçün temel sebepleri arasında, SSCB içerisindeki belirsizlikler ve Orta Asya'da ağırlıklı olarak hissedilen ekonomik buhran yer almaktadır. 1989 yılında SSCB içerisinde yaşadığı tahmin edilen 1,5 milyon Yahudi'nin neredeyse yarısı dağılıma süreci ve sonrasındaki 10 yıl içerisinde İsrail'e göç etmiştir (Dowty, 2004).

1.3.3. Sosyokültürel Nedenler

Ülkeler arasında yaşanabileceği gibi bir ülkenin farklı bölgeleri arasında deneyimlenen sosyal ve kültürel farklılıklar çeşitli sorunlara sebep olmakta ve buralarda yaşamını sürdüren kişileri göçe zorlayabilmektedir. Yaşadıkları ya da yerleştikleri bölgelerin veya ülkelerin etnik ve dini farklılıklarının neden olduğu ayrımcılık, köklü rejim değişikliklerine bağlı olarak kültürel ve dini yapıların hızla farklılaşması sosyokültürel zorlayıcı sebeplere örnek teşkil etmektedir (Aksoy, 2012: 294).

Bir arada yaşayan topluluklarda mezhep ayrılıkları ve dinsel inanış farklılıkları sosyokültürel olarak farklılık gösteren grupların birbirlerine karşı hoşgörüsüz ve olumsuz tutumları, kişileri sosyokültürel nedenlerle göçe yönlendirmede etkili olabilmektedir (Oral ve Çetinkaya, 2017: 4). Balkan ülkeleri içinde kültürel ve dini farklılıklara yönelik en baskıcı tutum uygulayan ve asimile edici politikaları en

sistematik hale getirenlerden biri Bulgaristan olmuştur (Karpat, 2004: 300-304). Örneğin, Osmanlı Devleti dağılışı döneminde, Balkan coğrafyasındaki Bulgar ayaklanması sonrasında, Bulgarların aldıkları birçok yerlerde Müslüman Türkleri ve Bulgar asıllı Müslümanlar olan Pomakları din değiştirmeye zorlamaları ile bu coğrafyadan Anadolu'ya binlerce kişi göç etmiştir (Taşçı, 2009: 194).

İkinci Dünya Savaşı öncesi siyasal ve ayrımcı baskılar devam etmiş ve 1934 - 38 döneminde de özellikle dini baskılar kitlesel zorunlu göçlere neden olmuştur.(Karpat, 2004: s.300-304). Benzer şekilde, İkinci Dünya Savaşı öncesinde Romanya'da da gündeme gelen ayrımcı uygulamalar ve imzalanan göç anlaşmasıyla, Dobruca bölgesinde yaşayan Müslümanlar ve buralara daha önceleri yerleştirilmiş olan Çerkez ve Tatarların göç ettirilmesi söz konusu olmuştur (İçduygu, Gençkaya ve Erder, 2014: 142).

Bazı durumlarda, dini yönden fetva vererek kitleleri yönlendiren kanaat önderlerinin, rızkın ve kısmetin farklı yerlerde olduğuna ilişkin salık vermesi de kişileri göç fikrine ısındırmaktadır (Taşçı, 2009: 190-191). Sosyal yapının içinde yer alan ve genellikle geleneksel bir altyapısı olan kız kaçırma, akraba evliliği, kan davası ve başlık parası gibi bazı zorlayıcı unsurlar da göçe neden olabilmektedir.

1.3.4. Doğal ve Çevresel Nedenler

Doğal afetler, doğada kendiliğinden oluşurken; çevresel felaketler insanların doğayı aşırı bilinçsiz kullanımı ve tahrip etmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Doğal ve insanların sebep olduğu çevresel olaylarla, ekolojik hayatta meydana gelen bu dramatik değişiklikler ise insanları, bulundukları alanları terk etmeye zorlamaktadır. Doğal afetlerin en yıkıcı örneklerinden deprem, 1988 yılında 7,2 şiddetinde vurduğu Ermenistan'ın Erivan kentinde yaklaşık 25 bin kişinin ölümüne yol açmış ve sonrasında depremden etkilenen 500 bine yakın insanın Rusya ve Ukrayna'ya göç etmesine neden olmuştur (Taşçı, 2009: 195). Benzer şekilde, Türkiye'nin uluslararası yardım talebinde bulunduğu ve resmi kaynaklara göre 18.243 kişinin hayatını kaybettiği 1999 Marmara Depremleri de zorunlu yer değişikliğine temel teşkil etmiştir (Boğaziçi Üniversitesi, 2022).

Tarihte, insanoğlunun yaşamını tehdit eden büyük çevresel felaketler nedeniyle anavatanından topluluklar halinde göçlerin yaşandığı bilinmektedir. Geleneksel olarak insanlar, doğal afetler ya da aşırı sömürü gibi nedenlerle toprağın bozulması durumunda yaşam alanlarını terk etmek zorunda kalmışlardır. Nüfus artışı, kaynakların tükenmesi ve çevrenin geri dönüşü olmayan bir şekilde tahrip edilmesinin neden olduğu kitlesel hareketlerin potansiyeli ise görece daha yeni bir sorundur (Algan ve Künçek, 1998: 85).

Kuraklık, kıtlık, çölleşme, erozyon, bilinçsiz sulama ve yer altı sularının çekilmesi, aşırı yağış ve sel baskınları, hava şartları ve hava kalitesindeki aşırı olumsuz değişiklik, depremler, volkanik faaliyetler, deniz seviyesindeki yükselmeler, küresel ısınma gibi sebeplerin tetiklediği zorunlu göç hareketliliği çevresel mültecilik ve iklim mülteciliği gibi kavramları literatüre sokmuştur (Dönmez Kara, 2015: 18). Dahası termal ve nükleer enerji üretimi projelerinin çevreye vermiş olduğu zararlar ve bu projelerin meydana getirdiği olası endüstriyel ve nükleer kazalar, durumu daha yüksek bir can güvenliği problemine dönüştürebilmektedir (Algan ve Künçek, 1998: 98).

New Hampshire Üniversitesi'nden tanınmış çevre bilimci Stuart Leiderman'a göre çevresel mülteciler çevresel kalitenin biyolojik göstergeleridir. Günümüzde sellerden, zehirli sızıntılardan, hidroelektrik projelerinden, şerit madenciliğinden, şiddetli ağaç kesiminden, hastalık salgınlarından, kara mayınlarından ve diğer kasıtsız veya uluslararası insan faaliyetlerinden kaynaklanan sığınma talepleri artmaktadır (Algan ve Künçek, 1998: 85).

1.3.5. Küresel İklim Değişikliğinden Kaynaklanan Göç

Günümüzde iklim değişikliği kaynaklı çevresel sorunlar göç hareketlerinin önemli belirleyicilerinden birisidir. İklim değişikliğinin yarattığı etkiler önümüzdeki on yıllar içerisinde toplumlar ve ekosistemler için en fazla risk taşıyan hususlar arasında bulunmaktadır. Yapılan tahminlere göre gelecek 20 yıl içerisinde dünyada ortalama sıcaklık artışının 1,5 dereceye ulaşması beklenmektedir (Eckstein vd, 2020). Büyük oranda insan faaliyetleri ile oluşan bu sıcaklık artışı ile birlikte mevsimsel döngülerde değişiklikler yaşanmakta, aşırı nitelikli doğa olayları insan yaşamında doğrudan etkide

bulunacak neticeler yaratmaktadır. İklim değişikliğine bağlı çevresel olaylar sebebiyle elverişli yaşam alanlarının azalması sonucu zorunlu göç ortaya çıkmaktadır.

Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli, 21. yüzyılda iklim göçünü tetikleyecek en önemli üç faktörü aşağıdaki şekilde sıralamaktadır (IPCC, 2023);

- Artan sıcaklık ve buharlaşmaya bağlı olarak tropikal fırtınalar ve sellerin şiddetindeki artış
- Yüksek sıcaklıklara bağlı olarak kuraklık ve gıda kıtlığı
- Buzulların erimesine bağlı olarak deniz seviyesindeki artış

UNCHR tahminlerine göre 2008 yılından beri yıllık olarak ortalama 21,5 milyon insan; sel, fırtına, orman yangınları ve aşırı sıcaklar gibi iklim değişikliğine bağlı çevresel olaylar yüzünden zorunlu olarak göç etmek zorunda kalmaktadır. 2050 yılına bu sayının 1,2 milyara ulaşabileceği öngörülmektedir (IEP, 2020).

İklim değişikliğinin yarattığı etkilerden en çok az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler etkilenmektedir. En güncel olarak yayımlanan Küresel İklim Risk Endeksine göre Porto Riko, Myanmar, Haiti, Filipinler, Mozambik ve Bahamalar geçtiğimiz 20 yıl içerisinde iklim değişikliğinden en çok etkilenen ülkeler olmuş olup bu sebeple büyük iç ve dış göç hareketleri yaşanmıştır (Eckstein vd, 2020). Gelecek projeksiyonu açısından Pakistan, Etiyopya ve İran kitlesel yerinden edilme riski altında olan ülkeler arasında yer almaktadır. Bu ülkelerde küçük ölçekte bile olsa gerçekleşebilecek çevresel tehdit ve doğal felaketler milyonlarca kişinin göçünü tetikleyecek olup bu durum bölgesel ve küresel güvenliği tehdit etme potansiyeli bulunmaktadır.

Yakın geçmiş incelendiğinde iklim krizine bağlı olarak çeşitli büyük göç olayları gerçekleşmiştir. Su ve gıda eksikliğinin büyük ölçekli göçe neden olan başlıca faktörler olacağı değerlendirilmektedir. Ekonomi ve Barış Enstitüsü (IEP) tarafından yapılan kapsamlı bir araştırma ülkelerin % 34'ünün önümüzdeki otuz yıl içinde felaket boyutunda su sıkıntısı yaşayacağı, % 22'sinin ise ciddi gıda sıkıntısı çekeceğini öngörmektedir. Su talebinin bazı bölgelerde birkaç on yıl içinde kriz seviyelerine ulaşacağı tahmin edilmektedir. Örneğin Hindistan'da 600 milyon insan, ülke tarihinde görülmemiş düzeyde yüksek ya da aşırı yüksek su stresiyle karşı karşıya bulunmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE’DE SIĞINMACILIĞA İLİŞKİN GENEL GÖRÜNÜM

Türkiye’de sığınmacılık nosyonu kuruluştan bu yana ülke gündeminde mevcudiyetini koruyan önemli maddeler arasındadır. Bölüm kapsamında kaleme alınan aşağıdaki başlıklarda, sığınmacı kavramının gündem olduğu öne çıkan siyasi olaylara, sığınmacılığa ilişkin ülkemizde uygulamada olan hukuksal yapı ve sığınmacılığa ilişkin faaliyet gösteren, öncü politikalar ortaya koyan kurumsal yapılara yer verilmiştir.

2.1. TÜRKİYE’DE SIĞINMACILIK GEÇMİŞİ

Türkiye ve üzerinde yer aldığı Anadolu toprakları, coğrafi ve jeopolitik konumu dolayısıyla tarihsel süreçte uluslararası göç olaylarının merkezinde yer almıştır. Bu coğrafyada bereketli topraklar ve elverişli doğal koşullar sebebiyle tarih boyunca kurulan birçok uygarlık uluslararası göçlere ev sahipliği yapmıştır. Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılması ve sonrasında Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması ile homojenleşen nüfus hareketleri yakın coğrafyalarda bir nüfus değişimini beraberinde getirmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması ile birlikte imzalanan mübadele antlaşmaları özellikle Balkanlarda yerleşik Türk ve Müslüman kökenli grupların vatan ve aitlik hisleri arayışları ile ülkemize göçünü artırmıştır. Bu süreçte 30 Ocak 1923 tarihinde Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan Nüfus Mübadelesi Sözleşmesi² ile iki ülke arasında zorunlu nüfus değişimi gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır (Soysal, 2000: 185). 1923 ve 1924 yıllarında Yunanistan’dan gelen mübadele göçmenlerinin yanı sıra, 1950 ve 1951 yıllarında Bulgaristan’dan ve 1954 sonrasında ise Yugoslavya’dan Türkiye’ye yönelik göç hareketliliği söz konusu olmuştur (Dönmez Kara, 2015: 135).

² https://www.mfa.gov.tr/lausanne-peace-treaty-vi_-convention-concerning-the-exchange-of-greek-and-turkish-populations-signed-at-lausanne_.en.mfa (Erişim Tarihi: 03.03.2023)

1980’li yıllardan sonra ise Türkiye’ye yönelik kitlesel göç hareketlerinde ve göç eden kişi sayılarında bir artış yaşanmıştır. Özellikle İran, Irak ve Bulgaristan gibi yakın komşu ülkelerde yaşanan iç karışıklıklar; küreselleşmenin de etkileri ile birleşerek Türkiye’deki göçmen sayı ve çeşitliliğini artırıcı bir rol üstlenmiştir (Ateş ve Coşkun 2020, 58). 1990’lı yıllarda yaşanan Körfez Savaşı ardından, bölgede yer alan Irak, İran ve Afganistan gibi çeşitli ülkelere Türkiye’ye kaçanların yarattığı bir sığınmacı dalgası olmuştur. UNHCR’in açıkladığı rakamlara bakıldığında, bu sayı 1990’lı yılların ortalarında çoğunluğu Türkiye’nin güneyine yerleşecek şekilde 150.000’e ulaşmıştır (UNHCR, 2022). Aynı yıllarda Doğu Avrupa’da gerçekleşen etnik temelli mücadeleler sebebiyle, 1998 yılına kadar Bosna’dan 20.000 kişinin ve 1999 yılında Kosova’dan 17.746 kişinin ülkemize sığındığı bilinmektedir (GİB, 2022).

2011 yılında Suriye’deki iç savaşın başlamasıyla birlikte, bu ülkeden kaçan binlerce insan Türkiye’ye sığınmaya başlamıştır. Sığınmacıların çoğu, Suriye’nin kuzeyindeki çatışma bölgelerinden kaçarak Türkiye’ye kitleler halinde giriş yapmıştır. UNHCR Türkiye’nin araştırmasına göre; 2022 yılına gelindiğinde Türkiye’deki kayıtlı Suriyeli sığınmacı sayısı 3,6 milyonu geçmiştir (UNHCR, 2022).

Son olarak ise 15 Ağustos 2021’de Taliban rejiminin, Kabil’in kontrolünü de ele geçirerek Afganistan’a yirmi yıl aradan sonra tekrar hâkim olması ile ülkemize düzensiz göç ile gelen sığınmacı sayısı yaklaşık 200.000’e ulaşmıştır (GİB, 2023).

Özellikle 2010 yılı sonrası, siyasi sınırlarımızın yakın çevresinde gerçekleşen ve güvenlik problemleri doğuran çatışma, rejim değişiklikleri ve iç savaşlar sebebiyle UNHCR’in da yapmış olduğu açıklamalarda; ülkemiz mevcut dönemde dünya ülkeleri arasında en fazla sığınmacıya ev sahipliği yapan ülke haline gelmiştir (UNHCR, 2023).

Tablo 1 - Türkiye’de Uyruklarına Göre Sığınmacı Sayısı

UYRUĞU	SIĞINMACI SAYISI
SURİYE ARAP CUMHURİYETİ	3.648.993 (Geçici Koruma)
AFGANİSTAN	135.445 (Uluslararası Koruma) & 8.384 (Geçici Koruma)
IRAK	132.166 (Uluslararası Koruma) & 10.244 (Geçici Koruma)
İRAN İSLAM CUMHURİYETİ	15.135 (Uluslararası Koruma)

Kaynak: UNHCR, 2023.

Türkiye’de kayıtlı sığınmacı sayısına ilişkin veriler yukarıdaki tabloda paylaşılmıştır. Buna göre Suriye uyruklu geçici koruma statüsü ile yaklaşık 3,7 milyon Suriyeli ülkemizde kayıtlara geçmiştir. Afganistan uyruklu sığınmacıların uluslararası ve geçici koruma statüleri ile ülkede kaydedilen sayıları 140 binin üzerindedir. Benzer şekilde Irak’tan Türkiye’ye sığınmış kişilerin sayısı ise uluslararası ve geçici koruma statüleri toplamında 150 bine yakın olarak hesaplanmıştır (UNHCR, 2023).

2.2. TÜRKİYE’DE SIĞINMACILIĞA İLİŞKİN HUKUKSAL YAPI

Türkiye’de sığınmacılık gündemine ilişkin hukuki düzenlemelere, ulusal politika ve faaliyetlerin dayanmış olduğu uluslararası anlaşmalar ile iç hukuk metinlerine genel hatları ile kronolojik olarak aşağıda başlıklarda değinilmiştir.

2.2.1. Uluslararası Hukuk Nezdinde Taraf Olunan Hukuki Belgeler

BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 10 Aralık 1948 tarihli ve 217 A (111) sayılı kararı ile kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisi kapsamında, sığınmacılığa ilişkin açıklamalar yer almaktadır. Doğrudan hukuksal bağlayıcılığı olmayan bu metnin 13 ve 14. Maddelerinde yer alan atıflar kişilerin serbest dolaşımı, başka ülkede ikamet, bulunduğu ülkeyi terk etme, zulme karşı iltica etme haklarına vurgu yapar.

1951 tarihli Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukukî Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi: Uluslararası korumanın temel dayanaklarından biri olarak anılan 1951 tarihli Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukukî Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi³ kapsamında; mültecilik hukuki statüsünün genel geçer tanımına, bu statünün bağlanmış olduğu temel ölçütlere detaylı şekilde yer verilmektedir. Türkiye'nin taraf olduğu bu sözleşmede mültecilik statüsü tanınan bireylerin bulundukları ülkelerde sahip oldukları hak ve özgürlükleri ile o ülkede yerine getirmeleri beklenen yükümlülüklerle de sözleşmede yer verilmiştir.

Türkiye, taraf olduğu bu sözleşmede yer alan mülteci tanımı için sayılan nitelikleri kabul etmekle beraber, kendisine sığınan kişilere mültecilik statüsü vermek için coğrafya bir kısıt koymuştur. Türkiye'nin ilgili sözleşmeye koymuş olduğu çekince ile yalnızca Avrupa'dan gelen sığınmacılara, Madde 1 A (2)'de yer alan kriterleri karşılama durumunda mültecilik statüsü tanınmaktadır (Aydın, 2021: 54).

Cenevre Sözleşmesi, mültecilik statüsünün belirlenebilmesi ve sığınma eylemlerinde uluslararası korumanın sağlanabilmesi için açık norm ve kriterler içeren uluslararası nitelikli en temel belge olarak görülmekle birlikte; 1967 yılında yapılan protokol ile kapsayıcılığı artırılacaktır (Çiçekli, 2016: 217). Sonraki yıllarda Mültecilerin hukuki statülerinin tanınıp haklarının korunmasına ilişkin bölgesel nitelikli farklı uluslararası metinler de uygulamaya alınacaktır. Örneğin, 1969'da Afrika Birliği Örgütü Afrika'daki Mültecilerin Bazı Sorunlarının İyileştirilmesine Dair Sözleşmeyi kabul etmiş, 1984'te ise Latin Amerika hükümetleri temsilcilerinin hukukçularla bir araya

³ <https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2020/01/Multecilerin-Hukuki-Durumuna-Iliskin-Sozlesme.pdf> (Erişim Tarihi: 20.03.2023)

gelerek oluşturduğu Cartagena Deklerasyonu bu belgelere örnek olarak gösterilebilir (Can, 2021: 32-34).

Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü: Türkiye, 01.07.1968 tarih ve 6/10266 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolünü⁴ yürürlüğe koymuştur. protokolü yürürlüğe koymuştur. Cenevre Sözleşmesi kapsamında yapılan mültecilik statüsü tanımlamasında konulmuş olan *1951 tarihinden önce meydana gelen olaylar sebebiyle ve Avrupa'da meydana gelen olaylar sebebiyle* kısıtları kaldırılarak bu statünün kapsamı daha geniş tutulmuştur. Yapılan bu değişiklik ile sözleşmedeki zaman kısıtlaması yerine *herkes için* ifadesi kullanılmıştır. Ancak coğrafya kısıtlamasını devam ettirmek isteyen Türkiye gibi ülkelerin, koydukları çekinceler ile 1951 Sözleşmesinde yer alan coğrafya şartına devam etmeleri de mümkün olmuştur (Güner, 2007: 201). Bu kapsamda Türkiye, Kongo ve Madagaskar ile birlikte mültecilik statüsü için koymuş olduğu yalnızca Avrupa'dan gelen sığınmacılara ilgili statünün tanınması kısıtlamasını sürdürmektedir (Aydın, 2021: 201).

2018 Tarihli Küresel Göç Mutabakatı: BM Genel Kurulu tarafından Aralık 2018'de 152 ülkenin lehte oyu ile kabul edilen mutabakat kapsamında; göç yönetimini iyileştirmek, göçmenlerin insan haklarını korumak ve ev sahibi topluluklara sosyal ve ekonomik entegrasyonu kolaylaştırmak amacıyla 23 hedef oluşturulmuştur. 2018 tarihli Küresel Göç Mutabakatı⁵ metni yasal olarak bağlayıcılığı olmayan daha ziyade kitlesel göçle ilgili konularda ülkeler arasında iş birliği ve deneyim paylaşımını destekleyen bir çerçeve çizmektedir (IOM, 2023).

2.2.2. İç Hukuk Düzenlemeleri

1934 Tarih ve 2510 Sayılı İskân Kanunu: 2510 sayılı Kanunu⁶ 3. Maddesinde göçmen tanımı yapılmıştır. Buna göre; *Türkiye'de yerleşmek amacıyla dışarıdan, birer*

⁴ https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020094144bm_13.pdf (Erişim Tarihi: 23.03.2023)

⁵ https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020094144bm_13.pdf (Erişim Tarihi: 25.03.2023)

⁶ [T.C. Resmî Gazete \(resmigazete.gov.tr\)](https://resmigazete.gov.tr) (Erişim Tarihi: 26.03.2023)

birer veya topluca, gelmek isteyen Türk soyundan yerleşik veya göçebe fertler ve aşiretler ile Türk kültürüne bağlı yerleşik kimseler, göçmen olarak tanımlanmıştır. Kanunun aynı maddesinde mültecinin de tanımı da yapılmıştır. Türkiye’de yerleşmek amacıyla olmayan, zaruri bir durum içerisinde geçici süreliğine oturmak üzere Türkiye’ye sığınanlar, mülteci olarak tanımlanmıştır. 3 ve 7 arasındaki maddelerde mülteci ve göçmen kabulüne ilişkin hükümler bulunmaktadır. Mültecilerden; 4. Maddede belirtilen göçmen olamayacak kişiler hariç olmak üzere; Türkiye’de yerleşmek isteyenlerin, bu taleplerini bildirerek muhacir statüsüne kavuşmaları söz konusu olabilmektedir. İlgili Kanun için 2006 yılında değişiklik yapılarak güncellenmiştir.

1964 Tarih ve 403 Sayılı Vatandaşlık Kanunu: 1995 ile 2003’te iki kez değişikliğe uğrayan Vatandaşlık Kanunu⁷ kapsamında, doğrudan sığınma ve mültecilik statülerine ilişkin bir ilinti mevcut olmasa da göçmen statüsü, yabancılık ve vatansızlık kavramına ilişkin atıflar bulunmaktadır. İlgili Kanunun, İkinci Bölümü kapsamında yer alan 5 ve 22. Maddeler arasında Türk Vatandaşlığının kazanılmasına ilişkin şartlara yer verilmektedir.

1994 Tarihli Sığınma Yönetmeliği: 1994 yılında çıkarılan Sığınma Yönetmeliği⁸, ulusal düzeyde bir hukuksal boşluğu gidermek amacıyla kaleme alınmıştır. 1951 Tarihli Cenevre Sözleşmesi ve sonrasında 1967 Protokolü ile kaldırılan coğrafi kıstası Türkiye sürdürmeye devam etmiştir. Ancak, yakın coğrafyada gerçekleşen İran rejim değişikliği, Körfez Savaşı gibi siyasi olaylar sebebi ile Türkiye sınırlarından giriş yapan kitlesel sığınmacılara ilişkin hukuksal bir statü tanımlaması yapılması gerekliliği doğmuştur. Bu gerekçe temel alınarak 1994 yılında çıkarılan ve sonrasında 1998 ve 2006 yıllarında iki kez güncellenen Yönetmelik ile Avrupa dışından gelen sığınmacılara geçici sığınma hakkı verilmesine ilişkin hükümler yer almaktadır (Kirişçi, 1999: 118).

Orta Doğu’dan öngörülemeyen sığınmacıların göçüyle baş etmek ve UNHCR’den mülteci statüsünü belirlemek için yetkiyi ulusal makamların devralması amacı ile

⁷ [1.5.5901.pdf \(mevzuat.gov.tr\)](https://www.mevzuat.gov.tr/Mevzuat/MadeniMisal.pdf) (Erişim Tarihi: 26.03.2023)

⁸ <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22127.pdf> (Erişim Tarihi: 01.04.2023)

Avrupa dışından Türkiye'ye sığınan kişilere ilişkin hususların takip edilmesini içeren yeni bir düzenleme olarak da görülmektedir (İçduygu vd 2014: 242).

2005 Tarihli Sığınma ve Göçe Dair Ulusal Eylem Planı: Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşme ve iç hukuk düzenlemeleri ile belirtmiş olduğu, Avrupa dışındaki bölgelerden mültecilerin gelmesini önleyen bu coğrafi kriteri Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği başta olmak üzere uluslararası çevreler tarafından oldukça eleştiri almıştır. Türkiye bu politikasında ısrarcı olmasını "ulusal güvenliğini" ilgilendiren çeşitli nedenlere dayandırarak uzun yıllar ilgili politikayı sürdürme eğiliminde olmuştur (İçduygu vd 2014: 158).

Mültecilik statüsüne yönelik Türkiye'nin uyguladığı kısıtlamalar AB üyelik müzakere süreçlerinde de eleştirilere neden olduğundan 2005 yılında hazırlanan *Sığınma ve Göç Alanındaki AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı* ile AB'ye üye olmayı hedeflediği 2012 yılına kadar yeni bir sığınma yasası hazırlayacağı taahhüdünde bulunmuştur (İçduygu vd 2014: 160).

2013 Tarih ve 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu: AB ile uyum kapsamında 2013 yılında Resmi Gazetede yayınlanan 2013 tarih ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu⁹ (YUKK) kitlesel ve Avrupa dışından gelen sığınmacı göçünü yönetmek için şimdiye kadar hazırlanan en kapsamlı iç hukuk düzenlemesi olarak görülmektedir. İlgili Kanunun gerekçesinde *ülke ekonomisinin güçlenmesi ve yer aldığı coğrafi bölgede devam eden siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle, bugün artık düzenli ve düzensiz göçmenler için Türkiye'nin bir geçiş ülkesinden ziyade bir hedef ülke haline gelmesi ve bu kapsamda ortaya çıkan ihtiyaçların mevcut yasal düzenlemelerle karşılanamayacak hale gelmesi* üzerinde durulmuştur.

Suriyeli sığınmacıların ülkeye kitlesel olarak girişlerinin başladığı 2013 yılında, hem sığınma süreçlerinin hukuki sekteye uğramaması adına hem de AB ile üyelik müzakere süreçlerinin gereklerinin yerine getirilmesi ve sığınma mevzuatının Birlik yaklaşımı ile uyumlulaştırılması kapsamında ilgili Kanun oldukça elzem bir boşluk doldurmaktadır.

⁹ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6458.pdf> (Erişim Tarihi: 01.04.2023).

Kanunda en genel çerçeve ile, yabancıların Türkiye'ye girişleri, Türkiye'de kalışları ve Türkiye'den çıkışları ile Türkiye'den koruma talep eden yabancılara sağlanacak korumanın kapsamına ve uygulanmasına ilişkin usul ve esaslarını düzenleme amacı gözetilmektedir.

Kanunun 4. Maddesinde sığınmacılığın en temel haklarından olan *Geri Göndermeme İlkesine* dönük hükümler yer almaktadır. Ayrıca Kanunun 3. Bölüm 1. Kısımı altında yer alan 61. Madde kapsamında, mültecilik tanımı yapılmakta olup coğrafya sınırlamasına devam edilmiştir. Kanunun 62. Maddesi kapsamında ise Avrupa dışından gelen sığınmacılar; mültecilik şartlarını karşılamaları durumunda Şartlı Mülteci olarak tanımlanmakta ve uluslararası korumadan faydalanabilmektedirler. Şartlı mültecilik statüsü tanınan sığınmacıların ise, üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye'de kalmasına müsaade edilir.

Kanunun 3. Bölümü kapsamında ise sığınmacılara Türkiye Cumhuriyeti tarafından sağlanan hak ve yükümlülükler konu edilmiştir. Yapılan yardım ve hizmetlere erişim kapsamında, sığınma başvurusu yapan ya da uluslararası koruma statüsüne sahip kişilerin eğitim, sağlık, ikamet ve çalışma hakları garanti altına alınmaktadır.

YUKK kapsamında ele alınan maddelerin işaret ettiği üzere, kanunun yürürlük tarihine kadar ikincil düzenlemeler ile yürütülen göç politikaları; uluslararası insan hakları standartlarına uyumlulaştırılmıştır. Ayrıca, günümüzde uluslararası bir sorun haline gelmiş olan düzensiz göç ile mücadelede Türkiye'nin hukuki altyapısı güçlendirilerek göç politikaları daha etkin bir profile kavuşturulmuştur. Yine düzensiz göç sorunsalında, bürokratik süreçler olabildiğine azaltılarak tutarlılık ve güvene dayalı bir göç yönetim tarzı benimsenmiştir (Kolukırk, 2014: 46).

Türkiye'nin göç yönetimi ve sığınmacılığa ilişkin politikalarına yön veren yukarıdaki hukuki düzenlemelerin yanı sıra çeşitli detay konuları ele alan yönetmelik, genelge, yönerge, tebliğ ve Bakanlar Kurulu kararları gibi ikincil düzenlemeler de bulunmaktadır. Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik; Kabul, Barınma ve Geri Gönderme Merkezleri ile İlgili Yönetmelik, Geçici Koruma Yönetmeliği; Geri Kabul

Antlaşmasıyla İlgili Başbakanlık Genelgesi bu düzenlemelere örnek teşkil etmektedir (GİB, 2022).

2.3. TÜRKİYE’DE SIĞINMACILIĞA İLİŞKİN KURUMSAL YAPI

Türkiye’de sığınmacılara ilişkin politikaların üretilmesinde ve çeşitli uygulamaların hayata geçirilmesinde öne çıkan kurum ve kuruluşlar, sığınmacıların temel ihtiyaçlarının karşılanması ve ev sahibi topluluklara entegrasyon süreçlerinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Aşağıda, ulusal ölçekli merkezi ve yerel kuruluşlar ile Türkiye’de faaliyet gösteren uluslararası kuruluşlara yer verilmiştir.

2.3.1. Ulusal Ölçekli Merkezi ve Yerel Kuruluşlar

Türkiye’de sığınmacılara yönelik faaliyetlerde bulunan ve temel çalışma alanları arasında göç temasına yer veren birçok kurum, kuruluş ve ilgili birim bulunmaktadır. Bu kurumlar arasında en bilinenlerine ve sığınmacılık alanında en fazla faaliyet gösterenlerine aşağıda yer verilmiştir.

2.3.1.1. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı

2013 yılında YUKK’nun, TBMM tarafından kabul edilmesi ile Türkiye’de göç alanında tek yetkili olacak, bürokrasiden arındırılmış hızlı karar alma ve uygulama mekanizması yürütmesi planlanan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) kurulmuştur. İç İşleri Bakanlığı’na bağlı bir kuruluş olarak kurulan GİGM, YUKK’nun yürürlüğe girmesinden 1 yıl sonra, 11 Nisan 2014 tarihinde faaliyete geçmiştir. İlgili kurum merkez, taşra ve yurtdışı teşkilatı olmak üzere üçlü bir yapıdan oluşmaktadır. 11 Ekim 2021 tarihinde ilgili kurumun ismi Göç İdaresi Başkanlığı (GİB) olarak değiştirilmiştir (Mursül, 2017: 133).

Başkanlık, Türkiye'nin göç yönetimi hususunda etkin politika üretimi ve çözüm stratejilerine ilişkin çalışmalar yürüten, alanında yetkili tek kuruluştur (Ateş ve Coşkun 2020: 71). Türkiye'ye olan sığınmacı akınının tepe noktasına ulaştığı 2014 yılında faaliyetlerine başlayan bu kurum, aynı zamanda kriz yönetim sürecinin de en önemli aktörü olarak sayılmaktadır (Oktav, 2020: 117).

Göç İdaresi Başkanlığı'nın temel görev ve sorumluluk alanları; göç temasında politika ve stratejilerin uygulanması, ilgili konularda çalışan aktörler arası iletişim ve iş birliğini gözetmesi, yabancıların Türkiye'ye giriş çıkışları ve sınır dışı edilmelerine ilişkin işlemlerin gerçekleştirilmesi, koruma statülerine ve insan ticareti mağdurlarının korunmasıyla ilgili iş ve işlemleri yürütmektir (GİB, 2023).

Başkanlığın merkez teşkilatı içinde, ilgili diğer bakanlıkların müsteşarlarından oluşan bir üst kurul olan Göç Politikaları Kurulu yer almaktadır. Kendisine atfedilen sorumluluklar odağında ilgili Kurul, göç strateji belgesi oluşturulmasına ilişkin çalışmaların gerçekleştirilmesi, Türkiye'nin Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planının kabul edilmesi ve muhtelif kurullarda, ikamet izinlerine ilişkin görevi kapsamındaki konularda düzenleme yapılması kararlarını almıştır (GİB, 2023).

Yabancılar Genel Müdürlüğü, Uluslararası Koruma Genel Müdürlüğü, Düzensiz Göçle Mücadele ve Sınır Dışı İşleri Genel Müdürlüğü, Uyum ve İletişim Genel Müdürlüğü; Başkanlığın temel çalışma alanlarında örgütlenmiş eşgüdümlü yapılar arasında yer almaktadır. Ayrıca, Danışma Kurulu, Uluslararası Koruma Kurulu Değerlendirme Komisyonu, Düzensiz Göçle Mücadele Koordinasyon Kurulu da merkez teşkilatının temel organları arasında yer alır (GİB, 2023).

Başkanlığın taşra teşkilatı ise 81 ilde ve 148 ilçede Göç İdaresi Müdürlükleri olarak organize olmuş durumdadır. Bu geniş taşra yapılanması, temelde düzenli ve düzensiz göç ile uluslararası korumaya ilişkin iş ve işlemleri yerinden koordine edilmesini hedeflemektedir (GİB, 2023).

2.3.1.2. T.C. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM)

EGM çatısı altında örgütlenen, 05/09/2019 tarihli Bakanlık Makamı Onayı ile Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti İle Mücadele Daire Başkanlığı ile Hudut Kapıları Daire Başkanlığı “Göçmen Kaçakçılığıyla Mücadele ve Hudut Kapıları Daire Başkanlığı” adı altında yeniden yapılandırılmış olup 23/12/2019 tarihinden itibaren faaliyete başlamıştır (EGM, 2023).

Yabancılarla ilişkin vize işlemleri, ikamet ve yerleşime ilişkin işlemler, çalışma izinleri, seyahat etme, eğitim ve araştırma faaliyetleri, diplomatik temsilcilere uygulanacak hususların işletilmesi ve Türkiye’de vatansız statüsünde ikamet eden yabancılarla valilikler tarafından yabancılarla mahsus verilen pasaportların hazırlanmasına ilişkin işlemler gerçekleştirilmesinde rol alırlar. Sınır kapılarının açılması, kapatılması ve her türlü denetlenmesini içeren sınır yönetimi iş ve işlemleri de yine ilgili kurum aracılığı ile yapılmaktadır. Diğer devletler ile yapılmış olan komşu antlaşma ve protokoller çerçevesinde yer alan hükümlerin uygulanması, ortaya çıkabilecek muhtemel olayların önlenmesi ve çözüme kavuşturulmasına ilişkin çalışmalar yaparlar. Ayrıca diğer ülkelerden çeşitli yollarla sınırlarımıza ulaşım sığınma ve iltica talebinde bulunan kişilerin bu taleplerinin sonuçlandırılması, mülteci misafirhaneleri ile sınır kapılarının işleyişlerine ilişkin incelemelerde bulunmak, tespit edilen aksaklık ve noksanlıkların giderilmesi için gerekli önlemlerin alınması hususlarında yetki ve sorumlulukları mevcuttur (EGM,2023).

2.3.1.3. T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)

2009 yılında çıkarılan 5902 sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile Başbakanlığa bağlı olarak kurulan AFAD’ın temel görevi Türkiye’de meydana gelen afet durumlarının yönetimidir. 19.2.2011 Tarihli 27851 Sayılı Afet ve Acil Durum Yönetim Merkezleri Yönetmeliği¹⁰ kapsamında ise olası büyük çaplı iltica ve nüfus hareketleri durumunda Başbakan’ın talimatı ile müdahale etme ve koordinasyon sağlama görevini AFAD’a vermiştir. Bu

¹⁰ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/3.5.20111377.pdf> (Erişim tarihi: 12.04.2023).

kapsamda, özellikle Suriye'den Türkiye'ye yönelen ve burada geçici koruma statüsünde ikamet etmek zorunda kalan sığınmacı kitlelerinin çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması görevini yürütmesi açısından AFAD önemli bir misyon üstlenmiş ve göç yönetimi sürecinin öne çıkan aktörlerinden biri haline gelmiştir.

2011 yılında Suriye'de rejimin uyguladığı terör faaliyetleri sebebiyle Türkiye'ye doğru yaşanan yoğun kitlesel göç hareketini yönetme vazifesi AFAD'a verilmiştir. 2013 yılında YUKK ile Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulduktan sonra AFAD, sığınmacıların temel insani ihtiyaçlarına ilişkin kilit görev ve sorumluluklar üstlenmeye devam etmiştir. Bu görevler arasında barınma merkezlerini organize etmek, sağlık ihtiyaçlarını giderici faaliyetler ve istihdam için meslek edindirme kurslarının düzenlenmesi yer almaktadır. Geçici Barınma Merkezlerinin kurulması veya kapatılmasına, İçişleri Bakanlığının görüşü alınarak AFAD tarafından gerçekleştirilmesine devam edilmiştir (Tunç, 2018: 169-173). 2014 yılında Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün aktif olarak faaliyetlerine başladığı sürece kadar geçen 3 yıllık zaman diliminde AFAD, sığınmacıların acil ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olarak Kızılay ile birlikte yaklaşık 1 milyon Avro harcamıştır (Oktav, 2020: 116).

Geçici barınma merkezlerinin dışında kendi imkanları ile çeşitli şehirlerde yaşayan sığınmacıların da sağlık hizmetleri ile ilgili giderlerinin karşılanması kurum tarafından gerçekleştirilmiştir. Geçici barınma merkezlerinin yönetimi, sevk ve idaresi açısından AFAD faaliyetleri, Türkiye'nin göç yönetimi süreçlerinin önemli bir parçasıdır (Sağıroğlu, 2016: 63-64).

2.3.1.4. T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB)

ASHB çalışmalarının temel odak alanları; yaşlılar, engelliler, yoksullar, kadınlar, çocuklar ve özellikle sosyal yardım ile sosyal hizmete ihtiyacı olan toplumun tüm kırılgan gruplarına yönelik politika üretmek hayata geçirilen faaliyetleri koordine etmektir (Kesgin, 2012: 41). Toplumun tüm kırılgan gruplarını kapsayacak şekilde örgütlenmiş olan Bakanlığın sığınmacılara yönelik temel görev ve sorumluluk alanları 2014 tarih ve 6883 sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği¹¹ kapsamında belirtilmiştir.

¹¹ [Untitled-1.eps \(resmigazete.gov.tr\)](#) (Erişim Tarihi: 20.04.2023)

İlgili yönetmeliğin, 23. Maddesinde, ‘‘Refakatsiz çocuklar, esas olarak ASHB koordinesinde barındırılır. Ancak uygun koşullar sağlandığında refakatsiz çocuklar, geçici barınma merkezlerinin ayrı bir bölümünde, ASHB’nin kontrol ve sorumluluğunda AFAD ile iş birliği halinde barındırılabilir.’’ ifadesi yer almaktadır. Yönetmeliğin sağlık hizmetlerine ilişkin hükümlerin yer aldığı 27. Maddesinde ise geçici koruma statüsündekilere sağlanacak psiko-sosyal destek hizmetlerinin ASHB tarafından 2014 yılında Resmi Gazetede yayımlanan Türkiye Afet Müdahale Planında da belirtilen destek çözüm ortakları ile yürütüleceği belirtilmiştir. Yönetmeliğin sosyal yardımlara ilişkin kısmında ise yönetmelik kapsamındaki yabancılardan ihtiyaç sahibi olanların, sosyal hizmetlere erişimlerin belirlenmesinde İçişleri Bakanlığı ve ASHB tarafından oluşturulan şekli şartlara göre sağlanacağı belirtilmiştir (Gedikkaya, Altunok ve Aydın, 2017: 114).

2.3.1.5. Türk Kızılay (Göç ve Mülteci Hizmetleri Müdürlüğü)

1868 yılında kurulmuş olan Kızılay, ihtiyaç sahiplerinin temel barınma, gıda ve sağlık ihtiyaçlarının giderilerek yaşam kalitelerinin artırılmasına odaklanmıştır. Derneğin temel faaliyet alanları arasında afetlerle mücadele, uluslararası yardım programlarına erişim, ilk yardım hizmetleri yer almaktadır.

Kızılayın temel çalışma alanı sosyo-ekonomik olarak dezavantajlı kırılgan gruplar olmakla birlikte; göç ve mültecilere yönelik yürütülen hizmetleri de mevcuttur. Türk Kızılay yapılanması içerisinde yer alan Göç ve Mülteci Hizmetleri Müdürlüğü tarafından dil, din, ırk ayrımı gözetilmeksizin Türkiye sınırları içerisinde kayıt altında bulunan tüm yabancılara yönelik insani yardım faaliyetleri yürütülmektedir (KIZILAY, 2023).

2.3.2. Türkiye’de Faaliyet Gösteren Uluslararası Ölçekli Kuruluşlar

Türkiye’de sığınmacılara yönelik politika üreten, sığınmacılar yararına çeşitli faaliyetlerde bulunan ve ana çalışma alanları arasında göç ve sığınmacılık temasına yer veren uluslararası ölçekte birçok aktör mevcuttur. Bu kapsamda, ülkemizde

uluslararası ve ulus üstü kuruluşların ilgili birimleri ve Türkiye ofislerinin bulunmasının yanında; mülteci ve sığınmacılar özelinde faaliyetler yürüten STK'lar da mevcuttur.

2.3.2.1. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR)

İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalan sığınmacı ve mültecileri korumak, bu kişilerin temel yaşamsal ihtiyaçlarına cevap verici çözümlere kavuşturmalarına öncülük etmek amacıyla BM Genel Kurulu tarafından kurulmuş koordinasyon aktörüdür. 21. yüzyılın başlarında UNHCR; Afrika, Orta Doğu ve Asya'da deneyimlenen mülteci krizlerine ilişkin desteklerde bulunmuştur. Aynı zamanda çatışma nedeniyle ülke içinde yerinden edilmiş kişilere yardım etmek için uzmanlığından istifade edilmek talebi sonucunda; UNHCR vatansız kişileri de kapsayacak şekilde yardımlarını genişletmiş ve etki alanına giren hedef grubunu artırmıştır. 20.000'e yakın personeli ile Türkiye dahil toplam 137 ülkede faaliyet gösteren kuruluşun bütçesi kuruluşunda 300.000 dolardan günümüzde 8.6 milyar dolara yükselmiştir (UNHCR, 2023).

Kuruluşun temel motivasyonu mültecilerin sahip oldukları hak ve özgürlüklerin kullanımının sağlanması ve bu kişilerin hayat standartlarının korunmasıdır. İlgili kuruluş; bu kişilerin içinde bulundukları geçici ve öngörülmez durumdan ülkelerine kendi rızaları ile dönmeleri, geldikleri yerde topluma entegre edilmeleri ya da üçüncü bir ülkeye yönlendirilmeleri gibi seçeneklerle kalıcı bir refaha ulaştırılmalarına öncülük etmektedir. 1960'lı yıllardan beri Türkiye ile yakın iş birliği faaliyetleri yürüten kuruluş; Ankara'daki merkez ofisinin yanı sıra İstanbul, İzmir, Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa ve Van'daki saha varlığıyla kamplarda ve kentsel alanlarda yaşayan sığınmacılara insani yardım sağlamaktadır. Bu kişilere yönelik mevcut olan koruma ortamı ile sosyal destek mekanizmalarına erişimi güçlendirmek için Türk hükümeti, yerel makamlar, diğer uluslararası ve sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği halinde çalışmalar yapmaktadır (UNHCR, 2023).

2.3.2.2. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)

1919 yılında kurulan Birleşmiş Milletler teşkilatına dahil uluslararası örgüt 187 üye devletin hükümetlerini, işverenlerini ve işçilerini bir araya getirerek çalışma ve istihdam koşullarına ilişkin politikalar üretmektedir. Bu kapsamda herkes için insana yakışır işleri teşvik eden programlar tasarlamaktadır. Kuruluşun temel misyonu, sosyal adaletin evrensel ve kalıcı barış için gerekliliğinin savunmak üzerinedir. Bu kapsamda, sosyal adaleti ve uluslararası düzeyde tanınan insan ve çalışma haklarını teşvik etmeye dönük faaliyetlerde bulunmaktadır. İlgili kuruluş; tüm işçilerin, işverenlerin ve hükümetlerin kalıcı barış, refah ve ilerlemede pay sahibi oldukları ekonomik ve çalışma koşullarının geliştirilmesine destek olmayı amaçlamaktadır (ILO, 2023).

Sığınmacıların özellikle çalışma koşullarının iyileştirilmesine ve bulundukları yerlerde istihdamlarının sağlanmasına yönelik faaliyetleri de bulunan kuruluşun Türkiye Ofisi; insana yakışır iş fırsatlarının artırılması, kapsayıcı sosyoekonomik büyüme ve yönetim sistem ve yapılarının güçlendirilmesi yoluyla Türkiye'deki işgücü piyasası ve iş geliştirme ortamının güçlendirilmesi için tasarlanmış kapsamlı, bütüncül ve entegre bir çerçeve olarak 2017-2021 yıllarını içine alan bir Mülteci Müdahale Destek Programı geliştirmiştir. Program kapsamındaki projeler, mültecilerin insana yakışır iş koşulları altında işgücü piyasasına erişimlerini kolaylaştırmak için çalışmaktadır. ILO stratejisi, mültecilerin ve ev sahibi topluluklardan işçilerin yerel düzeyde işgücü piyasasına erken girişlerini kolaylaştırmak ve gerektiğinde becerilerini ve yeterliliklerini geliştirmelerine, güçlendirmelerine ve yükseltmelerine yardımcı olmak için faaliyetler sunmaktadır (ILO, 2023: 41).

ILO Türkiye Ofisi'nin Mülteci Müdahale Programı kapsamında 2015 yılından bu yana; kooperatifler için kapasite geliştirme eğitimi, Türkiye'deki mültecilerin çalışma hakları konusunda işgücü piyasası yönetim personeli için kapasite geliştirme eğitimi de dahil olmak üzere beceri geliştirme eğitimleri aracılığıyla yaklaşık 92.600 mülteci ve ev sahibi topluluk üyesi yararlanıcıya ulaşılmıştır (ILO, 2023: 42).

2.3.2.3. Uluslararası Göç Örgütü (IOM)

1951 yılında kurulan Uluslararası Göç Örgütü, hem insani ve yasal göç hareketlerinin göçmenlere ve ev sahibi topluluklara fayda sağlayacağı ilkesi ile hareket eden hükümetler arası bir kuruluştur. Örgüt aynı zamanda, ilgili bir kuruluş olarak BM sisteminin bir parçasıdır. Dünyanın her yerinde var olan göçmenleri destekleyen kuruluş, göçün değişen dinamiklerine yönelik yaklaşımlar geliştirmekte ve bu nedenle göç politikası ve uygulaması konusunda önemli bir tavsiye kaynağı niteliğindedir. Acil durumlarda, hareket halindeki tüm insanların ve özellikle de kırılgan durumundakilerin dayanıklılığının geliştirilmesi ve göç hareketliliğini tüm şekilleri ile yönetmek için hükümetlerde kapasite ve yeterlilik geliştirmek üzerine çalışmalar gerçekleştirmektedir (IOM, 2023).

Kriz nedeniyle yerlerinden edilen veya mahsur kalan kişilerin korunması, ev sahibi toplulukların toparlanması, kişileri göçe zorlayan siyasi ve sosyal koşulların hafifletilmesi ve afet risklerini azaltarak göçün bir seçim olabilmesi için çalışmalar yapılmaktadır. Bu kapsamda dünyanın önde gelen insani yardım aktörleri arasında yer alan kuruluş, krizlerin tüm aşamalarında kapsamlı, bütüncül ve kapsayıcı müdahaleler sağlayarak insani yardım, kalkınma ve barış bağlantılarında programları doğrudan uygulayan az sayıdaki uluslararası kuruluştan biridir (IOM, 2023).

2015 yılında IOM Üye Devletleri, yerine getirildiği ve yasalaştığı takdirde göç yönetişimine yönelik etkili bir yaklaşımın temelini oluşturacak, kapsayıcı hedef ve ilkeleri ortaya koyan Göç Yönetişimi Çerçeve Programını onaylamıştır. 2019 yılında, kuruluşun genel stratejik planlamasını ve hedeflerini desteklemek üzere beş yıllık bir Stratejik Vizyon hazırlanmıştır. Bu belge, 10 yıllık zaman diliminde göç hareketliliğinin ne gibi durumlara yol açacağını ve bir kuruluş olarak ortaya çıkan yeni sorumluluklarını yerine getirmek için 2019 - 2023 dönemini kapsayan beş yıllık zaman diliminde nasıl gelişmesi gerektiğine dair bir projeksiyon değerlendirmesi yaparak ihtiyaç ve sorunlara odaklanmıştır (IOM, 2023). IOM, göç ve sığınmacılığa ilişkin kavram kargaşasının önüne geçmek adına detaylı tanım ve açıklamaların yer aldığı Göç ile İlgili Kavramlar Sözlüğü isimli çalışmayı literatüre sunmuştur. Bu çalışma, uluslararası göç hukuku alanındaki belirsizlikleri ortadan kaldırmak adına önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir (Utan, 2016: 62).

2.3.2.4. Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC)

Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda savaş esirlerinin karşı karşıya kaldıkları güçlüklerle yönelik insani yardım ulaştırma ihtiyacı IFRC'nin kuruluş temellerini atmıştır (IFRC, 2023). 1919 yılında, ulusal dernekler arasında bir federasyon oluşturulması fikri ile kurulan Kızılhaç Teşkilatları Ligi 1991 yılında da daha kapsayıcı bir görünüme bürünmek amacıyla IFRC adını almıştır (Hasgüler ve Uludağ, 2014: 72). İlgili kuruluş, ulusal Kızılay-Kızılhaç derneklerini bir araya getiren ve aralarında eşgüdüm ve iş birliğini sağlayan uluslararası bir federasyon olarak faaliyetler göstermektedir (MFA, 2019).

İlk yardım, kamu sağlığı, afet yönetimi, eğitim, gençlik, göç ve yerinden edilme konularında çalışmaları olan IFRC'nin özellikle göçmenler ve yerinden edilmiş insanlar için insani yardım ve koruma sağlama konusunda deneyimleri mevcuttur. Ulusal dernekler tarafından gerçekleştirilen insani yardım odaklı faaliyetlerin kolaylaştırıcısı ve teşvik edicisi olarak rol alan kuruluş ilgili derneklerin temsil edildiği bir platform olmak için çalışmalar gerçekleştirmektedir. Bu kapsamda, devletler arası örgütler ile BM'nin uzmanlık kuruluşları ile ikili ilişkiler yürütmektedir (Hasgüler ve Uludağ, 2014: 72). Özellikle zorunlu göçlerle temel korunma mekanizmalarına ihtiyaç duyan sığınmacılar, mülteciler, ülke içinde yerinden edilmiş kişiler ve vatansız kişilere yasal statülerinden bağımsız olarak ve yalnızca insani ihtiyaç temelinde yardım sağlamayı hedeflemektedir. Afetlerin ve iklim değişikliğinin etkileri nedeniyle yerlerinden edilen insanlar da dahil olmak üzere kalıcı çözümlerin üretilmesi Federasyon aracılığı ile desteklenmektedir. Sığınmacılara ilişkin olumlu algı yaratılması, etkileşim ve sosyal katılımın teşvik edilmesi amacıyla yerel ve ulusal makamlarla bağlantılar kurulmakta ve ev sahibi topluluklar içinde projeler yürütülmektedir (IFRC, 2023).

Federasyonun 100 milyonun üzerinde üye ve gönüllüsü bulunmakta olup kurumsal finansmanı kendi üyeleri arasında yer alan derneklerin belirlenmiş oranlardaki katkıları ile sağlanmaktadır. Bunun dışında, her bir yardım etkinliği için ayrıca bağımsız gönüllü katkılar sağlayan bağımsız kuruluşların finansal destek programlarından da istifade edilmektedir (Hasgüler ve Uludağ, 2014: 73).

2.3.2.5. Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International)

Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi 27 Mart 2002 yılında kurulmuştur. Temel olarak ayrımcılık, kadın hakları, polis şiddeti, ifade özgürlüğü ve iklim değişikliği gibi geniş bir yelpazede çalışma alanları olan Örgüt, mülteci hakları konusunda da çalışmalar yapmakta ve projeler yürütmektedir (Amnesty International, 2023).

Sığınmacı ve mültecilerin mevcut haklarına erişimlerinin ve Türkiye'deki yetkililerin "geri göndermeme" zorunluluğuna saygı göstermelerinin sağlanması hedeflenmektedir. Örgüt; sığınmacıların sığınma taleplerinin devletler tarafından gerektiği gibi değerlendirilmesi, sığınmacıların yıllarca süren bir belirsizlik içinde bırakılmaması, hatta bazı durumlarda yaptıkları gibi gözaltı merkezlerinde kilit altında tutulmaması için kampanyalar düzenlemektedir. Örgütün faaliyetleri kapsamında aynı zamanda, sığınmacılığa ilişkin konularda; eğitim ve farkındalık artırma faaliyetleri, aktivizm çalışmaları ve lobi faaliyetleri yürütülmektedir (Amnesty International, 2023).

Örgüt, 1977 yılında “Onur kırıcı muamele, şiddet ve işkenceye karşı insan değerini korumak için yapılan çalışmalar” nedeni ile Nobel Barış Ödülü almaya hak kazanmıştır. Bir yıl sonra ise BM İnsan Hakları Ödülü’ne layık görülerek dezavantajlı gruplara yönelik çalışmaları ile alanda ön plana çıkmıştır (Hasgüler ve Uludağ, 2014: 476).

Örgüt yayımlamış olduğu Afganların Türkiye ve İran’dan Hukuka Aykırı Olarak Geri Göndermeleri isimli raporda, geri gönderilme halinde ciddi insan hakları ihlalleriyle karşı karşıya kalma yönünde somut bir riskin varlığından ötürü hiçbir Afgan’ın Afganistan’a geri gönderilmemesi gerektiği görüşü ile saha araştırmalarında bulunmuştur (Amnesty International, 2022: 15).

2.3.2.6. İltica ve Göç Araştırma Merkezi (İGAM)

Türkiye’de iltica ve göç konularını çalışmak amacı ile 2013 yılında kurulan bağımsız bir araştırma merkezidir. İlgili derneğin kuruluşu ile uluslararası mülteci hukuku ve ilkelerinin geliştirilmesine katkıda bulunmak, söz konusu hukuki kurallar ve ilkelerin

Türkiye’de geçerli bir şekilde uygulanmasını teşvik etmek, konuyla ilgili akademik çalışmalar yapmak, envanter ve veri setleri oluşturmak, kamuoyunda farkındalık yaratmak ve eğitimler düzenleyerek ulusal/uluslararası düzeyde iletişim ağları kurmak hedeflenmiştir (İGAM, 2023).

İGAM mülteci haklarına ilişkin bilgilendirme etkinlikleri düzenlemektedir. Mülteci ve sığınmacılara yönelik psiko-sosyal destek verilmesi, istihdama erişimleri için projeler üretilmesi, medyadaki olumsuz algı ve önyargıların giderilmesine ilişkin faaliyetler gerçekleştirmektedir. Ayrıca kamu kurumları, uluslararası kuruluşlar, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşlarının yer aldığı ağlar ve platformlarda uluslararası sığınma tartışmalarına katkı sunmaktadır (İGAM, 2023).

İGAM, mültecilerin bulundukları yerlerde kendi kurdukları örgütlerin; mültecilere ev sahipliği yapan ülkelerdeki kendi refahlarına ilişkin yardımlardan faydalanma, siyasi baskı oluşturma, gündem yaratma ve politikalara yön verme gibi hususlarda yeterli başarıyı elde edememeleri gerekçesi ile yola çıkmıştır. 2017-2018 yıllarında Oxford Kıtlıkla Mücadele Örgütü (OXFAM) adlı uluslararası sivil toplum kuruluşu ile çeşitli koordinasyon faaliyetleri yürüten Merkez, 2018 İstanbul Uluslararası Mülteci Kongresi’ni düzenlemiştir. Bu kongreye mültecilere en fazla kucak açan 27 devletten 70 sivil toplum kuruluşu katılım sağlamıştır. Kongrenin sonuç bildirgesi, Cenevre’de; AB, Türk Dışişleri Bakanlığı ve UNHCR’ın desteklediği bir uluslararası toplantıda paylaşılmıştır (İGAM, 2023).

2.3.2.7. Mültecilerle Dayanışma Derneği (MÜLTECİ-DER)

31 Ocak 2008 tarihinde sığınmacıların yoğun olarak yaşadığı İzmir ilinde kurulan dernek, mülteci ve sığınmacı hakları konusunda kamuoyu nezdinde duyarlılık oluşturulması ve farkındalık bilincinin yükseltilmesine ilişkin çalışmalar gerçekleştirmektedir. Ülkemizdeki sığınmacı nüfus hareketlerinde genellikle *çıkış ili* olarak görülen İzmir’in, son yıllarda özellikle Afrika’dan gelen birçok sığınmacı açısından kalıcı yerleşim yeri olarak görülme eğilimi bu ildeki sığınmacı sayılarını yükseltmiş ve buna paralel olarak ilde aktif sivil toplum kuruluşlarına duyulan ihtiyacı da artırmıştır (MÜLTECİ-DER, 2023).

Dernek temel olarak, sığınmacılara günlük iki öğünlük yemek yardımı, giyecek yardımı, sınırlı tıbbi yardım ve psiko-sosyal yardımlar ile hukuki danışmanlık hizmetleri sunmak için çalışmalar yürütmektedir. Derneğin başka bir katkısı da çocuk, kadın, hukuk, insan hakları, eğitim, sağlık, çalışma, insani yardım gibi temalarda faaliyet gösteren çeşitli aktörler ile birlikte bu alandaki hedef ve ihtiyaç gruplarına yönelik hizmetler üretilmesine veya hizmetlerin organize edilmesine aracılık etmektir (MÜLTECİ-DER, 2023).

2.3.2.8. Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD-ASAM)

Denek sığınmacı ve mültecilerin kendi kendine yetme becerilerinin geliştirilmesi, sürdürülebilir yaşam döngüsünün kurulması ve insani istihdam olanaklarına sahip olmaları için geçim kaynakları yaratılması ve bu imkanlara erişimlerini desteklemek amacı ile 1995 yılında kurulmuştur. Atina ve Brüksel temsilcilikleri açarak uluslararası alanda da çalışmalar gerçekleştirmeye başlayan Dernek Türkiye’de 30’dan fazla ilde faaliyetlerini sürdürmektedir (SGDD, 2023).

Derneğin temel çalışma motivasyonu, sığınmacı ve mültecilerin öncelikli olan ihtiyaçlarının karşılanmasına destek olmaktır. Sığınma hakkına erişimleri konusunda bilgi düzeylerini artırmayı hedefleyen Dernek; yerel halk ve sığınmacılar arasındaki sosyal uyumu süreçlerinin yürütülmesine ilişkin faaliyetler de yürütmektedir. Entegrasyon süreçlerinde sıkça rastlanan olumsuz durumlar arasında yer alan önyargı ve istenmeyen imaj yaratımının önüne geçmek, kültürlerarası etkileşimi güçlendirmek adına farkındalık faaliyetleri düzenlemektedir. 2019 yılında dernek faaliyetlerinden biri olarak Göç Akademisi kurulmuştur. Göç konusunda, özellikle sahadan elde edilen geribildirimler ile teorik ve pratik bilginin harmanlanmasını hedefleyen çalışmalar yapmaktadır. Bu kapsamda, göç alanında çalışan tüm aktörler arasında bir diyalog platformu oluşturularak dergi yayını, göç kütüphanesi altyapısı oluşturulması, araştırma bursları verilmesi, seminer, panel ve konferans programları gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir (SGDD, 2023).

2.3.2.9. Helsinki Yurttaşlar Derneği (HYD)

İstanbul’da Helsinki Yurttaşlar Derneği 1990 yılında faaliyetlerine başlamış, 1993 yılında ise uluslararası niteliği Bakanlar Kurulu tarafından tanınan bir sivil toplum örgütüne dönüşmüştür. Helsinki Yurttaşlar Derneği ismi, 2016 yılında Yurttaşlık Derneği olarak revize edilmiştir. Temel hak ve özgürlükler, çoğulculuk ve demokratikleşme gibi temalarda bölgesel, ulusal ve küresel ölçekli faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu kapsamda gerçekleştirmiş olduğu çalışmalar arasında sempozyumlar, seminer ve eğitimler, paneller, toplantılar ve atölye etkinlikleri yer almaktadır.

Mülteciler ile ilgili yapmış olduğu çalışmalar kapsamında; Suriyeli Mültecilerin Türkiye’deki Sivil Hayata İntibakına Yönelik Envanter Çalışması, Türkiye’de Sivil Toplum ve Suriyeli Mülteciler, Göçmenlerin Aynasından Türkiye gibi Dernek bünyesinde hazırlanan raporlar ulusal düzeyde bir bakış içermektedir (HYD, 2023).

2.3.3. Sığınmacılar İçin Çalışan Aktörlerin İşlevi

Yerel, ulusal ile uluslararası düzeyde göç ve sığınmacı temasında çalışan aktörlerin varlığı, özellikle ilgili alanda politika üretilmesi ve sığınmacıların haklarının korunmasında temel bir itici güç etkisi görmektedir. Günümüzde sığınmacılığa ilişkin kullandırılan uluslararası finansman kaynaklarına erişim ulusal ve yerel ölçekli devlet makamları üzerinden olduğu kadar sivil toplum kuruluşları aracılığı ile de sağlanmaktadır. Gerek kamusal aktörler gerekse sivil toplum kuruluşları, sığınmacılar ve ev sahibi topluluklar nezdinde bu fonların aktarılması, yönetilmesi, etkin kullandırılması ve tabana yayılması anlamında oldukça kritik rollere sahiptir.

Sivil toplum kuruluşlarının ortaya çıkmasında düşünsel bağımsızlık ve irade serbestisinin var olduğu bir ortam esas alınmaktadır. Bu ön koşulların sağlanması ile demokrasi süreci ve sivilleşme de olumlu yönde etkilenmektedir. Her toplumdaki sivilleşme düzeyi farklılık göstermek ile birlikte STK’ların işlerlik seviyeleri de elbette farklılık göstermektedir.

STK'ların kendine has öne çıkan özelliklerine değinilecek olursa; bu örgütlerin belirli temalar üzerinde yoğunlaşmaları kısa sürede uzmanlaşma getirmektedir. Bu uzmanlaşma hali ise aynı anda pek çok konuda soruna çözüm bulmak ve politika üretmekle görevli kamu kurumlarına oranla, bu kurumlara avantaj sağlamaktadır. Katılımın gönüllülüğe bağlı olması ve belirli bir amaç etrafında toplanılması güçlü aidiyet duygusu ile geniş kitlelere hitap edilmesine olanak sağlamaktadır. STK'lar birçok kurum ve kuruluşa kıyasla çok daha yüksek bir motivasyon ile faaliyetler sergileyebilirler. Ayrıca STK'ların sığınmacılık ya da göçmenler gibi tekil ve belirli çalışma alanlarında siyasal ve dinsel farklılıklara bakılmaksızın kapsayıcı rolleri de mevcuttur (Hasgüler ve Uludağ: 2014: 466). Bu kapsamda, mülteci haklarını savunan ve mültecilerin ihtiyaçlarının karşılanmasını misyon edinen başta vakıf ve dernek yapılanmaları olmak üzere çeşitli tematik organizasyonların sayılarının ve niteliklerinin de artırılması önem arz etmektedir.

Yerel ve ulusal ölçekli STK'ların özellikle sığınmacıların ev sahibi topluluklara uyum süreçlerindeki rolleri kritik bir yer tutmaktadır. Her ülke toplumunun, sığınmacılara ilişkin bakış açısı kendine özgü sebeplerle farklılık gösterebilmektedir. Örneğin; Avrupa kıtasında göç ile gelen insanlara karşı daha olumsuz bir tutum söz konusu iken, ABD özelinde göçmen hareketliliğine daha sıcak bakıldığına ilişkin araştırmalar mevcuttur. Bu görüşler bir ülkenin farklı bölgeleri arasında değişiklik göstereceği gibi; kırsal ve kentsel alanlara gidildikçe de farklı algı ve tutumlarla karşılaşmaktadır (Ermağan, 2019: 6). Uyum kavramının ev sahibi topluluklar ile barış içinde bir arada var olma odağında tanımlandığı görüş altında, STK'lar bu toplumlar arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinde ve bu hususta insani yardım ve kalkınma kuruluşlarının desteğini almada aktif rol alabilmektedirler (Erdoğan, 2020).

Toplumda özellikle dezavantajlı bir grup konumuna düşen sığınmacı ve mültecilerin hakları ile ilgili bilgi sahibi olmaları, farkındalıklarının artırılması ve ev sahibi topluluklarla eşit olanaklara erişimleri açısından en önemli şartlardan biri, bu alanda çalışan ulusal ve uluslararası aktörlerin etkin işleyiş göstermesidir. Özellikle sığınmacı gruplar arasında yer alan kişiler geldikleri ülkelerde dil ve kültür bariyerine takılmakta, kendilerini ifade etmek ve ev sahibi devlet tarafından sağlanacak temel haklarını öğrenmek konusunda zorluklar yaşayabilmektedirler. Bu gibi durumlarda, sığınmacılara birincil derecede etkin ve hızlı ulaşabilecek taban örgütlenmeleri mülteci

dernek ve birliklerini içine alan sivil toplum örgütleri olmaktadır. Bu örgütler ayrıca ulusal makamlarca yürütülen uluslararası finansmanlı sığınmacı projelerinin de temel faydalanıcıları ve hedef gruplarını oluşturmaları açısından güçlü tüzel aktörler olarak görülmektedir. Sığınmacılık alanında çalışan dernek ve merkezlerin sahip oldukları yerel irtibat noktaları aracılığı ile hedef gruplara, bireyler bazında erişmeyi sağlamak da kolaylaşmaktadır.

Sığınmacıların yaşadıkları temel sorun ve açmazların tespitinde de yerel ölçekte ve sahaya hakim aktörlerin varlığı ile daha gerçekçi sonuçlara ulaşılabilir. İlgili bakanlıkların il müdürlükleri, Kızılay ve AFAD gibi ulusal aktörleri ile STK'lar arası güçlü bir iletişim ve koordinasyon becerisi de yine sığınmacılara ilişkin etkin politika üretiminde faydalı olmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE’DEKİ SİĞİNMACILAR İÇİN TAHSİS EDİLEN ULUSLARARASI FİNANSMAN KAYNAKLARI

Türkiye’de yaşayan sığınmacıların temel ihtiyaçlarının karşılanması ve sosyo-ekonomik olarak toplumsal entegrasyonun sağlanmasında, ulusal kaynakların yanında uluslararası hibe ve kredi finansman desteklerinden de faydalanılmaktadır. Bu kapsamda, Türkiye’de sığınmacılara yönelik faaliyetlerinin desteklenmesinde faydalanan uluslararası finansmanlı fon programlarının temel gerekçesi aşağıda açıklanmıştır. İlgili fonların, hangi programlar aracılığı ile Türkiye kullandırıldığı ve hangi kurumlar aracılığı ile fon kullanımının önü açıldığına ilişkin bilgilere yer verilmiş olup bu fon programları aracılığı ile odaklanılan önde gelen sığınmacı ihtiyaçları paylaşılmıştır.

3.1. TÜRKİYE’YE KULLANDIRILAN ULUSLARARASI FON KAYNAKLARININ GEREKÇESİ

Türkiye, özellikle sığınmacı kitleleri için son yıllarda bir hedef haline gelmekle birlikte uzun bir tarihsel süreçte Avrupa ülkelerine yönelen göç hareketi için bir transit geçiş ülkesi olmuştur. Uluslararası Göç Örgütü (IOM)’nün açıklamış olduğu verilere göre, 2015 yılına gelindiğinde, Akdeniz üzerinden Avrupa ülkelerine geçen düzensiz göçmenlerin sayısı bir önceki yıla göre dramatik bir artışla 5 katına çıkmıştır. Bu bilgiye göre 2015 yılında yaklaşık 1 milyon insan, Yunanistan üzerinden ise 885 bin insan Avrupa’ya düzensiz göç yolu ile geçmiştir. Aynı yıl bu güzergâhtaki can kaybı ise 3.771 kişi ile zirveye ulaşmıştır (Erdenir, 2021: 450).

Avrupa’ya yönelen bu istenmeyen ve kontrolsüz göç hareketinin yönetilebilir hale gelmesi için Türkiye ile AB arasında 2 Ağustos 2014 tarihinde, Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren *Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Andlaşma*¹² imzalanmıştır. İlgili

¹² <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/08/20140802-1.htm> (Erişim Tarihi: 01.04.2023)

Andlaşmanın 24. Maddesi 2. Fıkrası uyarınca, Türkiye ve Avrupa Birliği üyesi ÷lkelerin kendi vatandaşlarını geri kabul yükümlölüğü 1 Ekim 2014 tarihinde başlamıştır. Aynı maddenin 3. fıkrası uyarınca ise üçüncü ÷lke vatandaşları ve vatansızlar açısından yürürlük tarihi 1 Ekim 2017 olacaktır. 15 Kasım 2015 tarihinde hazırlanan ve aynı yıl 29 Kasım tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Birliği ile Türkiye arasında Ortak Eylem Planı kapsamında ise üçüncü ÷lke vatandaşları ve vatansızların geri kabul tarihinin öne çekilmesi için adımlar atılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2015).

Atılan hukuki ve siyasi adımlar ile önlenmeye çalışılan düzensiz göç faaliyetlerini azaltma çabaları, 18 Mart 2016 tarihinde gerçekleşen Türkiye-AB Zirvesinde, sonrasında Türkiye tarafından 18 Mart Mutabakatı olarak adlandırılacak olan, “Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi” üzerinde anlaşmaya varılmasıyla güçlendirilmiştir (Akt: Erdenir, 2021: 450).

Yapılan bu Mutabakat ile Geri Kabul Antlaşmasının üçüncü ÷lke vatandaşları açısından uygulanma tarihinin erkene alınması öncelikli olarak haiz olmuştur (Ekşi, 2017: 52). 7 Mart 2016 tarihinde, Türkiye’den sınır aşarak Yunanistan’a ulaşan ve uluslararası korumaya muhtaç durumda olmayan tüm göçmenlerin hızlı bir şekilde geri kabul edilmesi ve Türk karasularında yakalanan bütün düzensiz göçmenlerin geri alınmasına ilişkin faaliyetlerin yürütölmesinde taraflar hemfikir olmuştur. Aynı ay içerisinde hızlı bir şekilde üzerinde mutabık olunan geri kabule ilişkin hususlarda uygulamalar başlatılmıştır. Mutabakatta iade işlemlerinin, AB hukukuna ve uluslararası hukuka tam olarak uygun şekilde gerçekleştirileceği ve toplu sınır dışı etme işleminin olmayacağına dönük bir vurgu mevcuttur. Gerçekleştirilen iade süreçlerindeki iş ve işlemlerin ilgili uluslararası standartlar dikkate alınarak gerçekleştirilmesi dikkate alınmıştır. Bu yolla insani mağduriyetlerin azaltılması ve kamu düzeninin yeniden tesis edilmesi için gerekli olan geçici ve olağanüstü tedbirler süreçte yer bulmuştur. (AB, 2016).

Yapılan Mutabakatın temel motivasyonu Ege Denizi’nde göçmen ölümlerinin önlenmesi, bir rutine dönüşen insan kaçakçılığı faaliyetlerinin azaltılması ve yasa dışı göçün yasal göçle ikame edilmesi ile bu yolla gerçekleşen düzensiz göç hareketliliğine ilişkin caydırıcılığın ortaya konmasıdır (AB, 2016). AB Komisyonu’nun yayımlamış

olduğu verilere göre; Mutabakat kapsamında alınan tedbirler ile imza yılı olan 2016'da düzensiz geçişlerin %97 gibi büyük bir oranda önüne geçilmiştir (Erdenir, 2021: 450).

Geri Kabul Anlaşması, Ortak Eylem Planı ve 18 Mart Mutabakatı gibi temel hukuki belgelerin gündemi temel olarak Avrupa'ya olan düzensiz göçü önlemek üzerinedir. Ancak; geçici koruma altındaki sığınmacılara destek verilmesi, Suriye krizi sebebiyle kitlesel olarak yer değiştiren sığınmacılara yönelik Türkiye'ye finansman sağlanması ve yasa dışı göçün önlenmesi için iş birliği faaliyetlerinin artırılması gibi hususlara da bu belgelerde yer verilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2015).

Türkiye, özellikle Suriye'de baş göstermiş çatışmalar ve iç savaş ile Afganistan'da meydana gelen rejim değişikliği sebebiyle yerinden edilmiş çok sayıda sığınmacı ve mülteciye bugün hala ev sahipliği yapmaktadır. UNHCR Türkiye Ofisi verilerine göre, 2022 yılı itibarı ile 318 bini Afganistan, Irak ve İran'dan; 3,6 milyonu Suriye'den olmak üzere Türkiye 4 milyona yakın bir popülasyonla dünyanın en büyük sığınmacı nüfusunu barındırmaktadır (UNHCR, 2023). Bu durumu yönetmek için, başta AB olmak üzere çeşitli ulusal ve uluslararası kuruluşlar güvenlik, sağlık, eğitim, istihdam, altyapı, gıda ve sosyal uyum gibi temel yaşamsal alanlarda Türkiye'ye olan finansal ve mali desteklerini artırmak için kilit programlar yürütmektedir.

3.2. DEVLETLER VE ULUSLARARASI KURULUŞLAR TARAFINDAN SAĞLANAN FONLAR

Uluslararası göç kapsamında, sığınmacılığın engellenmesi mümkün görünmeyen kaçınılmaz bir durum haline gelmesi ve ülkemiz özelinde de sığınmacı akınlarının tüm dünyada olduğu gibi devamlılık arz edeceği gerçeği temel alınarak, göç ve sığınmacılığa ilişkin politikaların yönetimi uzun vadede ülkelerin geleceği için oldukça kritik bir gündem haline gelmiştir (Ateş ve Coşkun, 2020: 51). Türkiye'nin karşı karşıya olduğu sığınmacı akını sonrası, göç yönetimi hususunun sağlıklı ilerlemesini desteklemek amacı ile özellikle Avrupa Birliği (AB) ve Birlik ülkelerinin bağışçı olarak yer aldığı birçok uluslararası finansman programı devreye sokulmuştur.

Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar ve devletlerarası yapmış olduğu çeşitli sözleşmeler aracılığı ile bu mali kaynaklardan sığınmacılar özelinde istifade etmektedir. Türkiye'deki sığınmacı sayısında yaşanan artışa paralel olarak; bir yandan Türkiye'nin halihazırda kullanımına açık olan insani yardım ve kalkınma fonlarının bütçeleri yükseltilmiş bir yandan da Türkiye'deki Mülteciler İçin AB Yardım Aracı (FRIT) gibi Türkiye'ye özgü yeni fon programları devreye alınmıştır. Türkiye, küresel çapta işlerliği olan uluslararası finansman kaynakların yalnızca kullanıcısı olmayıp sığınmacı ve göç alanında faaliyet gösteren ülkeler için aynı zamanda bir donör ülke olarak da öne çıkmaktadır.

3.2.1. Resmi Kalkınma Yardımı (RKY)

İçlerinde Türkiye'nin de yer aldığı sığınmacılara ev sahipliği yapan ülkelere yönelik küresel çapta mali kaynak aktarımı yapılan insani yardım programları arasında bulunan Resmi Kalkınma Yardımları, birçok bağışçı ülkenin aktörlüğünde uygulanmaktadır. Aşağıdaki başlıklarda, ilgili fona ilişkin genel bilgilere ve Türkiye özelinde fon kullanımına yönelik paylaşılan istatistiklere yer verilmiştir.

3.2.1.1. RKY Fonu Genel Görünüm

Uluslararası insani yardım fonlarının küresel çapta ana kaynağı bağışçı devletler, uluslararası ve ulus üstü kuruluşlardır. Çoğunluğu bağışçı devletler tarafından verilen insani yardımların küresel çapta en bilineni olan Resmi Kalkınma Yardımı (RKY), kalkınma ve gelişme evreleri devam eden devletlerin ekonomik gelişimini ve refahını hedefleyen ve bu amaçla hibe ve kredi destekleri sağlayan küresel bir programdır. 1969 yılında OECD'nin Kalkınma Yardımı Komitesi (DAC) tarafından dış yardımların altın standardı olarak tanımlanan RKY ülkelerin sığınmacı politikalarına ilişkin de ana finansman kaynaklarından biri haline gelmiştir (OECD, 2022).

Resmi bağışçılardan gelen dış yardım, gelişmiş ülkelerin insani yardım ve mültecilerin ev sahibi ülkelerde temel ihtiyaçlarına yönelik harcamalarının artırmasıyla 2021'de 186 milyar ABD dolarından reel olarak %13,6 artışla 2022'de 204 milyar ABD

dolarına çıkmış ve tarihin en yüksek seviyesine erişmiştir. RKY için finansman sağlayan aktörlerin başında bağışçı devletler ve uluslararası kuruluşlar gelmektedir. Buna göre 2022 yılı RKY fonu sağlayıcılarına bakıldığında, 55,3 milyar dolar ile ABD başı çekmektedir. Almanya 35 milyon dolar ile ikinci ve AB kuruluşları 23,1 milyon dolar ile üçüncü sırada yer almaktadır (OECD, 2022).

Tablo 2 - 2022 Yılı RKY İçin En Çok Fon Aktaran Ülkeler Listesi

SIRA	ÜLKE	AKTARILAN KAYNAK MİKTARI (MİLYAR DOLAR)
1	ABD	55,3
2	Almanya	35
3	AB Kurumları	23,1
4	Japonya	17,5
5	Fransa	15,9
6	Birleşik Krallık	15,7
7	Kanada	7,8
8	Hollanda	6,5
9	İtalya	6,5
10	İsveç	5,5

Kaynak: OECD, 2022

RKY fonu BM kuruluşları, uluslararası STK'lar, ulusal ve yerel makamlar gibi uygulayıcı kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen projeler bazında kullanılmaktadır. Kamu bağışçıları ayrıca AB ve BM gibi çok taraflı kurumlara çekirdek finansman şeklinde insani yardım müdahaleleri için ikili ya da çok taraflı katkılar da sağlamaktadır (Türkiye Mülteci Konseyi, 2022: 29).

2022 yılında RKY içerisinde mülteci ve sığınmacılar için temel insani yardıma yönelik hibe miktarı, özellikle Türkiye'nin de içinde yer aldığı RKY'nin donör ülkelerindeki sığınmacı sayılarında yaşanan artışlar sebebiyle yıllar içerisinde artış göstermiştir. 2015 yılında 5,8 milyar dolar olan RKY'nin insani yardım payı 2021'de 12,8 milyar dolara ve 2022 yılında ise 29,3 milyar dolara kadar yükselerek toplam içerisinde %14,4 oranında yer kaplamıştır (Development Initiatives, 2023).

Almanya, Avrupa'da Suriyelilere yönelik insani yardım programının ilan edildiği ilk ülke olmuştur. RKY fon bağışı konusunda da ön sıralarda yer alan Almanya, sığınmacılara ilişkin etkin uyum politikaları ile öne çıkmaktadır. Ülkeye sığınmacı kabulü ve uyum süreçlerinde her kesimden yönetim ekibi aktif rol almaktadır. Diğer AB ülkelerine örnek teşkil edecek şekilde, ülkeye giriş yapan sığınmacılara kültürel, tarihi ve dil eğitimi ağırlıklı olmak üzere geniş çaplı bir uyum programı uygulanmaktadır (Bulkan ve Ermağan, 2018: 70). 2016 yılında Almanya'da koalisyon hükümetinin üzerinde mutabık kaldığı yeni entegrasyon yasası kapsamında yer alan uyum unsurları arasında entegrasyon kursları, dil kursları, iş programları, gettoların önlenmesi gibi başlıklar öne çıkmaktadır (Bulkan ve Ermağan, 2018: 72).

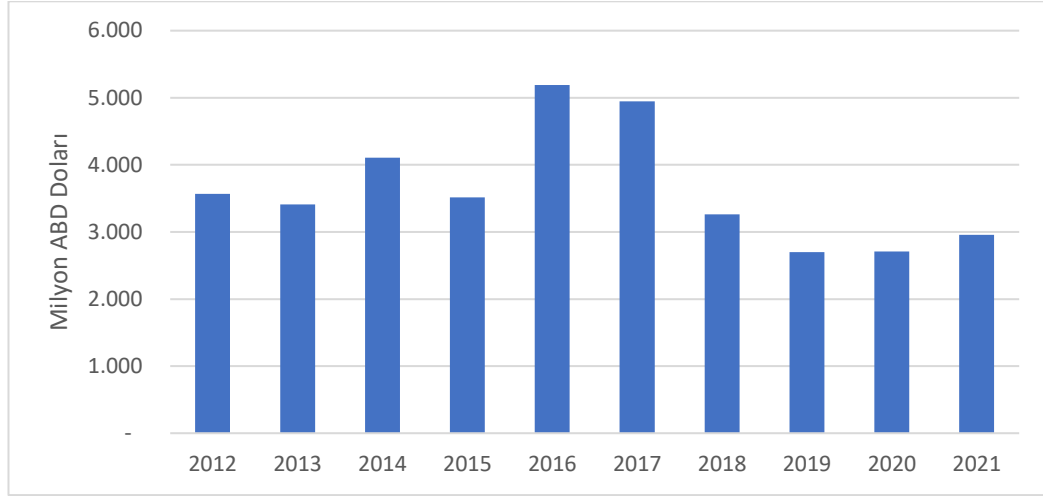
3.2.1.2. Türkiye'ye Sağlanan RKY Fonu

OECD Kalkınma Yardım Komitesi (DAC) verilerine göre, Türkiye'ye sağlanan uluslararası RKY finansman kaynağının insani yardım ve kalkınma temalarında hibe ve kredi miktarı toplamı 2012 yılında 3.565 milyon dolar iken 2016 yılında en yüksek miktara ulaşarak 5.189 milyon dolar olmuştur. 2021 yılında ise Türkiye'ye ayrılan RKY finansmanı 2.958 milyon dolar olarak hesaplanmıştır. RKY içerisindeki hibe miktarının oranı 2012 yılında %20,09 iken bu sayı 2021 yılına gelindiğinde %83,97'ye kadar yükselmiştir (OECD, 2022).

Tablo 3 - Türkiye'ye Sağlanan RKY Finansmanı

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Toplam	3.565	3.411	4.109	3.517	5.189	4.947	3.264	2.697	2.708	2.958
Hibe	752	723	927	1.247	2.500	2.233	1.537	1.982	1.959	2.484
Kredi	2.803	2.672	3.175	2.267	2.681	2.710	1.726	712	738	457
Pay Yatırımı	9	16	7	3	8	3	1	3	12	17

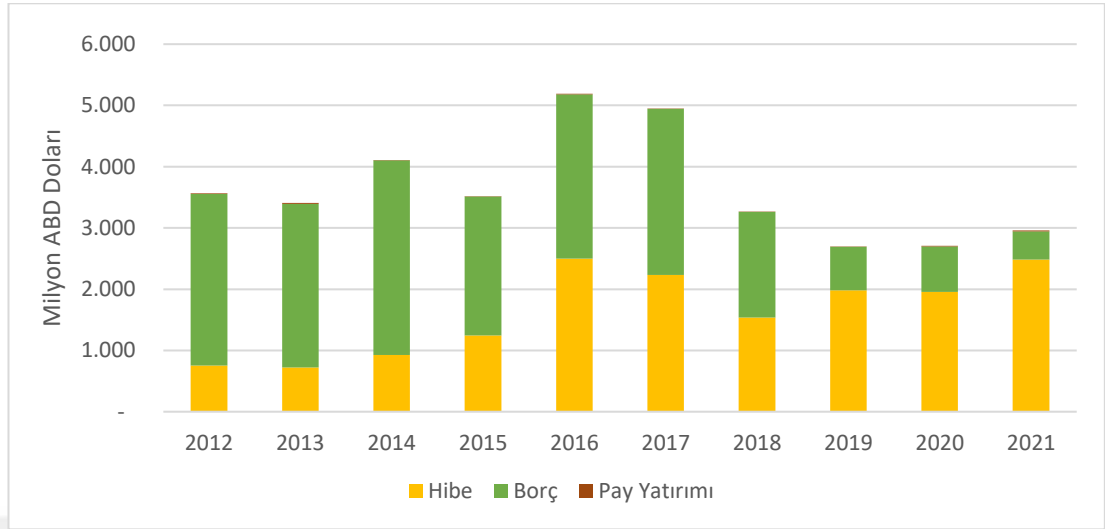
Grafik 1 - Türkiye'ye Sağlanan Toplam Resmi Kalkınma Yardımı

Kaynak: OECD, 2022

Türkiye'ye kullandırılan toplam RKY içerisindeki hibe ve kredi miktarlarına bakıldığında; yapılan hibe desteğinin oranının yıllar içerisinde artış gösterdiği gözlemlenmektedir. Türkiye'ye RKY kapsamında kullandırılan kredi miktarı 2012 yılında 2.803 milyon dolar iken, 2014 yılında 3.175 milyon dolar ile en yüksek seviyeye ulaşmıştır. 2021 yılına gelindiğinde ise 475 milyon dolar değerinde bir kredinin kullandırılması söz konusu olmuştur (OECD, 2022). Özellikle Suriye krizinin yükseldiği ve Türkiye'ye sığınmacı akınının giderek arttığı 2013 yılı sonrasında ülkeye yapılan insani yardım desteklerinde hibe odağında artış yaşamış olduğu değerlendirilmektedir.

Grafik 2 - Resmi Kalkınma Yardımlarının Niteliğine Göre Dağılımı

Kaynak: OECD, 2022

3.2.2. AB Hibe Fonları

Temelleri 1950’li yıllarda atılan ve Kalkınma ve entegrasyon odaklı ulus üstü bir kuruluş olan Avrupa Birliği, üye ülkelere, aday ülkelere ve komşuluk ilişkisi içerisinde olduğu yakın çevre ülkelerine yönelik belirlediği politikalar odağında finansal destek programları uygulamaktadır.

AB’nin 2001 yılında belirlediği sürdürülebilir kalkınma stratejisi AB’nin 1999 yılında yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması ile kabul edilen köklü ilkelerdendir. Bu kapsamda BM’nin sürdürülebilir kalkınma hedeflerini destekleyen Birlik, Avrupa’nın sürdürülebilir kalkınmasının gerçekleşmesine ilişkin hedeflerini, Lizbon Antlaşması ile derinleştirmiştir (Ülger, 2015).

AB’nin kurucu anlaşması niteliğinde olan Roma Antlaşmasında Birliğin kuruluş amaçlarından biri olarak yer alan, Avrupa ile denizaşırı bölgeler arasında dayanışmayı artırmak ve yaşam düzeylerini BM ilkelerine yükseltmek gayesi, üçüncü ülkelere kalkınma odağında yapılan mali yardımların gerekçesini oluşturur (Ülger, 2015: 38). 1992’de Maastricht Antlaşması ile üyeleri için ulusal sınırları saydamlaştıran siyasi ve ekonomik bir örgüt halini alan AB pek çok konu gibi göç alanında da politikalar üretmiştir. Göç sorunu ve bu soruna uluslar üstü politika üreten küresel kuruluşlar

içinde Türkiye'yi de doğrudan etkilemesi bakımından Avrupa Birliği önemli bir yer tutmaktadır.

2000 yılların başından itibaren mülteci ve sığınmacılık temalarına ulus üstü bir yönetim yaklaşımıyla Birlik içinde geniş katılımlı ortak bir politika geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda 2001 yılı içerisinde ortaya konan birlik faaliyetleri arasında Geçici Koruma Direktifi'nin düzenlenmesi, Avrupa Mülteci Fonu'nun oluşturulması, Avrupa Sınır Güvenliği Ajansı'nın (FRONTEX) kurulması söz konusu olmuştur (Tolay, 2014: 2). 2013 yılında oluşturulan Avrupa Birliği Sığınma Sistemi (CEAS) ise beş ana belgeden oluşmakta olup üye ülkelerin sığınma politikalarını standart hale getirme, Birlik ülkeleri arası iş birliğini arttırma ve adil bir sorumluluk paylaşımı ile sığınmacılara yüksek koruma standartları sağlamayı amaçlamaktadır (Tolay, 2014: 2-3).

Birliğin bütçesinin %80'ini oluşturan; ulusal ve bölgesel makamlarca ortaklaşa yönetilen bölgesel ve kentsel kalkınma, sosyal içerme ve yönetim, kırsal kalkınma, denizcilik ve balıkçılık, az gelişmiş bölgelerin ekonomik uyumu gibi 5 temel alanı kapsayan bir finansman yönetim sistemi bulunmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2022).

AB, mülteci ve sığınmacıların desteklenmesi için Türkiye'ye mali yardım sağlayan başat uluslararası kurum ve kuruluşlar arasında yer almaktadır. Türkiye'ye sağlanan toplam hibe fonlarında en büyük fon sağlayıcı, 2011 ile 2020 arasında sağlanan uluslararası hibe desteklerinin %57'sine tekabül eden 8,2 milyar dolarlık bir fon ile AB olmuştur.

Hükümet, 2011'den bu yana Türkiye için çoğunluğu kalkınma fonu olan toplam hibe finansmanının en büyük alıcısı olmuştur ve sağlanan toplam fonun %37'sine karşılık gelen 5,4 milyar ABD dolarını çeşitli kurum ve kuruluşlar aracılığı ile ülkeye kullandırmıştır. BM kuruluşları, 2011'den bu yana Türkiye'ye sağlanan toplam insani yardım fonunun %40'ını oluşturan 1,6 milyar doları ulusal ve yerel otoriteler ile yaptığı iş birlikleri çerçevesinde gerçekleştirilen çeşitli faaliyet ve projeler aracılığı ile ülkeye getirmektedir (Türkiye Mülteci Konseyi, 2022: 19).

3.2.2.1. Sığınma, Göç ve Entegrasyon Fonu (AMIF)

AB bütçesi kapsamında finanse edilen destek programları 6 başlıkta kategorize edilmiş olup bu başlıklar aşağıda listelenmiştir:

- i. Tek Pazar, İnovasyon ve Dijitalleşme
- ii. Uyum ve Değerler
- iii. Doğal Kaynaklar ve Çevre
- iv. Göç ve Sınır Yönetimi
- v. Güvenlik ve Savunma
- vi. Yakın Çevre ve Dünya

İlgili başlıklar arasında yer alan *iv. Göç ve Sınır Yönetimi* kategorisi mülteci ve sığınmacıları destekleyen temel tema niteliğindedir. Bu başlık altında yer alan Sığınma, Göç ve Entegrasyon Fonu (AMIF), sığınma ve göç hareketlilikleri konusunda ortak bir yaklaşım uygulamak ve ortak politikaları güçlendirmek için 2014-2020 yılları için 3.137 milyon avro bütçe ile kurulmuştur (Constant ve Zimmermann, 2016: 3-8). AMIF'in bir sonraki dönem olan 2021-27 bütçesi 9,88 milyar avro olarak kabul edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2022).

Programın temel amaçları; etkin göç yönetimi, sığınmaya ilişkin ortak politikaların uygulanması, güçlendirilmesi ve geliştirilmesi, Birlik ile üye devletlerin taraf oldukları uluslararası belgelerden kaynaklanan uluslararası yükümlülüklerine uygun olarak ortak göç politikası yönetimi sağlanmasıdır. Bu kapsamda, AMIF ile sığınma, yasal göç ve entegrasyon, geri dönüş ve düzensiz göçle mücadele alanlarındaki eylemleri finanse edilmektedir. Düzensiz göçle mücadeleye ve üçüncü ülkelerde geri dönüş ve geri kabulün etkinliğini sağlamaya katkıda bulunmak için yürütülen faaliyetler de ilgili fon üzerinden yürütülmektedir (Avrupa Komisyonu, 2022).

AMIF programı ile dezavantajlı grup konumundaki sığınmacıların ihtiyaçlarına uygun destek ve hizmetler sağlaması planlanmıştır. Uluslararası korumaya başvuranların ve uluslararası korumadan yararlananların yeniden yerleştirilmesini, insani kabulünü ve transferlerini desteklemek ilgili program aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. AB'ye göç için uygun yasal kanallar konusunda farkındalığın artırılması gibi yasal göçü teşvik eden politikaların geliştirilmesi ve AB üyesi olmayan ülkelerle sığınma, yasal göç ve

düzensiz göçle mücadele ile göçü yönetmek amacıyla etkili geri dönüş ve geri kabul konularında iş birliği faaliyetleri program kapsamında desteklenmektedir (Avrupa Komisyonu, 2022).

AMIF Tüzüğü'nün 7. Maddesine göre, AB üyesi olmayan ülkeler, belirli koşulları sağlamaları ve AMIF'e ortaklık için bir anlaşma imzalamaları koşuluyla ilgili programdan üçüncü ülke tarafı olarak yararlanabilmektedirler. Program kapsamında, eğitim, istihdam ve sosyal uyum projelerine öncelik verilmekte olup programın temel faaliyetleri ile erişilen hedeflere ilişkin performans çıktıları aşağıdaki tabloda paylaşılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2022).

Tablo 4 - AMIF Programı Performans Çıktıları

Yıllar	Sayısal Değer	Açıklama
2014-2021	41.266	AB müktesebatına uygun kurulan, sığınmacı kabul barınma altyapısı sayısı
2014-2021	71.235	Sığınma ile ilgili konularda eğitim alan kişi sayısı
2014-2021	114.659	Ayrılma öncesi önlemlere katılan kişi sayısı
2014-2021	86.243	Yeniden yerleştirilen kişi sayısı
2014-2021	347.387	Güvenli geri dönüşleri program tarafından finanse edilen kişi sayısı

Kaynak: EU, 2022.

3.2.2.2. Avrupa Sivil Koruma ve İnsani Yardım Operasyonu (ECHO)

AB bütçesi destek programlarına ilişkin tematik kategorilerin altıncısı olan *Yakın Çevre ve Dünya* başlığı içerisinde İnsani Yardım alt başlığı bulunmaktadır. AB bütçesinden sivil toplum kuruluşlarına tahsis edilen programlardan biri olan Avrupa Sivil Koruma ve İnsani Yardım Operasyonu (ECHO) fonu 2021-2027 yıllarını kapsayacak şekilde planlanmıştır. İlgili programın bütçesi yıllık yaklaşık 1,65 milyar avro olmak üzere 2021-2027 yılları arasında toplam 11,57 milyar avro olarak

hesaplanmıştır. Avrupa Komisyonu, dünya genelinde insani yardım sağlamak için ilgili bütçeyi 200'e yakın paydaş kuruluş ile kullanırmaktadır. Bunlar, insani yardım amaçlı sivil toplum kuruluşları ve insani yardım konusunda çalışan Birleşmiş Milletlere bağlı kurum ve kuruluşlardır (Avrupa Komisyonu, 2022). 2023 yılı için ayrılmış 1,7 milyar avroluk bütçenin 208 milyon avroluk kısmı Türkiye'nin de içinde yer aldığı Güneydoğu Avrupa ve yakın komşu ülkelere kullanılması planlanmıştır (Avrupa Komisyonu, 2022).

Tablo 5 - 2023 Yılı Avrupa İnsani Yardım Hibe Finansmanı Bütçesi

BÖLGE/GEREKÇE	HİBE TUTARI
Afrika	513 milyon Avro
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	382 milyon Avro
Asya Pasifik ve Latin Amerika	237 milyon Avro
Güneydoğu Avrupa ve Yakın Çevre Ülkeler	208 milyon Avro
Ani Başlayan Acil Durumlar	141.5 milyon Avro
Öngörülemeyen İnsani Krizler	122 milyon Avro
İnovatif Projeler, Kesişen Faaliyetler ve Politika Girişimleri	108.2 milyon Avro
Toplam Bütçe	1.7 milyar Avro

Kaynak: Avrupa Komisyonu, 2022

ECHO programının temel odaklandığı alan insan ve doğal sebeplere dayanan kriz ve felaketlerdir. Afganistan'daki insani yardım programları, özellikle gıda güvenliği, beslenme, sağlık, hijyen, insani yardım görevlilerini korumak için mayın temizleme, koruma ve eğitim açısından yerinden edilmiş nüfusun ihtiyaçlarının karşılanması ve özellikle kadın ve kız çocuklarının özel ihtiyaçlara odaklanması programın temel faaliyet alanları arasında yer almaktadır. Yine Suriye'deki krizden etkilenen kişilere

yönelik birincil yaşam ihtiyaçlarının karşılanması için destek verilmesi de ilgili program kapsamında değerlendirilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2022).

ECHO departmanına, AB bütçesinden harcama yapma ve insani yardım faaliyetleri için fon sağlama yetkisi vermek üzere Avrupa Komisyonu tarafından kabul edilen yasal düzenlemeler İnsani Uygulama Planları (HIP) olarak adlandırılmaktadır. HIP kapsamında; finansman uygulama bölgesi, insani kriz, hedefler, mevcut fonlar ve insani yardımı için potansiyel ortaklar tanımlanır. HIP kapsamında alınan finansman kararları, ihtiyaca yönelik değerlendirmeler sonucunda somutlaşmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2022).

Türkiye’deki sığınmacılara yönelik ECHO finansmanı ile desteklenen etkin programlardan biri olan Yabancılar Yönelik Sosyal Uyum Yardım Programı (SUY); Türk Kızılay, ASHB ve IFRC uygulayıcılığında yürütülmektedir. Program kapsamında, destek için uygun görülen her aile için kıızılaykart üzerinden ailede kayıtlı fert başına aylık 120 TL ödeme öngörülmüştür. Kart aracılığı ile destek nakit para olarak her ATM’den çekilebilmekte ve POS makinesinden çekim yapılarak alışveriş yapmak üzere mağazalarda da kullanılabilir. Bu yardımdan faydalanan olacak olan sığınmacılara, ek ödemeler de yapılabilen olup bu ödemeler öncesinde kişilere SMS yolu ile bildirilmektedir (UNHCR, 2023). Bu insani yardım programı kapsamında yaklaşık 1,6 milyon kişiye sosyal destek sağlanmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2023).

Türkiye’de sayıları 2 milyona yakın olduğu tahmin edilen çocuk ve genç sığınmacı genç bulunmaktadır. İlk ve ortaöğrenime devamlılığın sağlanması amacıyla AB’nin ECHO finansmanı kullanılarak UNICEF tarafından *Eğitim İçin Şartlı Nakit Transferi (Şartlı Eğitim Yardımı) (ŞEY)* isimli bir sosyal yardım programı uygulanmaya başlanmıştır. Programın uygulayıcılığını ASHB, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ve Türk Kızılay üstlenmiştir. 2003 yılından bu yana Türk vatandaşlarının yanı sıra Türkiye’de ikamet eden yabancılar için de ASHB tarafından uygulanan programın kapsamı genişletilerek sığınmacılar özelinde kapsam genişletilmiştir. Kamp dışında yaşayan tüm sığınmacılar, beklenen uygunluk kriterlerini karşılamaları şartı ile ilgili programa dahil olabilmektedirler (Avrupa Komisyonu, 2023).

Programın amacı, temel eğitim ihtiyacının sektöre uğramaması için ilk ve orta dereceli okullara kaydolmayı ve okula devamlılığı teğvik etmektir. Bu sayede, öğrencilerin eğitim haklarından en iyi şekilde faydalanmalarının yolunu açmak için destek sağlanması planlanmıştır. Aileler, çocuklarını düzenli ve kesintisiz şekilde okula göndermeleri şartı ile bu destekten faydalanmaktadırlar. Türkiye'de düzenli olarak okula giden 695.000'den fazla sığınmacı çocuğun ailelerine nakit transferi sağlamaktadır. Programa başvuruda bulunan kişilerin Göç İdaresi Başkanlığına kayıt yaptırmış olmaları, 99 ile başlayan yabancı kimlik numaralarının bulunması ve MERNİS veri tabanına kayıtlı olmaları beklenmektedir (Avrupa Komisyonu, 2023).

3.2.2.3. AB Bölgesel Suriye Güven Fonu (EUTF Suriye):

Suriye Krizine yanıt olarak oluşturulan AB Bölgesel Güven Fonu, kurulduğu Aralık 2014'ten bu yana Mısır, Irak, Ürdün, Lübnan, Türkiye ve Batı Balkanlar'da 1,5 milyon Suriyeli sığınmacıya ve onlara ev sahipliği yapan topluluklara destek sağlamak amacıyla Aralık 2014'te faaliyete geçmiştir (UNICEF, 2018).

EUTF programı, sığınmacıların sadece hayatta kalmalarına değil, gelişmelerini de desteklemek amacı ile hayata geçirilecek faaliyetlere öncelik vermektedir. Örneğin; Güven Fonu'nun temel öncelikleri kapsamında hayata geçirilen, *Kayıp Nesil Olmasın* girişimi doğrultusunda çocuklar ve gençler için eğitim, koruma ve katılım fırsatlarının teğvik edilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca ev sahibi ülke ve topluluklara destek olarak acil ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin proje ve faaliyetlere finansman sağlanmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2023).

Haziran 2021'deki Avrupa Konseyinin vermiş olduğu karar ile Avrupa Komisyonu, IPA programının üçüncü dönemi kapsamında, EUTF programı için 1 milyar avroyu geçen bir bütçe kabul etmiştir. Bu bütçenin 40 milyon avroluk kısmı ile çocuk ve gençlere yönelik; eğitim, gıda güvenliği ve geçim kaynakları gibi alanlarda iyileştirme hedefleri öncelenmiştir (Avrupa Komisyonu, 2015).

3.2.2.4. Türkiye’deki Mülteciler İçin AB Yardım Aracı (FRIT)

Avrupa Birliği, 2011’den bu yana, Birliğin çerperinde yer alan Türkiye’deki mültecilere ve ev sahibi topluluklara yardım etmek için yaklaşık 10 milyar avroluk bir kaynak yönlendirmiştir. Bu kaynağın yönetilmesine ilişkin ana mekanizmalardan biri olarak da Türkiye’deki Mülteciler İçin AB Yardım Aracı (FRIT) programı devreye alınmıştır (Avrupa Komisyonu, 2023).

FRIT programı 2015 yılında kurulmuş ve Mart 2016 yılında yürürlüğe girerek uygulanmaya başlanmıştır (AB Delegasyonu, 2022). Bu tarihten sonra Türkiye’deki mültecilere ilişkin aktarılan finansmanlarda somut bir artış yaşanmıştır. FRIT programı finansmanı için, 18 Mart 2016 tarihli Mutabakat kapsamında değinildiği üzere AB, çeşitli proje ve programları desteklemek üzere 2016-2017 ve 2018-2019 yıllarını kapsayacak şekilde iki dilim halinde 6 milyar avro taahhüt etmiştir (Avrupa Birliği, 2015).

FRIT programı tarafından taahhüt edilen 6 milyar avronun ilk dilim, uzatmalar hariç en geç 2021 ortasına kadar devam edecek projelerin finansmanına hizmet etmektedir. İkinci dilim ise çoğu daha erken biteceği tahmin edilen ancak en geç 2025 ortasına kadar devam edecek projelerin finansmanına yöneliktir Programın 6 milyar avroluk operasyonel bütçesinin tamamı taahhüt edilmiş ve sözleşmeye bağlanmış olup 5 milyar avrodan fazlası 2022 sonu itibari ile kullanılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2023: 1).

AB ile Türkiye arasında 2016 yılında yapılan 8 Mart Mutabakatının önemli bir çıktısı olarak da görülebilecek FRIT programının duyurulması aynı zamanda Türkiye’ye insani yardım olarak sağlanan toplam RKY’nin içerisindeki hibe oranını 2015’te %13’e tekabül eden 159 milyon dolardan 2016’da %28’e denk düşen 708 milyon dolara yükseltmiştir. Bu oran 2019’dan bu yana daha da artarak 2019’da %44’e ve 2020’de %42’ye yükselmiştir. Türkiye’deki RKY’nin, FRIT’in hem kalkınma hem de insani yardım fonlarını büyük miktarlarda harekete geçirmesi sebebiyle yükselmiş olduğu değerlendirilmektedir (OECD, 2022:18).

FRIT programının önemli uygulama araçlarından olan ve AB’nin Türkiye’ye yönelik uyguladığı Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) programı, AB’nin 2007’den bu

yana genişleme bölgesindeki ülkelerde yapılan uyum reformlarını mali ve teknik yardımlar ile desteklediği temel araç olarak kabul edilmektedir. IPA programı kapsamında, aday ülkeler ve potansiyel adaylar için AB'ye katılım yolu, üyelik kriterleri ve Avrupa Birliği'nin değer ve ilkeleri ile kademeli ve istikrarlı bir yaklaşma sürecindeki bir yol haritası niteliğinde faaliyetlerin hayata geçirilmesine ilişkin finansman aktarımı yapılmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2015).

FRIT programdan finanse edilen eylemlerin uygulanması için kalkınma alanındaki yardımlar bahse konu IPA programı ve daha önceki başlıklarda adı geçen EUTF programı üzerinden yürütülmektedir. İnsani yardımlar için ise ECHO programı üzerinden kaynak tahsisi yapılmaktadır (AB Delegasyonu, 2022).

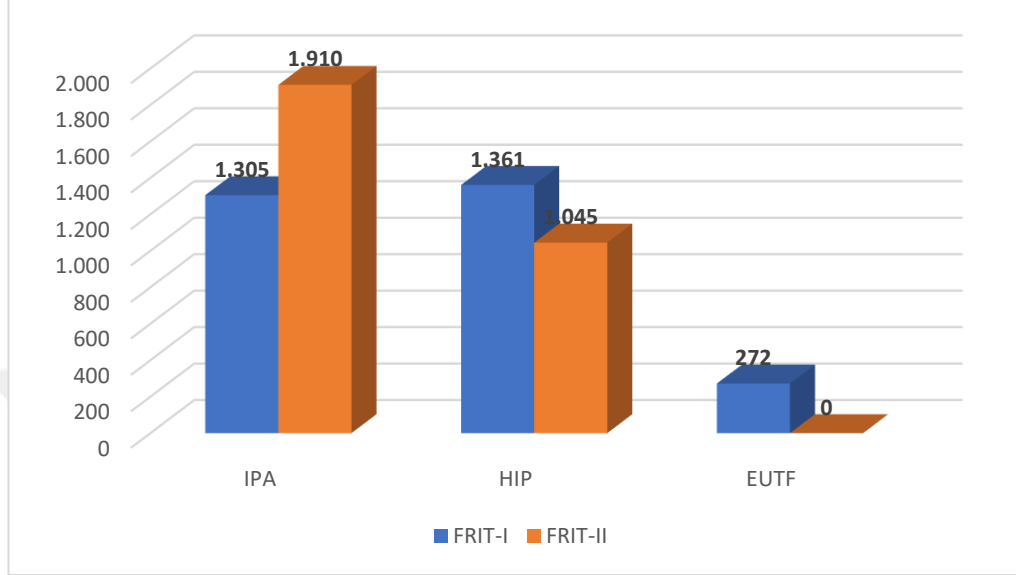
Mali Yardım Programı Yönlendirme Komitesi tarafından, yardımın koordinasyonunu, tamamlayıcılığını ve etkinliğini sağlamak amacıyla, finanse edilecek eylemlerin türü, miktarı ve hangi finansman araçlarıyla finanse edileceği konusunda stratejik rehberlik sağlanmaktadır. Yönlendirme Komitesi, Avrupa Komisyonu'nun başkanlığında, AB üye devlet temsilcilerinden oluşmakta ve Türkiye de bu komitede danışman sıfatıyla yer almaktadır. Kararlar, ihtiyaçların değerlendirilmesi temelinde ve harekete geçirilen finansman araçlarının prosedürünü takiben alınır. İlgili mali yardım aracı kapsamında destek aktarımı yapılan temel konular arasında, insani yardım, koruma, gıda, eğitim, göç yönetimi, sağlık, belediye altyapısı, sosyoekonomik kalkınma ve entegrasyon başlıkları bulunmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2023: 1).

Program ile elde edilen insani yardım alanındaki somut çıktılar kapsamında, 1,8 milyon sığınmacıya temel ihtiyaçları konusunda destek olunmuş ve 740.000'e yakın sığınmacı çocuk ve gencin temel eğitimlerinin sekteye uğramaması için okula kayıtları yapılmıştır. Ayrıca 2,4 milyon kişi program kapsamında finanse edilen koruma hizmetinden faydalanmıştır (Avrupa Komisyonu, 2023: 1-3).

Eğitim sektöründe ise program finansmanı ile 200.000'in üzerinde eğitim personeline eğitim ve danışmanlık sağlanmış, 132 yeni okul inşa edilmiş, yaklaşık 175.000 öğrenci kaynaştırma ve ek eğitimler ile desteklenmiştir. Sağlık sektöründe ise 26,3 milyon civarında birincil basamak sağlık hizmeti sağlanmış, sığınmacı çocuklara yönelik COVID aşılama hariç 7,2 milyon doz aşılama yapılmış, 188 adet göçmen sağlık

merkezi kurulmuş ve 4000'in üzerinde sağlık hizmeti personeli harekete geçirilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2022: 2-3).

Grafik 3 - Dış Finansman Aracına Göre FRIT Taahhütleri (Milyon Avro)

Kaynak: AB, 2022.

FRIT programının birinci dönemi kapsamında, 1,3 milyar avroluk finansman IPA programı üzerinden yürütülmüştür. FRIT programının ikinci dönemindeki IPA oranı yükselmiş olup 1,9 milyar avroya ulaşmıştır. ECHO programı kapsamında yer alan İnsani Uygulama Planları (HIP) aracılığı ile sağlanan finansman FRIT programının ilk döneminde 1,3 milyar avro iken; programın ikinci döneminde 1.1 milyar seviyelerine gerilemiştir. Avrupa Bölgesel Güven Fonu (EUTF) kapsamında FRIT programının birinci dönemi için kullanılan finansman 272 milyon avro düzeyinde kalmış ve FRIT programının ikinci dönemi için bu fon üzerinden aktif kullandırma söz konusu olmamıştır (Türkiye Mülteci Konseyi, 2022: 23).

FRIT programı kapsamında kullanıcı aktörler arasında en büyük kullanıcı BM kuruluşları olmuştur. FRIT programının ilk döneminde 1,4 milyar avro BM kuruluşları aracılığı ile kullanılırken, programın ikinci döneminde bu sayı 479 milyon avroya gerilemiştir. Programın ilk döneminde GİB ve ilgili diğer bakanlıklar aracılığı ile kullanılan fon miktarı 660 milyon avro iken ikinci dönemde bu sayı 875 milyon avroya yükselmiştir. Uluslararası STK'lar aracılığı ile kullanılan fonlar her iki FRIT dönemi içinde düşük düzeyde seyretmiş ve 200 milyon avro civarında hesaplanmıştır.

IFRC üzerinden kullandırılan FRIT fonu ise programın ilk döneminde 38 milyon avro iken programın ikinci döneminde 500 milyona kadar yükselmiştir. Uluslararası finans kuruluşları tarafından kullandırılan FRIT fonları ilk dönem için 600 milyon avro civarında iken, ikinci dönemde 1 milyar avroya yaklaşmıştır (Türkiye Mülteci Konseyi, 2022: 24).

3.3. ULUSLARARASI FONLAR İLE HAYATA GEÇİRİLEN PROJELERDE ODAKLANILAN FAALİYET ALANLARI

Sığınmacılara ilişkin uzun vadede yeniden yerleşim politikalarını tasarlayan ev sahibi devletler, çoğunlukla entegrasyon hedefine ulaşmak etrafında faaliyetler işletir. Entegrasyon en genel hali ile sığınmacıları dışlamak veya izole etmek yerine, onları ulusal yaşama dahil ederek ev sahibi topluluklar üzerindeki etkilerini en aza indirmek anlamını taşımaktadır. Bu durum çoğu kez vatandaşlığa çok yakın hak ve özgürlüklerin tanımlanması hususunu beraberinde getirmektedir ve uzun vadede kalıcı yerleşimi de öngörür (Gold ve Nawyn, 2013: 110). Ancak kısa vadede, uluslararası zorunlu göçler ile gündeme gelen sığınmacılık faaliyetleri hem ev sahibi ülkeler açısından hem de sığınma eyleminin birincil özneleri olan sığınmacılar açısından iki boyutlu ve aciliyeti olan sorun alanları teşkil etmektedir. Bu hususta ev sahibi ülkelere birçok alanda görev ve sorumluluk yüklenmiş olur. Ülkeye giriş yapan sığınmacılar ise toplumun dezavantajlı grupları sınıflandırılmasında en kırılgan grupları temsil eder bir konumda yer alırlar. Özellikle Türkiye'nin deneyimlemiş olduğu gibi kitlesel göç ile gelen sığınmacı gruplarını içeren göç hareketlerini yönetmek için oldukça güçlü bir kurumsal altyapı ve organizasyon becerisine sahip olmak süreçlerin başarılı yürütülmesinde oldukça önem arz etmektedir.

Gelen sığınmacı grupların kısa vadede giderilmesi gereken temel insani ihtiyaçları başta olmak üzere uzun erimli süreçlerde eğitim, istihdam ve toplumsal uyum gibi karşılanması gereken birçok kompleks gereksinim alanları olduğu unutulmamalıdır. Sığınmacıların talep ettikleri alanlarda temel gereksinimlerinin karşılanmasında yürütülmesi gereken başlıca politika alanları ve odaklanması gereken temel faaliyet

konularının devletler nezdinde en etkin şekilde belirlenmesi için kurumsal kapasite yeterliliği ve iyi bir örgütlenme becerisine ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca sığınmacı ihtiyaçlarına yönelik alınacak aksiyonları içeren program ve projelerin uygulanmasında ihtiyaç duyulan fon ve finansmanların da en iyi şekilde yönetilmesi için odak faaliyet alanlarına kaynak aktarımı önem arz etmektedir.

Bu bölümde, sığınmacıların ev sahibi ülkeye giriş yapmaları ile ortaya çıkan ihtiyaç ve sorunlarının genel bir sınıflandırılması yapılmış ve ortaya çıkan bu gereksinimlerin karşılanmasına yönelik önceki bölümlerde bahsedilen uluslararası fon programları ve finansman kaynakları aracılığı ile desteklenen proje örneklerine yer verilmiştir. Seçilmiş olan ilgili projelerde yer alan faaliyetler ile odaklanılan sorun ve ihtiyaç alanlarına değinilecektir.

3.3.1. Uluslararası Koruma Faaliyetleri

Sığınmacıların en temel gereksinimlerinden birinin uluslararası koruma faaliyetlerinden faydalanılması olduğu değerlendirilmektedir. Bu kapsamda desteklenen projelerden biri AB finansmanı ile hayata geçirilen *Türkiye'nin Ulusal iltica Sisteminin Kuvvetlendirilmesi Projesi*'dir. Faydalanıcısının GİGM ve uygulayıcı kuruluşunun UNHCR olduğu proje kapsamındaki faaliyetler Ocak 2021'de tamamlanarak proje kapanışı gerçekleşmiştir. Yaklaşık 3,5 yıl süren proje kapsamında toplam bütçe 2,7 milyon avro olarak hesaplanmıştır. Projenin temel hedefi, Türkiye'de etkin ve kurumsallaşmış bir ulusal sığınma sistemi oluşturmadaki çabaların desteklenmesi ve uluslararası koruma ihtiyacı olan kişilerin ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Bu kapsamda, alandaki ilgili kişilerin farkındalıklarının artırılması amacı ile Uluslararası Koruma Statü Belirleme Usulleri, Adli Yardıma Erişim, Uluslararası ve Geçici Koruma Kapsamındaki Kişilerin Hak ve Yükümlülükleri ve Gönüllü Geri Dönüş Usulleri başlıklı bilgilendirme broşürleri hazırlanmıştır. Yine proje kapsamında, uluslararası koruma başvurularına ve vatansızlığın tespitine ilişkin usuller hakkında standart çalışma usulleri geliştirilmiş olup bu hususlarda toplam 40 modülden oluşan hizmet içi e-öğrenme platformu hazırlanmıştır (UNHCR, 2021).

Uluslararası korumaya ilişkin bir diğer proje GİGM'nin proje faydalanıcısı olduğu ve Mart 2021 yılında sonlanan *Göç ve Uluslararası Koruma Alanında Sivil Toplumla İşbirliği için Teknik Destek Projesi*dir. İlgili proje kapsamında, IPA II program fonundan 1,8 milyon Avro kullanılmıştır. Projenin amaçları arasında, göç ve uluslararası koruma alanlarında çalışan STK'lar ve GİGM'nin bünyesinde hizmet veren il müdürlüklerinin kurumsal kapasitelerinin artırılması yer almaktadır. Proje bu temel hedefe ek olarak STK'ların ağ kurma ve AB ile iş birliği faaliyetlerinin artırılmasına da odaklanmaktadır (MFA, 2022).

3.3.2. Eğitim Faaliyetleri

Sığınmacıların özellikle uzun dönemde toplumsal bir probleme de sebep olacak temel sıkıntılarından biri eğitim hizmetlerine yeterli oranda ulaşamamalarıdır. Bu kapsamda hem çocuk ve gençlerin hem de bir bütün olarak ailelerin eğitim hizmetlerine ulaşması önem arz etmektedir. Çadır kent ve konteyner kentlerde yaşayan geçici koruma altındaki sığınmacılara yönelik olarak, ASHB'nin yürütücülüğü ve UNICEF iş birliğinde hayata geçirilen *Aile Eğitim Programı Projesi* de eğitim yolu ile toplumsal uyumu hedeflemektedir. Proje ile ailelerin; eğitim, hukuk, iktisat, medya ve sağlık alanlarındaki hizmetlerden etkin şekilde yararlanmaları için yol gösterici olunmaktadır. Projede 5 alanda toplam 26 modül ile evlilik hayatı, okul ve aile ilişkileri, sağlıklı yaşam ve hastalıklardan korunma, üreme sağlığı ve sağlıklı annelik gibi temalarla ailelere eğitimler verilmesini hedeflemektedir (ASHB, 2022).

AB finansmanı ile MEB tarafından yürütülen *Kriz Zamanlarında Herkes İçin Eğitim Projesi* kapsamında ise odak illerde geçici koruma altındaki sığınmacıların ve ev sahibi topluluk öğrencilerinin eğitime erişimini artırmaya ilişkin faaliyetler yürütülmektedir. Yürütülen proje faaliyetleri ile yaklaşık 325 bin kapasiteli 180 kreş ve okul inşası yapılacaktır (AB Delegasyonu, 2020).

3.3.3. Sağlık Faaliyetleri

Türkiye’de yaşayan sığınmacıların karşılaştıkları en önemli problemlerden biri dil engeli sebebi ile sağlık hizmetlerine ulaşmaları hususunda karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda, AB finansmanlı *Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Sağlık Statüsünün ve Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Sunulan İlgili Hizmetlerin Geliştirilmesi (SIHHAT)* projesi T.C. Sağlık Bakanlığı aracılığı ile yürütülmektedir. Proje ile Suriyeli sığınmacıların sağlık ihtiyaçlarının karşılanmasında büyük bir engel teşkil eden dil bariyeri odağa alınmış ve sığınmacıların Türkiye’de kendi dillerinde birinci ve ikinci basamak sağlık hizmetlerinden istifade etmeleri hedeflenmiştir. Projede gerçekleştirilen faaliyetler aracılığı ile 190 sağlıklı merkezi sığınmacıların yoğun olarak yaşadığı 32 uygulama ilinde aktif hizmet vermektedir (Sağlık Bakanlığı, 2022).

3.3.4. İstihdam Faaliyetleri

Sığınmacıların, ev sahibi ülkedeki ekonomik ve sosyal hayata katılması için istihdam olanaklarının iyi bir şekilde planlanması gerekmektedir. ABD Dışişleri Bakanlığı Nüfus, Mülteciler ve Göç Bürosu’nun finansmanı ve ILO koordinasyonunda ASHB yürütücülüğünde uygulanan *Türkiye’de Suriyeli Mültecilerin ve Ev Sahibi Toplulukların İşgücü Piyasasına Katılımının Geliştirilmesi Projesi* sığınmacıların geçim kaynakları ve toplumsal uyumlarının artırılmasını hedeflemektedir. Proje ile mesleki, dil, işgücü piyasası becerileri, girişimcilik, iş sağlığı ve güvenliği eğitimleri uygulanacak ve işyeri mentörlük programları geliştirilecektir. Ayrıca çıraklık programlarına erişim desteklenerek eğitimler sonrasında işe yerleştirmelerde özel sektör ile temas artırılabilecektir. Proje çalışmaları ile yaklaşık 12.000 sığınmacı, 250 işletme ve 100 işverene ulaşılması beklenmektedir (ILO, 2022).

Kadınların istihdamını önceleyen AB finansmanlı *Kadınların Daha Çok ve İyi İş Fırsatlarına Erişimlerinin Desteklenmesi Projesi* ise ILO iş birliğinde İŞKUR aracılığı ile yürütülmektedir. Proje kapsamında, Türkiye’de kadın istihdamını engelleyici hususların analizi ve bu koşulların ortadan kaldırılmasına ilişkin çalışmalar odağa alınmıştır. Projede yer alan faaliyetler ile kadın istihdamının artırılması ve buna

yönelik olanakların geliştirilmesi için ön açıcı nitelikte kurumsal kapasite geliştirme çalışmaları ve çeşitli araştırmalar yapılmaktadır (İŞKUR, 2023).

3.3.5. Sosyal Uyum ve Rehabilitasyon Faaliyetleri

Sığınmacıların gelmiş oldukları il ve ilçelerdeki sosyoekonomik ve kültürel ortamlara uyumları bağlamında aksaklıklar yaşanması oldukça normal görülmektedir. Hem yerel ev sahibi topluluklar tarafından kabul görmeleri hem de geride bıraktıkları yaşamlarına ilişkin travma süreçlerini atlatarak yeni bir hayata entegre olmaları uzun vadede beklenen amaçlar arasında yer almaktadır.

Sığınmacıların temel sosyal uyum ve rehabilitasyon süreçlerine binaen yürütülen birçok çalışma ve proje mevcuttur. ASHB'nın yürüttüğü *Geçici Koruma Altındaki Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarına Psiko-sosyal Destek Sağlama Projesi* bu kapsamdaki faaliyetler arasında değerlendirilebilir. İlgili Bakanlık, acil durum kapsamında yer alan geçici koruma statüsündekilere yönelik psiko-sosyal destek hizmetlerini AFAD İl Müdürlüğü koordinasyonunda, STK ve diğer kamu kurumları ile iş birliği halinde yürütmektedir (Gedikkaya vd 2017: 117). Proje kapsamında yapılan çalıştay ve araştırmalar ile sığınmacı ailelerin sahip oldukları kaynaklar ve ihtiyaçları açısından psiko-sosyal durumlarının analizini yapmak ve psikolojik dayanıklılıklarını arttıracak unsurları tespit etmek için ilgili paydaşlar bir araya gelmiştir (ASHB, 2023).

Entegrasyona ilişkin yürütülen projelerden bir diğeri sığınmacı çocuk ve gençlerin hedef grup olarak belirlendiği, T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı, Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü (UNHCR) ve Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi (TMOK) iş birliğinde yürütülen, Geçici ve Uluslararası Koruma Altındaki Bireyler ve Ev Sahibi Toplum için Spor ile Sosyal Uyum Güçlendirmesi projesidir. Bu projede, geçici ve uluslararası koruma altındaki çocuklar ile ev sahibi topluluklara mensup çocukların spor faaliyetlerinin kaynaştırıcı rolü odağa alınarak sosyal uyumunun güçlendirilmesi hedeflenmektedir. Projede yer alan 8-18 yaş grubundaki çocuk ve gençlere yönelik farklı branşlarda verilecek spor eğitimleri ile yılda 3600 çocuğa ulaşılması beklenmektedir.

3.4. YARI YAPILANDIRILMIŞ MÜLAKAT DEĞERLENDİRMELERİ

Çalışma ekinde yer alan yarı yapılandırılmış mülakatlar kapsamında, ikisi AB fonları ile biri de Japon Hükümeti fonu ile finanse edilen 3 projenin yetkilileri ile yüz yüze ve çevrimiçi mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda görüşülen kurum yetkilileri, projelerde başvuru sahipleri ve ortakları olarak yer alan T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı uzmanları ile UNDP çalışanları arasından seçilmiştir. Yapılmış olan görüşmelerde, projelere ilişkin detaylı ve ucu açık sorular belirlenerek taraflara görüşme öncesinde gönderilmiştir.

Mülakat soruları içerisinde, projelerin sığınmacılara yönelik katkılarının değerlendirilmesi amacı ile temel faaliyet alanları, yaklaşık bütçeleri, faaliyetlerin yararlanıcısı konumundaki hedef grupları, genel ve özel amaçlara değinilmiştir. Proje uygulama aşamasında karşılaşılan risk ve zorluklar ile proje faaliyetlerinin ağırlıklı olarak sığınmacıların hangi sorun ve ihtiyaç alanlarına odaklandığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Görüşme gerçekleştirilen projelerden biri olan SEECO Projesi ile düşük gelire sahip sığınmacı bireylerin ekonomik koşullarının iyileştirilmesi ve bu kişilerin sosyal yardım uygulamasından çıkmasına ilişkin faaliyetler bulunmaktadır. Projede desteklenen sosyal girişimcilik sayesinde bireylerin sürdürülebilir bir gelir kaynağı yaratımı hedeflenmektedir. Projede hedef gruplar arasında öncelenen sığınmacı kadınlar ise; sığınmacı gruplar arasında %80'lere dayanan kadın işsizliğini azaltmayı amaçlamaktadır.

Görüşme gerçekleştirilen bir diğer proje olan ENHANCER Projesi kapsamında, sağlanan eğitimler ve hibe programları ile girişimcilerin ihtiyaç duyduğu finansal kaynak ve teknik bilgiye erişimlerinin kolaylaştırılması, yeni ürünlerin ev pazarlarının oluşturulmasına uygun bir ortam sağlanması ile sürdürülebilir geçim kaynakları yaratımı hedeflenmiştir.

Business to Social Cohesion Projesi ile sığınmacı kadınlara ve kadın kooperatiflerine yönelik danışmanlık hizmetleri, iş geliştirme, ticarileşme ve e-ticaret eğitimleri verilmesine ilişkin faaliyetler öne çıkarılmıştır. Bu ticari girişimlere yeni satış kanalları üretebilmek adına yerel, bölgesel ve uluslararası tedarik zincirleri, e-ticaret

platformları ve hedef illerdeki potansiyel alıcılar nezdinde girişimde bulunulması sağlanmıştır. Proje faaliyetleri temelde sığınmacı kadınların iş piyasasına erişiminin girişimcilik yoluyla artırılmasını hedeflemektedir.

Yukarıda sayılan üç projeden ilk ikisi olan SEECO ve ENHANCER projelerinin bütçeleri 30 milyon Avronun üzerinde geniş bir iş paketi ve faaliyet çeşitliliğine sahiptir. Business to Social Cohesion ise 1 milyon Avro düzeyindeki bütçesi ile diğer projelere kıyasla daha odak bir etki alanına işaret etmektedir. Projelerde öne çıkan uygulama illerine bakıldığında, sığınmacıların ağırlıklı olarak yaşadıkları Gaziantep ve Şanlıurfa gibi güneydoğu illeri ve İzmir, Ankara, Bursa gibi iş imkânlarının fazla olduğu büyükşehirler başı çekmektedir.

Projelerin hayata geçirilmesi ve faaliyetlerin ilerletilmesinde rol alan kuruluşlar arasında T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ve T.C. Millî Eğitim Bakanlığı gibi kamu kurumlarının yanında Dünya Bankası, Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı gibi uluslararası kuruluşlar yer almaktadır.

Projede faaliyetlerin temel faydalanıcıları olarak işsiz sığınmacı kadınlar ve gençlerin öne çıkarıldığı görülmektedir. Özellikle sosyal yardım programlarına kayıtlı sığınmacılara öncelik verilerek bu programdan çıkabilmeleri için sürdürülebilir geçim kaynakları yaratılmasına ilişkin faaliyet ve bütçe kalemleri belirlenmiştir. Hedef grup seçiminde, sığınmacı grupların uyum süreçlerine katkı sağlamak amacı ile ev sahibi topluluklara dahil kişiler de projelere dahil edilmiştir.

Projeler kapsamında, en çok kaynak aktarımı yapılan faaliyet kalemleri arasında geçim kaynakları yaratılmasına ilişkin merkez ve atölyelerin kurulması için yapım işleri ve makine ekipmanların temini gibi hususlar öne çıkmaktadır. Sığınmacıların istihdam imkanlarını artırmaya yönelik kurumsal kapasite geliştirme faaliyetleri, girişimcilik ve pazarlama gibi alanlarda eğitim ve danışmanlık faaliyetleri de yine projelerin bütçe kalemleri içerisinde yoğunlaşmaktadır.

Projelerde yer alan bir diğer önemli husus, faaliyetlerin ilerlemesindeki kritik engellerden biri olan dil bariyerini aşmaya yönelik tercümanlık hizmetlerinin projelerde yaygın olarak kullanılmasıdır. Dil bariyerinin aşılması için kullanılan

yöntemlerden bir diğeri ise projeler kapsamında verilen bilinçlendirme eğitimlerine temel dil eğitimlerinin de eklenmesidir.

Projeler uygulanırken karşılaşılan en büyük sorunlar arasında, hedef grupların gerçekleştirilen faaliyetlere katılımlarının devamlılığının sağlanması olmuştur. Bu durumda bilinçlendirme faaliyetleri ve çeşitli teşvik edici uygulamalar da devreye sokulmuştur. Bir diğer problem, bazı durumlarda ev sahibi topluluklar arasında yaygınlaşan tepkilerdir. Projelerde hedef gruplar arasında genellikle ev sahibi toplulukların da eşit derecede temsil edilmesi hem bu tepkileri azaltmakta hem de uyum süreçlerini kolaylaştırmaktadır.

Projelerin başvuru ya da ilerleme süreçlerine katkı sağlayan STK'lar hem hedef gruplara ulaşılmasını kolaylaştırmış hem de hibe projelerinde iş birlikçi yapıları destekleyen Avrupa Birliği kurumları nezdinde projelerin başarı oranlarını artırmıştır.

Her üç projenin de odaklandığı temel sorun ve ihtiyaç alanları düşük gelire sahip sığınmacı bireylerin ekonomik koşullarının iyileştirilmesi ve alım gücü yaratılarak sığınmacıların sosyal yardım programlarından çıkmalarına katkı sağlamak olmuştur. Projeler kapsamında gerçekleştirilen kooperatifçilik eğitimleri, girişimcilik kültürü ve pazarlama eğitimleri; meslek edindirme kursları aracılığıyla yeni geçim kaynakları yaratımı, sosyoekonomik entegrasyon ve toplumda yer edinebilirliğin kolaylaştırılması hedeflenmektedir.

İlgili araştırma kapsamında tespit edilmesi hedeflenen, projelerin sığınmacılara yönelik katkıları da odak sorun alanlarının çözümüne yönelik olmuştur. Özellikle, %85'e varan işsizlik oranı ile sığınmacı kadınların sosyoekonomik olarak güçlendirilmesine ilişkin proje faaliyetleri hayata geçirilmiştir. Sosyal Yardım Programlarına kayıtlı sığınmacıların; dezavantajlı konumdaki kadın ve gençlere öncelik verilerek istihdama dahil edilmesi için yeni iş imkanlarının yaratılması, kapasite gelişimi ve girişimcilik kültürünün artırılması için çalışmalar yapılmıştır. Sığınmacıların bulundukları bölgelerin yöresel ürünlerinin ticarileştirilip satışında yer almalarına yönelik olarak kooperatiflerin kurulması, bireysel girişimlerin desteklenmesi ve dijital platformlar üzerinden ticari faaliyetler üretilmesine ilişkin çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Mesleki eğitimler ile aşçılık, kuaförlük, hasta bakımı nitelik kazandırılmasına yönelik eğitimler gerçekleştirilmiş olup proje illerinde meslek

kursları düzenlenmiştir. İstihdam faaliyetlerine yer veren ve dezavantajlı gruplara öncelik veren projelere seçim aşamasında ek puanlar verilmesi, fon sağlayıcı kuruluşların özellikle sığınmacılığa ilişkin sosyoekonomik entegrasyon konusuna yoğunlaşmış olduğunu kanıtlar niteliktedir.

SONUÇ

Göç kavramı ve uluslararası göçmen hareketliliği, ülkesel sınırların giderek görünmez olduğu küreselleşen bir dünyada temel araştırma konularından biri haline gelmiştir. Bu hususta zorunlu göç kavramı ve bu kavramın doğrudan bir sonucu olan sığınmacılık sorunsalı, günümüz dünyasında Türkiye gibi elverişli lokasyona sahip uğrak ve nihai varış ülkelerinin yakın gelecekteki gündemlerine yön verecek konular arasındadır. Ülkemizde ağırladığımız sığınmacı ve mülteci nüfusu her geçen gün yükselmekte ve bu kişilerin hukuki durumları ile gelecekteki yaşam planlarına ilişkin belirsizlikler mevcudiyetini korumaktadır. Türkiye her ne kadar, sığınmacılara ilişkin ulusal düzeyde hukuki mevzuatta uluslararası hukuk ile uyumlu yeni ve uygulanabilir düzenlemeler gerçekleştirilse de uzun vadede sığınmacılara ilişkin gerek sosyal gerekse siyasi ve ekonomik sürdürülebilir politikalar üretilmesi kaçınılmaz bir hal almıştır.

Ağırladığı sığınmacı sayısı bakımından dünyaya iyi niyetini kanıtlamış olan ülkemize yönelik uluslararası kuruluşlar ve özellikle Avrupa Birliği tarafından gerçekleştirilen kaynak aktarımında diğer ev sahibi ülkeler ile kıyaslandığında oransal bir olumlama gözetilmesi nihai bir gereklilik arz etmektedir. Gelen sığınmacıların, ev sahibi topluluklar içerisindeki niceliksel ağırlığı; doğum oranlarının ülke ortalamasının oldukça üzerinde olduğu verisi ile birlikte okunduğunda uzun vadede sığınmacılara ilişkin kaynak aktarımında uluslararası fonların yeri ve önemini daha da belirginleştirmektedir.

Birinci bölüm kapsamında, göç ve sığınmacılığa ilişkin temel kavramlara yer verilmiştir. Sığınmacılık nosyonunu ortaya çıkaran zorunlu göçün, kitlesel ve kimi zaman düzensiz göçün kavramsal çerçeveleri oluşturulmaya çalışılmıştır. Türkiye’de ağırlıklı olarak Afganistan ve Suriye kökenli sığınmacıların içinde bulundukları koşullar sebebiyle katılmış oldukları göç hareketliliğinin çeşitleri açıklanmıştır. Türkiye’nin kitlesel sığınma durumlarında tanımlamış olduğu geçici koruma statüsü ve göçe ilişkin diğer uluslararası koruma statülerine değinilmiştir. Zorunlu göçe sebep olan ekonomik, siyasi, doğal ve kültürel sebepler üzerinden temel itici güç odaklarına olay örnekleri verilmek sureti ile değinilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümü kapsamında, Türkiye’de sığınmacılık geçmişinin kuruluş yıllarında Yunanistan ile Türkiye arasındaki nüfus mübadelesi ile başladığı ve sonrasında İran İslam Devrimi, Körfez Savaşı, Balkanlardaki milliyetçi akımlar sebebi ile belli aralıklar ile özellikle 1980’li yıllar sonrasında artarak deneyimlenir bir hal aldığı görüşü aktarılmıştır. Sığınma süreçlerinin sebepleri farklılaşsa da ağırlıklı olarak siyasi olaylar temelinde ortaya çıktığı görülmektedir. Bu bölüm altında, Türkiye’nin sığınmacılığa ilişkin hukuki altyapısı incelenmiş, sığınmacılığa ilişkin taraf olduğu uluslararası anlaşmalara yer verilmiştir. İncelenen hukuki metinler kapsamında Türkiye’nin göç ve sığınmacılığa ilişkin iç hukuk düzenlemeleri de incelenmiştir.

Ülkenin sığınmacılığa ilişkin hukuki arka planı incelendiğinde, en güncel ve kapsayıcı ulusal düzenlemenin 2013 yılında yürürlüğe konulan YUKK olduğundan söz etmek yerinde olacaktır. İlgili Kanun kapsamında AB müzakere süreçlerinde göç politikalarına ilişkin taahhüt edilen iyileştirme ve uyumlulaştırma anlamında somut adımlar atılmış olduğu değerlendirilmiştir. Ülkemizde sığınmacılığa ilişkin kurumsal yapının da ilgili Kanundan yola çıkılarak güçlendirildiği ve özellikle Göç İdaresi Başkanlığı’nın kurulması ile politika ve uygulamaların koordinasyon mekanizmasının güçlendirildiği değerlendirilmektedir. Göç ve sığınmacılığa ilişkin kurumsal yapının tanımlanması kapsamında, ulusal ve yerel ölçekte faaliyet gösteren ilgili kurum ve kuruluşlara ilişkin bilgi paylaşımı yapılmıştır. Kurumsal yapı içerisinde sayılan STK’ların, sığınmacılara ilişkin kritik faaliyet ve rolleri ile , öne çıkan işlevlerine ilişkin değerlendirmelere yer verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümü kapsamında, ülkemizdeki sığınmacılar için tahsis edilen uluslararası finansman kaynaklarının envanteri oluşturulmuş, ilgili fonların çoğunlukla AB kurumları bağışçılığında kullanıma açıldığı gözlenmiştir. Bu fonların ülkeye kullandırılmasında ise BM’nin ilgili uzmanlık kuruluşlarının Türkiye temsilciliklerinin aktif görev aldığı tespit edilmiştir. Yine fonların kullandırılmasına ilişkin hayata geçirilen projelerde ortaklı ve çok paydaşlı bir proje yürütme kültürünün AB tarafından öne çıkarılması hasebi ile ilgili sivil toplum kuruluşlarının da projelerde ortaklık statüsü ile yer aldığı görülmüştür.

Türkiye’nin sığınma ve göç politikaları alanında istifade ettiği fonların temel gerekçeleri arasında AB ile yapmış olduğu ikili anlaşmalar ve üçüncü ülke

vatandaşlarının geri kabulüne ilişkin hükümleri barındıran 18 Mart Mutabakatı hukuki bir bağlayıcılık getirmektedir. Türkiye’deki sığınmacı sayısının rakamsal ve oransal olarak AB ülkelerinin oldukça üzerinde olması da bu gerekçelere bir dayanak oluşturmaktadır. İlgili bölümde, uluslararası fonların, eğitim ve sağlık gibi temel insani hizmetleri içeren faaliyet temalarının yanında ağırlıklı olarak istihdam, geçim kaynakları ve alım gücü yaratımı gibi alanlarda yoğunlaştığı görülmüştür. Fon sağlayıcı kurum ve kuruluşların; uzun süreli uyum süreçlerini ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik içeren faaliyetler ile iç içe geçmiş nosyonlar olarak yorumladığı anlaşılmaktadır.

Çalışmanın bulgularına aşağıda maddeler halinde yer verilmiştir:

1. Sığınmacılara ilişkin ev sahibi ülkelere aktarılan fon ve finansman kaynakları, öncelikli olarak aciliyeti olan temel insani yardım ve birincil hizmetlere ulaşımı hedefleyen faaliyetlere yönlendirilmekle birlikte; uzun vadede ağırlıklı olarak bu kişilerin toplumsal entegrasyonunu sağlayacak faaliyetler üzerinde yoğunlaşmıştır. Toplumsal uyumu kolaylaştırıcı yönler arasında görülen, özellikle istihdam sağlama, geçim kaynakları yaratımı ve sosyoekonomik yönden sürdürülebilir bir alım gücü sağlanmasına ilişkin faaliyetlere AB kurumlarınca sağlanan fon aktarımı önceliklendirilmiştir. Uluslararası fonların ağırlıklı olarak ülkedeki sığınmacıların sosyoekonomik kalkınması odağında uyum süreçlerini önceleyen istihdam yaratıcı faaliyetlere aktarıldığı bulgusu araştırmanın temel hipotezini doğrular niteliktedir.
2. Sığınmacıların kitlesel olarak giriş yaptığı ülkelerde toplumsal uyum nosyonu, grup dinamikleri ile çelişmesi çelişme gösterebilir. Bu durumda ortaya çıkan direnç, entegrasyon süreçlerini bireylerin entegrasyonuna oranla güçleşmektedir. Kitlesel sığınma hareketlerinde, özellikle ev sahibi topluluklara uyuma ilişkin faaliyet ve politikalarda derinleşme gereği oluşmakta ve bu temada yapılan kaynak aktarımı miktarı da paralel şekilde yükselmektedir. Ülkemizde kayıt altında olmayan sığınmacılar ile birlikte düşünüldüğünde sosyokültürel ve ekonomik anlamda toplumsal uyuma ilişkin proje sayıları artırılması, proje uygulama alanları ve pilot il sayılarının genişletilmesi ihtiyacı doğmaktadır. Daha fazla kaynak aktarımı ile uluslararası fonlarla desteklenen projelerin sonuç ve çıktılarının yaygınlaştırılması

mümkün olacak ve bu yolla sürdürülebilir uyum faaliyetlerinin başarılı olma olasılığı yükselecektir.

3. Ülkeye giriş yapan sığınmacıların, koruma, eğitim, sağlık, barınma gibi temel ihtiyaçlarının giderilmesi zaruri bir sorumluluk alanı olup sığınmacılar yararına çalışan uluslararası örgüt ve sivil toplum kuruluşlarının temel çalışma alanı bu ihtiyaçların giderilmesine ilişkin fon ve kaynakların etkin dağılımının sağlanması üzerine olmaktadır. Bu temel ihtiyaçların yanında sığınmacılar yararına çalışan aktörlerin en önemli gündemlerinden biri, ev sahibi topluluklara uyum ve sığınmacıların sosyal yardım programlarından çıkarılması ile kendi geçim düzenlerini oluşturmalarıdır. Bu durumun temel sebebi sığınmacılık faaliyetlerinin uzun vadeli ve belirsiz süreli bir süreç olması dolayısıyla sürdürülebilir geçim kaynakları yaratılmasının gerekliliğidir.
4. 2011 yılı itibari ile sığınmacılara ilişkin oluşturulan destek programlarının öncelikli temaları barınma, gıdaya ulaşım gibi temel ve acil insani ihtiyaçlar üzerinde yoğunlaşmakta iken destek programlarının ikinci ve üçüncü dönemlerinde bu yoğunluk kişilerin bulundukları bölgelere sosyoekonomik tutundurma faaliyetlerine evrilmiştir.
5. Uluslararası fonlu program ve projelerin birçoğunda, geldikleri illerde dezavantajlı konuma düşen sığınmacı kadınların istihdamını önceleyen faaliyetler ön plana çıkmaktadır. Kadınlara yönelik girişimcilik eğitimleri, satış ve pazarlama eğitimleri, kırsalda yaşayan kadınlara alım gücü yaratımı için temel meslek edindirme kursları proje faaliyetlerinin ana bütçe kalemlerini oluşturmaktadır. Kendi işini kurması desteklenen sığınmacıların giderlerinin bir bölümü proje bütçesi içerisinde üstlenilmekte ve bu kişiler kooperatifler gibi örgütlü ticari faaliyetlere yönlendirilmektedirler.
6. Kadın ve kız çocuklarına yönelik eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleri, ev sahibi topluluklara uyum süreçlerinde en kritik alanlardan biri olarak görülmektedir.
7. Uluslararası fonlar aracılığı ile desteklenen projelerde eğitim, bilinçlendirme ve farkındalık faaliyetleri yoğun olarak yer almaktadır. Özellikle, haklarının tanımlanması ve haklarına erişim konularında bilinç düzeyi düşük olan sığınmacılara erişilmesi öncelikli hedefler arasında yer almaktadır. Yine bu

kapsamda, sığınmacıların haklarına erişimleri önündeki temel engellerden olan dil bariyerini aşmaya yönelik olarak temel Türkçe eğitimleri ve çevirmen destekleri öne çıkan faaliyetler arasındadır.

8. Yürütülen projeler de sosyal ve toplumsal uyumu kolaylaştırmak adına genel kabul gören bir eğilim, projenin hedef gruplarına ev sahibi topluluk üyelerini de dahil ederek toplumsal kaynaşma seviyesinin artırılmasıdır. Bu yolla, yereldeki ev sahibi gruplardan gelen negatif tepkiler ve bilgi kirlilikleri de azaltılarak grupların birbirlerini daha iyi tanımalarına ve ortak faaliyetlerde yer almalarına yer verildiği gibi fırsat eşitliği imkanının da önü açılmaktadır.
9. Sığınmacılara ilişkin faaliyetlerde, uygulama illeri genellikle sığınmacıların çoğunluklu olarak yaşamayı tercih ettikleri İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Kocaeli, Urfa ve Gaziantep gibi kalabalık ve büyük şehirlerde yoğunlaşmaktadır. Sığınmacıların bu şehirlerde öncelikli olarak yerleşmelerinin en büyük sebebi istihdam edilebilirliğin görece kolay olmasıdır. Bu illerdeki kalabalık nüfus, gelişmiş sanayi ve hizmetler sektörleri ile ticari faaliyetlerin yoğunluğu sığınmacılar için sosyoekonomik bağlamda tercih edilme sebebi haline gelmiştir. Bu illerde yürütülen faaliyetler aracılığı ile uluslararası finansmanlı projelerin hedef gruplarına ulaşmak da kolaylaşmaktadır.
10. Sığınmacılara ilişkin uluslararası fonlar aracılığı ile yürütülen projelerde, özellikle STK'ları da içine alacak şekilde çok paydaşlı bir proje yönetim ekosistemi oluşturulması AB kurumlarınca talep edilmekte ve bu yolla projelerin başarılı bulunma ihtimali yükselmektedir. Özellikle STK'lar hedef gruplara ulaşılmasında ve faaliyetlerin etkinlik alanlarının genişletilmesinde aktif rol alabilmektedir.

Çalışma kapsamında elde edilen bulgular ile görülmektedir ki ülkemize kitlesel bir göç ile sığınan ve ülkede ikinci nesle dönen sığınmacılara ilişkin sosyokültürel ve ekonomik anlamda toplumsal uyum politikaları zorunlu hale gelmiştir. Buna ilişkin proje sayıları artırılmalı, proje uygulama alanları ve pilot il sayıları genişletilmelidir. Daha fazla kaynak aktarımı ile uluslararası fonlarla desteklenen projelerin sonuç ve çıktılarının yaygınlaştırılması mümkün olacak ve bu yolla göç yönetiminde sürdürülebilir uyum projelerinin başarılı olma olasılığı yükselecektir.

Gerek temel ihtiyaçlar gerekse geçim kaynakları yaratımı ile etkili uyum süreçlerinin yürütülmesi alanında izlenen politikaların aktif şekilde ilerliğinin korunması için böylesi kitlesel göç akınlarında devletlerin ulusal kaynaklarının sınırlı ve yetersiz kaldığı görülmektedir. Sığınmacılara ilişkin yukarıda sayılan alanlarda proje ve faaliyetlerin nicelik ve niteliğinin artırılması için temel koşullardan biri ise Türkiye'ye ayrılan sığınmacı fonlarının ve finansman kaynaklarının artırılmasıdır.

Afrika ve Orta Doğu kaynaklı ortaya çıkan sığınmacı hareketliliğinin, Türkiye gibi elverişli varış ülkelerinde sürekli olarak arz edeceği n kabul ile ekonomik, sosyal ve hukuki sorumluluk yaratan sığınmacı yükünün yakın gelecekte Türkiye'nin siyasi gündeminde yer almaya devam edeceği değerlendirilmektedir. Sığınmacı glerinde, ev sahibi topluluklar ile uyum faaliyetlerine ilişkin politika üretimi zorunluluğu kapsamında ortaya çıkan finansal yk, kitlesel sığınma durumlarında daha da artmaktadır. Sığınmacılara yönelik kullandırılan uluslararası finansman kaynaklarının bu finansal yükleri ulusal bazda azaltıcı bir etkisi mevcut olduğundan ilgili alanda yapılan çalışmaların sayı ve içeriklerinin arttırılması literatüre katkı açısından önem arz etmektedir.

Bu alışma kapsamında elde edilen bulgu ve çıkarımlar ışığında aşağıda sayılan benzer kapsayıcı konu ve temalarda da araştırmalar gerçekleştirilebilir. Sığınmacı kadınların toplumsal uyum süreçlerinde ulusal ve yerel ölçekte politika üretiminde uluslararası fonların yeri ve önemine ilişkin Türkiye leğinde çalışmalar yapılabilir. Benzer şekilde, araştırma konusu daraltılarak uluslararası fonların sığınmacı kadınların istihdam süreçlerine etkisi üzerine akademik çalışmalar gerçekleştirilebilir. Sığınmacıların toplumsal uyum süreçlerinde karşılaşılan uzun vadeli risk faktörleri ve uluslararası fonlar ile hayata geçirilen projelerin uzun vadede bu risklerin elimine edilmesindeki rolleri üzerine çalışmalar da gerçekleştirilebilir. İlgili alanda yapılan çalışmalara katkı sağlayacak temalardan bir diğeri ise sığınmacılık alanında alışan STK'lardır. Sığınmacı STK'larının uluslararası fonlara erişilmesindeki etki düzeylerinin llmesine ilişkin ulusal ölçekte ve yerel ölçekte çalışmalar gerçekleştirilmesi önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

1. Kitaplar

ADIGÜZEL, Yusuf (2018). **Göç Sosyolojisi**. Ankara: Nobel Yayıncılık.

CAN, Süreyye (2021). **AB Hukuku ve Türk Hukukunda İkincil Koruma**. Ankara: Yetkin Yayınları.

CİHAN, Ahmet, İsmail ERMAĞAN, Hamdi GENÇ (2020). **Dünyada Göç Yönetimi ve Türkiye'nin Göçmenleri: Göçü Nasıl Yönetmeli?**. İstanbul: Akademik Kitaplar

ÇİÇEKLİ, Bülent (2016). **Yabancılar ve Mülteci Hukuku**. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

DE TAPIA, Stephane (2003). **New Patterns of Irregular Migration to Europe**. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

DOĞAN, Koray (2005). **Göçmen Kaçakçılığı Suçu**. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

DOWTY, Alan (2004). **Critical Issues in Israel Society**. Westport: Praeger Publishers.

ERDOĞAN, Murat (2020). **Syrians Barometer 2019: A Framework for Achieving Social Cohesion with Syrians In Turkey**. Ankara: Orion Yayınları.

HASGÜLER, Mehmet ve Mehmet ULUDAĞ (2014). **Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler**. İstanbul: Alfa Yayınları.

GOLD, Steven ve Stephanie NAWYN (2013). **Routledge International Handbook of Migration Studies**. New York: Routledge International Handbooks.

IEP (2020). **Ecological Threat Register 2020**. Sydney: Institute of Economics and Peace.

IOM (2021). **World Migration Report 2022**, Geneva: International Organization for Migration.

İÇDUYGU, Ahmet, Ömer Faruk GENÇKAYA, Sema ERDER (2014). **Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere**. İstanbul: Mirekoç Yayınları.

KARPAT, Kemal (2004). **Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk**. Ankara: İmge Kitabevi.

KRİTZ, M. Mary ve KEELY, B. Chales (1981). **Introduction: Global Trends in Migration**. New York: The Center for Migration Studies of New York.

LEWIS, Gareth (1982). **Human Migration A Geographical Perspective**. New York: St. Martin's Press.

SAFİ, Sibel (2017). **Mülteci Hukuku**. İstanbul: Legal Yayıncılık.

SOYSAL, İsmail (2000). **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, I. Cilt**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

MESSINA, Anthony M. ve LAHAV, Gallya (Ed.) (2005). **The Migration Reader: Exploring Politics and Policies**. Boulder, CO: Lynne Rienner Publisher.

MUTLUER, Mustafa (2003). **Uluslararası Göçler ve Türkiye**. İstanbul: Çantay Kitabevi.

ÖZER, İnan (2004). **Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme**. Bursa: Ekim Kitabevi.

ÖZYAKIŞIR, Deniz (2013). **Göç: Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama**. Ankara: Nobel Yayıncılık.

TOKGÖZ, Gülay (2006). **Uluslararası Emek Göçü**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

TÜMERTEKİN, Erol ve ÖZGÜÇ, Nazmiye (2019). **Beşeri Coğrafya: İnsan, Kültür, Mekan**. İstanbul: Çantay Kitabevi.

ULTAN, M. Özlem (2016). **Avrupa Birliği'nde Yasa Dışı Göçün Önlenmesi ve Ülke Uygulamaları**. Ankara: Nobel Yayıncılık.

UNAT ABADAN, Nermin (2002). **Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

ÜLGER, İrfan Kaya (2015). **Avrupa Birliği Rehberi**. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

2. Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınlar

ADAMSON, Fiona B. (2006). “Crossing Borders: International Migration and National Security”. **International Security**, 31(1), 165-199.

AKSOY, Zeynep (2012). “Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim”. **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 5(20), 292-303.

AKTAY, Yasin (2020). “Göçle Oluşan Yeni Kimlikler, Toplumsal Beden, Vatandaşlık, Türkiye.” Şu kitapta: Ed. Ahmet CİHAN, İsmail ERMAĞAN, Hamdi GENÇ. **Dünyada Göç Yönetimi ve Türkiye’nin Göçmenleri: Göçü Nasıl Yönetmeli?**. İstanbul: Akademik Kitaplar, 133-152.

ATEŞ, Hamza ve Aslı COŞKUN (2020). “Türkiye’de Göç Yönetimi.” Şu kitapta: Ed. Ahmet CİHAN, İsmail ERMAĞAN, Hamdi GENÇ. **Dünyada Göç Yönetimi ve Türkiye’nin Göçmenleri: Göçü Nasıl Yönetmeli?**. İstanbul: Akademik Kitaplar, 49-78.

ALGAN, Nesrin ve Özlen KÜNÇEK (1998). “Transboundary Population Movements: Refugees, Environment And Politics”. **The Turkish Yearbook of International Relations**, 28, 75-103.

AY, Emine (2019). “Avrupa Birliğinin Ortak Göç ve Mülteci Politikası: Suriye İç Savaşı Örneği”. **(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Sakarya Üniversitesi SBE, Sakarya.

AYDIN, Ömer (2021). “Ulus Devletin Ve İnsan Hakları Hukukunun Sınırındaki Özneler: Mülteciler”. **(Doktora Tezi)**. Ankara Üniversitesi SBE, Ankara.

- BARAKAT, Sultan ve Arne STRAND (2000). “Forced Migration and Dilemmas of Humanitarian Assistance: Challenges for Applied Research”. **Norsk Geografisk Tidsskrift**, 54(3), 134-136.
- BARKIN, Ersan (2014). “1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi”. **Ankara Barosu Dergisi**, 1, 331-360.
- BULKAN, Duygu ve İsmail ERMAĞAN (2018). “Almanya’nın Göç Politikası ve Suriyeli Göçmenler”. **Uluslararası Avrasya Göç Sempozyumu: Bildiri Kitabı, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Medeniyet Araştırmaları Merkezi Yayınları**, s. 60-84.
- CASTLES, Stephan (2020). “International Migration at the Beginning of the Twenty-first Century: Global Trends and Issues”. **International Social Science Journal**, 52(165). 269-281.
- CONSTANT, Amelie F. ve Klaus F. ZIMMERMANN (2016). “Towards a New European Refugee Policy That Works”. **Journal of International Comparisons**, 4, 1-6.
- ÇELİK, Fatih (2006). “İç Göçlerin İtici ve Çekici Güçler Yaklaşımı ile Analizi”. **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Sayı: 27, 149-170.
- DEMİRHAN, Yılmaz ve Seyfettin ASLAN (2015). “Türkiye’nin Sınır Ötesi Göç Politikaları ve Yönetimi”. **Birey ve Toplum Dergisi**, 5(9), 23-62.
- DOST, Süleyman (2014). “Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu”. **S.D.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi**, 4(1), 27-69.
- DÖNMEZ KARA, Canan Öykü (2015). “Göç Bağlamında Uluslararası İşbirliği ve Türkiye’nin Politikaları”. **(Doktora Tezi)**. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi SBE, Çanakkale.
- ECKSTEIN, David vd. (2020). “Global Climate Risk Index 2021”, **Briefing Paper**, Germanwatch.

- EKŞİ, Nuray (2017). “18 Mart 2016 Tarihli AB-Türkiye Zirvesi Bildirisinin Hukuki Niteliği”. **İktisat ve Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırmalar Dergisi**, 1(1), 47-85.
- EMGİLİ, Fahriye (2020). “Yugoslavya Döneminde Boşnak Göçleri (1919-1929)”. **Tarih ve Günce Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi**, 6, 5-34.
- ERDENİR, Burak (2021). “18 Mart Mutabakatı: Bir Hukuki Analiz”. **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, 20(2), 447-480.
- ERDİL, Bülent (2020). “Göç ve Mülteci Hareketlerinin Türkiye’nin Göç Politikalarına Etkisi”. **Bilge Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi**, 4(2), 71-86.
- ERKAL, Mustafa E. (1980). “Beyin Göçü”. **İSO Dergisi**, 131, 73-80.
- ERKAN, Rüstem ve M. Yüksel ERDOĞDU (2006). “Göç ve Çocuk Suçluluğu”. **Aile ve Toplum Dergisi**, 3(9), 79-90.
- ERMAĞAN, İsmail (2019). “Dünya’da Göç Politikaları ve Yönetimi”. **Dış Politika Dergisi**, 7, 101-121.
- GEDİKKAYA, Fatmagül, Hatice ALTUNOK, Hakan AYDIN (2017). “Türkiye’deki Geçici Koruma Statüsündeki Göçmenlere Yönelik Faaliyetler Üzerine Bir İnceleme: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı”. **KAYSEM**, 111-123.
- GENÇLER, Ayhan (2004). “Avrupa Birliği’nin Göç Politikası”. **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, 49, 173-197.
- GÜNER, Cemil (2007). “İltica Konusunda Türkiye’nin Yol Haritası: Ulusal Eylem Planı”. **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 56(4), 81-109.
- IPCC (2023). “Climate Change 2023 Synthesis Report”, **A Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change**.
- KESGİN, Bedrettin (2012). “Sosyal Politikanın En Önemli Kurumu: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı”. **İnsan Hakları Yıllığı**, 30, 41-54.

- KİRİŞÇİ, Kemal (1999). “Türkiye’ye Yönelik Göç Hareketlerinin Değerlendirilmesi: Bilanço 1923-1998: Türkiye Cumhuriyeti’nin 75 Yılına Toplu Bakış”. **Tarih Vakfı Yayınları**, 1, 111-121.
- KOLUKIRIK, Suat (2014). “Uluslararası Göç ve Türkiye: Yerel Uygulamalar ve Görünümler”. **Journal of World of Turks**, 6(2), 37-53.
- KORALTAN, Feyza Hilal (2016). “Bir Devrim Süreci: Arap Baharı”. **Yeni Ortadoğu: Toplum, Siyaset ve Ekonomi Konferansı, FMV Işık Üniversitesi Yayınları**, s. 30-36.
- MCCANN, Philip., Jacques POOT, Lynda SANDERSON (2010). “Migration, Relationship Capital and International Travel: Theory and Evidence”. **Journal of Economic Geography**, 10(3), 361-387.
- MENCE, Victoria ve Alex PARRINDER (2017). “12 Environmentally Related International Migration: Policy Challenges”. **A Long Way to Go**, 1, 317-342.
- MUTLUAY, Barış (2019). “12 Eylül 1980 Sonrası Türkiye’den İngiltere’ye Politik Göç (1980-1989)”. **(Doktora Tezi)**. Hacettepe Üniversitesi, SBE, Ankara
- LATİF, Dilek (2012). “Refugee Policy of the Turkish Republic”. **The Turkish Yearbook**, 33(1).
- OKTAV, Özden Zeynep (2020). “Küreselleşme Sürecinde Türkiye’nin Göç Politikaları: Suriye Krizi Bağlamında Türkiye-AB İlişkilerinde Mülteci Sorunu.” Şu kitapta: Ed. Ahmet CİHAN, İsmail ERMAĞAN, Hamdi GENÇ. **Dünyada Göç Yönetimi ve Türkiye’nin Göçmenleri: Göçü Nasıl Yönetmeli?**. İstanbul: Akademik Kitaplar, 109-132.
- OKUN, Bernard ve Richard W. RICHARDSON (1961). “Regional Income Inequality and Internal Population Migration”. **Economic Development and Cultural Change**, 9(2), 128-143.
- OLCAY, Ziya (2012). “Mülteci-Göçmen Belirsizliğinde İklim Mültecileri”. **TBB Dergisi**, 99, 230-240.

- ORAL, Belgin ve Fevziye ÇETİNKAYA (2017). “Sosyolojik Bir Olgu Olarak Göç Tanımı, Nedenleri ve Göç Kuramları”. **Türkiye Klinikleri J Public Health-Special Topics**, 3(1), 1-8.
- PIGUET, Etienne (2008). “Climate Change and Forced Migration”, **UNHCR**, No: 153.
- SAĞLAM, Serdar (2006). “Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme”. **Türkiyat Araştırmaları**, Sayı:5, 33-44.
- SARAÇOĞLU, Şirin ve Terry L. ROE (2004). “Rural-Urban Migration and Economic Growth In Developing Countries”. **Meeting Papers for The Society for Economic Dynamics**, Sayı: 241.
- SAYIN, Yusuf., Ahmet USANMAZ, Fırat ASLANGİRİ (2016). “Uluslararası Göç ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği”. **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 18(31), 1-13.
- SHACKNOVE, Andrew E. (1985). “Who is a Refugee?”. **International Journal of Ethics**, 95(2), 274-284.
- TAMER, Mehmet (2020). “Göç, Göçün Nedenleri ve Uluslararası Göç Üzerine Kavramsal Bir Analiz”. **Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi**, 2(60), 2808-2018.
- TAŞÇI, Fatih (2009). “Bir Sosyal Politika Sorunu Olarak Göç”. **Kamu-İş Dergisi**, 10(4), 177-204.
- TEKELİ, İlhan (1975). “Göç Teorileri ve Politikaları Arasındaki İlişkiler”. **ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi**, 1(1), 153-176.
- TOLAY, Juliette (2014). “The EU and Turkey’s Asylum Policies in Light of the Syrian Crisis”. **Global Turkey in Europe Policy Brief**, 10, 1-10.
- TUNÇ, Ahmet (2018). “Türkiye’de Göçün Yönetilmesi Sürecinde Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı’nın (AFAD) Rolü”. **Moldavian Journal of International Law and International Relations**, 13, 36-49.

YILDIRIM MAT, Tülay (2020). “Uluslararası Hukuk ve Göç.” Şu kitapta: Ed. Ahmet CİHAN, İsmail ERMAĞAN, Hamdi GENÇ. **Dünyada Göç Yönetimi ve Türkiye’nin Göçmenleri: Göçü Nasıl Yönetmeli?**. İstanbul: Akademik Kitaplar, 19-48.

YILMAZ, Abdurrahman (2014). “Uluslararası Göç Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri”. Turkish Studies- **International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, 9(2), 1685-1704.

YILMAZ, Alper Eren (2018). “Uluslararası Örgütler ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Türkiye’deki Suriyelilere İnsani Yardımları”. **Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, 6(15), 370-382.

3. **Elektronik Kaynaklar**

AB Bakanlığı (2016). “18 Mart 2016 Tarihli Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi”, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf, (Erişim Tarihi: 25.02.2023).

AB Delegasyonu (2022). “The EU Response to the Refugee Crisis in Türkiye”, https://www.eeas.europa.eu/delegations/t%C3%BCrkiye/eu-response-refugee-crisis-t%C3%BCrkiye_en#panel-Needs, (Erişim Tarihi: 15.02.2023).

ASHB (2020). “Aile Eğitim Programı Projesi”, <http://www.aep.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 16.03.2023).

Avrupa Komisyonu (2023). “AMIF Programı Bütçesi”, https://commission.europa.eu/funding-tenders/find-funding/eu-funding-programmes/asylum-migration-and-integration-fund_en#budget-and-performance, (Erişim Tarihi: 15.04.2023).

Avrupa Komisyonu (2023). “AMIF Programı Müdahale Alanları”, https://home-affairs.ec.europa.eu/funding/asylum-migration-and-integration-funds/asylum-migration-and-integration-fund-2021-2027_en, (Erişim Tarihi: 15.04.2023).

Avrupa Komisyonu (2023). “AMIF Programı Somut Çıktıları”, <https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/performance-and->

[reporting/programme-performance-overview/asylum-migration-and-integration-fund-performance_en](#), (Erişim Tarihi: 15.04.2023).

Avrupa Komisyonu (2023). “Helping Refugee Children in Türkiye Go to School: Conditional Cash Transfer for Education”, https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/news-stories/stories/helping-refugee-children-turkiye-go-school-conditional-cash-transfer-education-ccte_en, (Erişim Tarihi: 24.03.2023).

Avrupa Komisyonu (2022). “EU Regional Trust Fund in Response to the Syrian Crisis”, https://trustfund-syria-region.ec.europa.eu/about_en, (Erişim Tarihi: 19.03.2023).

Avrupa Komisyonu (2023). “EU Facility for Refugees in Turkey”, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-02/frit_factsheet.pdf, (Erişim Tarihi: 05.04.2023).

Avrupa Komisyonu (2023). “European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations”, https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/funding-evaluations/funding-humanitarian-aid_en, (Erişim Tarihi: 21.03.2023).

Avrupa Komisyonu (2023). “EU Regional and Urban Development Funding”, https://ec.europa.eu/regional_policy/funding_en, (Erişim Tarihi: 25.03.2023).

Avrupa Komisyonu (2023). “Financing Desicions: HIPS”, https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/funding-evaluations/funding-humanitarian-aid/financing-decisions-hips_en, (Erişim Tarihi: 15.04.2023).

Avrupa Komisyonu (2023). “EU Support to Refugees in Turkey”, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/turkiye/eu-support-refugees-turkiye_en, (Erişim Tarihi: 16.03.2023).

Boğaziçi Üniversitesi (2004) “Can Kaybına Neden Olmuş Öneli Depremler”, <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/Depremler/tlarge2.htm>, (Erişim Tarihi: 15.03.2023).

BM (t.y.) “Universal Declaration of Human Rights”, <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>, (Erişim Tarihi: 02.01.2023).

- Development Initiatives (2023). “Global Humanitarian Assistance: Funding and Need”, <https://devinit.org/data/international-humanitarian-assistance-donors-channels-and-recipients/?nav=header#section-1-1-1>, (Erişim Tarihi: 12.04.2023).
- EGM (2019). “Göçmen Kaçakçılığı ile Mücadele ve Hudut Kapıları Daire Başkanlığı”, <https://www.egm.gov.tr/gocmenhudut/kurulus>, (Erişim Tarihi: 10.01.2023).
- GİB (2023). “Düzensiz Göç İstatistikleri”, <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>, (Erişim Tarihi: 17.03.2023).
- GİB (2023). “Merkez Teşkilat”, <https://www.goc.gov.tr/merkez-teskilati>, (Erişim Tarihi: 28.01.2023).
- GİB (2023). “Bakanlar Kurulu Kararları, Yönetmelikler, Genelgeler”, <https://www.goc.gov.tr/bakanlar-kurulu-kararlari>, (Erişim Tarihi: 12.02.2023).
- Helsinki Yurttaşlar Derneği (2023). “Mültecilik ve Yurttaşlık”, <https://hyd.org.tr/tr/calismalar/multecilik-ve-yurttaslik>, (Erişim Tarihi: 10.03.2023).
- IFRC (2023). “Migration and Displacement”, <https://www.ifrc.org/our-work/disasters-climate-and-crises/migration-and-displacement>, (Erişim Tarihi: 01.03.2023).
- IGAMDER (2023). “Dernek Faaliyetleri”, <https://igamder.org/TR/hakkimizda/neler-yapiyoruz>, (Erişim Tarihi: 19.03.2023).
- IOM (2023). “Crisis Response”, <https://www.iom.int/crisis-response>, (Erişim Tarihi: 12.04.2023).
- IOM (2023). “Küresel Göç Mutabakatı”, <https://www.iom.int/global-compact-migration>, (Erişim Tarihi: 37.03.2022).
- IOM (2009). “Göç Terimleri Sözlüğü”, https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf, (Erişim Tarihi: 05.01.2023).

İŞKUR (2023). “AB Finansmanı ile Desteklenen Projeler”, <https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/uluslararasi-iliskiler-ve-projeler/projeler/>, (Erişim Tarihi: 01.04.2023).

GİB (t.y) “Göç Tarihi”, <https://www.goc.gov.tr/goc-tarihi> (Erişim Tarihi: 12.02.2023).

KIZILAY (2023). “Göç ve Mülteci Hizmetleri”, <https://www.kizilay.org.tr/neler-yapiyoruz/goc-ve-multeci-hizmetleri>, (Erişim Tarihi: 20.02.2023).

MFA (2019). “IFRC Faaliyetleri”, <http://cenevreofisi.dt.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/353740>, (Erişim Tarihi: 02.03.2023).

MFA (2022). “Göç ve Uluslararası Koruma Alanında Sivil Toplumla İşbirliği için Teknik Destek Projesi”, https://ab.gov.tr/goc-ve-uluslararasi-koruma-alaninda-sivil-toplumla-isbirligi-icin-teknik-destek-projesi_52319.html, (Erişim Tarihi: 16.03.2023).

Mülteci Derneği (2008). “Mülteci Derneği Sorumluluk Alanları”, <https://multeci.org.tr/hakkimizda/>, (Erişim Tarihi: 18.03.2023).

OECD (2022). “RKY Fonlayan Ülkeler Sıralaması”, <https://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/development-finance-standards/official-development-assistance.htm>, (Erişim Tarihi: 02.04.2023).

OECD (2023). “International Development Statistics”, https://www.oecd-ilibrary.org/development/data/detailed-aid-statistics/country-programmable-aid-cpa_data-00585-en, (Erişim Tarihi: 02.04.2023).

OECD (2023). “Official Development Assistance”, <https://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/development-finance-standards/official-development-assistance.htm>, (Erişim Tarihi: 06.04.2023).

SGDD (2020). “Geçici ve Uluslararası Koruma Altındaki Bireyler ve Ev Sahibi Toplum için Spor ile Sosyal Uyumu Güçlendirme Projesi”, <https://sgdd.org.tr/proje/uyumu/>, (Erişim Tarihi: 23.03.2023).

SGDD (2022). “SGDD Göç Akademisi”, <https://sgddakademi.org.tr/>, (Erişim Tarihi: 20.03.2023).

T.C. Sağlık Bakanlığı (2023). “Sıhhat Projesi”, <http://www.sihhatproject.org/>, (Erişim Tarihi: 27.03.2023).

TÜİK (2022). “İller Arası Göç Eden Nüfus İstatistikleri”, www.tuik.gov.tr, (Erişim Tarihi: 05.02.2023).

Ulusal Ajans (2022). “Erasmus Programı ile Yapılan Öğrenci Değişimleri”, <https://www.ua.gov.tr/programlar/firsatlar/ka152-you/>, (Erişim Tarihi: 02.01.2023)

Uluslararası Af Örgütü (2016). “Mülteci Hakları”, <https://www.amnesty.org.tr/icerik/multeci-haklari>, (Erişim Tarihi: 10.02.2023).

Uluslararası Af Örgütü (2022). “Bizi İnsan Yerine Koymuyorlar”, https://www.amnesty.org.tr/public/uploads/files/Rapor/Bizi_Insan_Yerine_Koymuyorlar_TR_ASA1158972022_FINAL_29082022.pdf, (Erişim Tarihi: 07.04.2023).

UNHCR (2023). “Climate Change and Disaster Replacement”, <https://www.unhcr.org/what-we-do/how-we-work/environment-disasters-and-climate-change/climate-change-and-disaster>, (Erişim tarihi:18.05.2023).

UNHCR (2023). “Türkiye’deki Sığınmacı Sayısı”, https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2023/03/Bi-annual-fact-sheet-2023-02-TurkiyeF_TR.pdf, (Erişim Tarihi: 04.04.2023).

UNHCR (2023). “History of UNHCR”, <https://www.unhcr.org/about-unhcr/who-we-are/history-unhcr>, (Erişim Tarihi: 22.01.2023).

UNHCR (2021). “Türkiye’nin Ulusal İltica Sisteminin Kuvvetlendirilmesi Projesi Sona Eriyor Projesi”, <https://www.unhcr.org/tr/27165-closing-event-of-the>

[reinforcement-of-turkeys-national-asylum-system-project.html](https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2023/03/Bi-annual-fact-sheet-2023-02-Turkiye-.pdf), (Erişim Tarihi: 27.03.2023).

UNHCR (2023). “Türkiye Fact Sheet”,____<https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2023/03/Bi-annual-fact-sheet-2023-02-Turkiye-.pdf>, (Erişim tarihi:15.03.2023).

UNICEF (2018). “EU Provides Additional 31.4 Million Euros to Support the Most Vulnerable Refugee Children in Türkiye”, <https://www.unicef.org/eca/press-releases/eu-provides-additional-314-million-euros-support-most-vulnerable-refugee-children>, (Erişim Tarihi: 30.03.2023).

EK-1: ULUSLARARASI FON DESTEKLİ PROJELERİN YETKİLİLERİ İLE YAPILAN GÖRÜŞMELER

Mülteci ve Yerel Topluluklar için Sosyal Girişimcilik Güçlendirme ve Uyum (SEECO) Projesi

❖ **Projenin Amacı:** Projenin uygulanmasındaki temel amaç nedir?

Proje ile sosyal girişimcilik odağında kadınların sosyoekonomik yönden güçlendirilmesi ve toplumsal uyumun sağlanması amaçlanmıştır.

❖ **Proje Başvuru Sahibi:** Proje hangi program tarafından finanse edilmektedir? Proje faaliyetlerini uygulayacak kurum ve ortakları kimlerden oluşmaktadır?

SEECO Projesi, Avrupa Birliği'nin Türkiye'deki Mülteciler için Mali Yardım Programı (FRIT) kapsamında sağlanan fonlar kapsamında, Dünya Bankası ve T.C Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü koordinasyonu ile yürütülmektedir.

❖ **Proje Uygulama Sahası:** Proje faaliyetlerinin hayata geçirildiği bölge, il veya ilçeler hangileridir?

Proje uygulama alanı Gaziantep, Adıyaman, Kilis, Hatay, Osmaniye, Kahramanmaraş, Şanlıurfa, Diyarbakır, Adana, Mersin ve Mardin illerinden oluşmaktadır.

❖ **Proje Bütçesi:** Proje kapsamında planlanan yaklaşık bütçe ne kadardır?

Projenin toplam bütçesi 39.500.000 Avro'dur.

❖ **Proje bütçesinde ağırlıklı, öne çıkan faaliyet kalemleri nelerdir?** (Örneğin: Eğitim ve danışmanlık faaliyetleri, farkındalık faaliyetleri, makine-ekipman alımları, bina yapımı, teknik geziler, rehabilitasyon faaliyetleri, sosyal içerme ve uyum faaliyetleri vb.)

Proje ile mülteci ve ev sahibi topluluklarında sosyal girişimciliği desteklemeye yönelik faaliyetler finanse edilecektir. Kurulacak olan sosyal girişimlere yönelik iş kurma desteği sağlanırken; bu girişimlerde istihdam edilen kişiler de projeden birincil fayda sağlayacaktır. Sosyal girişimler tarafından sağlanan malların alıcıları ve hizmetlerin kullanıcıları da projenin dolaylı faydalanıcıları olarak proje faaliyetlerinde yer almaktadır.

Proje geçim kaynakları (Livelihood facilities) ile ilgili tesislerdeki eksiklikleri gidermeyi, mülteci ve ev sahibi topluluk üyeleri arasındaki kadınların gelir elde etmelerini desteklemeyi ve sosyal girişimler etrafında mültecilerin, ev sahibi toplulukların ve belediye yetkililerinin diyalog ve katılımını teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda mülteci ve ev sahibi topluluk üyelerinin, geçim kaynakları ile ilgili tesislere yönelik yerel ihtiyaçlar ve öncelikler hakkındaki karar verme süreçlerine katılımları için kapasite oluşturma ve kolaylaştırma faaliyetleri ve geçim kaynakları ile ilgili seçilen tesislerin kurulum/ yenileme maliyetleri finanse edilecektir. Belirlenen geçim kaynakları kooperatiflere yönelik endüstriyel mutfaklar, pazaryerleri, kreşler, sosyal girişimcilik merkezlerinin oluşturulması ile desteklenecektir.

Proje yönetimi, izleme-değerlendirme, iletişim ve görünürlük faaliyetleri ile ulusal (STB, Kalkınma Ajansları) ve yerel (belediyeler, yerel yönetimler, STK'lar ve diğer paydaşlar) düzeydeki aktörlere yönelik hedefli kapasite oluşturma faaliyetleri de yine proje bütçesinden finanse edecek, proje kapsamında ve gelecekte kadınların geçim olanaklarının geliştirilmesini destekleme kapasiteleri güçlendirecektir.

Hedef bölgelerde uygulanan sosyal girişim kuluçka programları ile sığınmacı ve yerel toplulukta yer alan kadınlar ve gençlere yönelik olarak girişimcilik, iş geliştirme, iletişim becerileri, temel yasal düzenlemeler vb. konulara yönelik eğitim programları uygulanmaktadır.

- ❖ **Proje Uygulama Süresi:** Proje ne zaman başlamıştır; proje faaliyetlerinin ne zaman tamamlanması planlanmıştır? Proje faaliyetlerinin tamamlanmasında herhangi bir süre uzatımı öngörülmekte midir?

SEECO Projesi 2021 yılı Nisan ayında başlamış olup projenin 2025 yılı Nisan ayında tamamlanması öngörülmektedir. Mevcut zaman planlaması dahilinde proje kapsamında bir süre uzatımı öngörülmemektedir. Ancak AB, FRIT fonları kapsamında veya Dünya Bankası kredileri ile projeye ek kaynak tahsis edilmesi durumunda süre uzatımı gerçekleşmesi mümkün olabilir.

- ❖ **Proje Hedef Grupları:** Projede hedef gruplar kimlerden oluşmaktadır? Bu hedef grupların seçilmesinde ne gibi kriterler dikkate alınmıştır? Hedef grup seçimi yapılırken kullanılan herhangi bir yöntem mevcut mudur?

Projenin temel hedef grubu sığınmacılar ve yerel topluluklar arasında yer alan kadın ve 30 yaş altı genç girişimcilerdir. Hedef grupların belirlenmesi sürecinde toplumun farklı kesimlerine yönelik olarak gelir ve istihdam koşullarını inceleyen çalışmalar dikkate alınmıştır. Hedef grupların belirlenmesinde belirli bir analitik yöntem kullanılmamış olup uzman görüşü ve uygulama tecrübesine dayanarak hedef gruplar belirlenmiştir.

- ❖ **Odak Sorun ve İhtiyaç Alanları:** Proje ile çözüme ulaştırılması ya da çözümüne katkı sunulması beklenen temel sorunlar ve karşılanması beklenen ihtiyaçlar nelerdir?

Projenin temel hedeflerinden birisi de ESSN'den çıkış stratejisi bağlamında özellikle düşük gelire sahip sığınmacı bireylerin ekonomik koşullarının iyileştirip, ESSN uygulamasından çıkmasına katkı sağlamaktır. Bu bakımdan sosyal girişimciler sayesinde bireylerin sürdürülebilir bir gelir kaynağı sağlamasının ESSN'den çıkışı hızlandırması hedeflenmektedir.

Gerek sığınmacı gerekse yerel topluluktaki kadınlar açısından bakıldığında Türkiye'de kadınların hem toplam istihdam hem de girişimci aktivitelerdeki

oranı oldukça düşük durumdadır. Türkiye’de erkeklerde istihdam oranı %72 seviyesinde iken bu oran kadınlarda %32 seviyesindedir. UN Kadın Birimi tarafından yapılan bir anket çalışmasında göre Suriyeli kadınların %85’i işsiz durumdadır. Bu grubun yalnızca % 10’luk kesim sürdürülebilir bir gelir kaynağına sahipken, %5’lik kısmı mevsimsel ve belli bir düzeni olmayan işlerle geçimini sağlamaktadır. Bu bakımdan sosyal girişimcilik uygulamaları ile kadınlara geçim kaynağı olanağı sağlanmasının kadın istihdamı ve kadın girişimciliğine önemli katkıları olacağı değerlendirilmektedir. Özellikle ESSN kapsamında bulunan kadın ve gençlerin formal olarak sürdürülebilir gelir kaynağına ulaşması durumunda ESSN sisteminden çıkış gerçekleştirebilecektir.

- ❖ **Proje Riskleri:** Proje uygulama sürecinde karşılaşılan güçlükler neler olmuştur? Bu riskleri önlemek için herhangi bir faaliyet gerçekleştirildi mi? (Örneğin: yerel halktan tepki, hedef grubun faaliyetlere devamlılığını sağlama, kültürel veya sosyal direnç, uyum sonuçları, dil bariyeri, mevzuat kaynaklı sorunlar vb.)

Proje uygulaması kapsamında en çok karşılaşılmaması tahmin edilen en büyük risklerden birisi proje uygulaması sürecinde sığınmacı ve yerel halk arasındaki olası gerilim olmuştur. Bu riski yönetmek amacıyla proje kapsamında uygulanan Vatandaş Katılım Planı (Citizen Engagement Plan) ve İletişim Planı ile projenin amaç ve faaliyetleri ilgili kamuoyuna net bir şekilde aktarılmıştır. Proje kapsamında desteklenen sosyal girişimlerin kurulumundan sonra sürdürülebilirliği sağlaması da önemli bir husustur. Bu sebeple projede kapsamında sağlanacak olan uygulama sonrası mentorluk desteği ile girişimcilerin iş-tedarik, finans, hukuk vb. konularda birebir mentorluk hizmeti sağlanmıştır.

- ❖ **Proje Katkıları:** Proje ile Türkiye’de yaşayan sığınmacılara hangi açılardan katkı sağlandığını düşünmektесiniz? (Örneğin: toplumsal uyum, dezavantajlı grupların güçlendirilmesi, sosyal kalkınma, girişimcilik kültürü ve ekonomik

olanakların artırılması, barınma ve sosyal imkanlara erişimin artırılması, dil ve kültürel bariyerin ortadan kaldırılması vb.)

Suriye'den Türkiye'ye gerçekleşen göç çok kısa zamanda ve yüksek sayıda olduğu için ev sahibi toplumun bu baskıyı piyasa koşulları absorbe etmesinde çeşitli zorluklar yaratmıştır. Bölgeye gelen sığınmacı gruplarına piyasada yeteri kadar istihdam olanakları yaratılamamış ve sığınmacıların büyük bir kısmı kayıt dışı piyasada çalışır hale gelmişlerdir. Proje kapsamında desteklenen sosyal girişim modelleri sığınmacıların formal yollarla sürdürülebilir geçim kaynaklarına erişimlerini artırması ve yerel ekonomiye katkı sağlaması yoluyla önemli kazanımlar yaratmıştır.

Ayrıca proje kapsamında yararlanıcılara uygulanan uzun süreli sosyal girişimcilik ve eğitim kapasite geliştirme programları ile sığınmacı ve yerel topluluğa mensup kadın ve gençler bir arada çalışma olanağı bulmuşlardır. Bu kapsamda, farklı grupların bir arada uzun süreli çalışma olanağı bulunması tarafların empati duygusunun gelişmesine ve toplumsal uyumun artırılmasına katkıda bulunmuştur.

Projeye katılım sağlayan kadın ve gençlerin ağırlıklı kısmının başlangıç durumunda girişimcilik tecrübesi bulunmamaktaydı. Girişimciliğe yönelik verilen eğitim ve mentörlük programları bireylerin girişimcilik kültürünün gelişmesinde önemli katkıları olmuştur. Toplumumuzda özellikle kadın girişimciliğinin olması gerekenden çok daha düşük seviyesi dikkate alındığında bu konuya odaklanacak projelerin büyük önemi bulunmaktadır.

Göç, Girişimcilik ve Sosyal Uyum (ENHANCER) Projesi

- ❖ **Projenin Amacı:** Projenin uygulanmasındaki temel amaç nedir?

Projenin amacı, geçim kaynağı ve istihdam imkanları aracılığıyla Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Ev Sahibi Topluluklara sosyoekonomik katılımına katkıda bulunmaktadır.

- ❖ **Proje Başvuru Sahibi:** Proje hangi program tarafından finanse edilmektedir? Proje faaliyetlerini uygulayacak kurum ve ortakları kimlerden oluşmaktadır?

Türkiye'deki Mülteciler için AB Mali Yardım Aracı (FRIT) kapsamında Avrupa Birliği tarafından fonlanan ve Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi (ICMPD) tarafından, T.C Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü koordinasyonu ile yürütülmektedir.

- ❖ **Proje Uygulama Sahası:** Proje faaliyetlerinin hayata geçirildiği bölge, il veya ilçeler hangileridir?

Proje İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Gaziantep, Adana, Mersin, Konya, Şanlıurfa, Kayseri ve Hatay illerini kapsayacak şekilde 11 hedef ilde uygulanmaktadır.

- ❖ **Proje Bütçesi:** Proje kapsamında planlanan yaklaşık bütçe ne kadardır?

Projenin toplam bütçesi 32,5 milyon Avro'dur.

- ❖ **Proje bütçesinde ağırlıklı, öne çıkan faaliyet kalemleri nelerdir?** (Örneğin: Eğitim ve danışmanlık faaliyetleri, farkındalık faaliyetleri, makine-ekipman alımları, bina yapımı, teknik geziler, rehabilitasyon faaliyetleri, sosyal içerme ve uyum faaliyetleri vb.)

Proje kapsamındaki kullanılacak finansman kapsamında (1) Girişimcilik Ekosistem Kurumu Hibeleri, (2) Ortak Kullanım Tesisi Hibeleri, (3) İstihdam Yaratma Odaklı Kobi Hibe Programı, (4) İstihdam Yaratma Odaklı Kooperatif Hibe Programı olarak 4 farklı nitelikte hibe programı uygulanmıştır.

Projede; Adana, Ankara, Bursa, Gaziantep, Hatay, İstanbul, İzmir, Kayseri, Konya, Mersin ve şanlıurfa illerinde ikamet eden Türk vatandaşı ve geçici koruma altındaki Suriyeli girişimci adaylarına Genel Girişimcilik eğitimleri verilmektedir. Bu kapsamda 2022 yılı sonuna dek 2664 katılımcı sertifika almaya hak kazanmıştır.

Proje kapsamında sağlanan girişimcilik mentorlük çalışmalarından, 70 kişi yararlanmıştır. Proje sonuna kadar 200 kişinin mentörlük hizmetlerinden faydalanması planlanmaktadır.

Proje süresi boyunca 3 kere İş Dünyası (B2B) Buluşma Etkinliği düzenlenmiştir. Türk ve Suriyeli girişimcilerin birlikte çalışma imkânlarının geliştirilmesi, iş geliştirme becerileri kazanmaları ve iş bağlantılarını güçlendirmeleri hedefiyle düzenlenen etkinlikte, yeni iş birliği alanları için önemli adımlar atılmıştır. Etkinliklerde Suriyeli ve Türk start-up'lar stant alanında ürünlerini sergileme fırsatı bulmuştur.

Göçmenleri kapsayan bir girişimcilik ortamında ve sosyoekonomik kapsayıcılık yaklaşımı ile ekosistem kuruluşları arasında yeni iş birlikleri oluşturmak ve mevcut iş birliklerini iyileştirmek projedeki faaliyetlerin temel amacı olmuştur.

- ❖ **Proje Uygulama Süresi:** Proje ne zaman başlamıştır; proje faaliyetlerinin ne zaman tamamlanması planlanmıştır? Proje faaliyetlerinin tamamlanmasında herhangi bir süre uzatımı öngörölmekte midir?

Proje süresi 36 ay olup 2023 yılı sonunda tamamlanması öngörülmektedir. Projeye Avrupa Birliği tarafından ek finansman sağlanması durumunda, süre uzatımına gidilebilir.

- ❖ **Proje Hedef Grupları:** Projede hedef gruplar kimlerden oluşmaktadır? Bu hedef grupların seçilmesinde ne gibi kriterler dikkate alınmıştır? Hedef grup seçimi yapılırken kullanılan herhangi bir yöntem mevcut mudur?

Projenin hedef kitlesi Türk ve Suriyeli girişimci ekosisteminde yer alan bireylerdir.

- ❖ **Odak Sorun ve İhtiyaç Alanları:** Proje ile çözüme ulaştırılması ya da çözümüne katkı sunulması beklenen temel sorunlar ve karşılanması beklenen ihtiyaçlar nelerdir?

Geçici koruma altındaki Suriyeliler ve ev sahibi toplulukların girişimcilik etkinliklerini artırmak için ihtiyaç duydukları kaynaklara erişim seviyesi kısıtlı durumdadır. Proje kapsamında sağlanan eğitimler ve hibe programları ile girişimcilerin kaynaklara erişiminin artırılması hususuna odaklanılmıştır.

Ülkemizde ulusal ve bölgesel düzeyde göç ve kalkınma politikalarının yönetimine yönelik kurumsal kapasitede yetersizlikler bulunmaktadır. Proje faaliyetleri ile göç yönetimi alanındaki kurumsal kapasitenin artırılması için faaliyetler yürütülmektedir.

Proje kapsamındaki faaliyetlerin ülkemizde Suriyeli ve yerel topluluk arasındaki dil ve kültürel kod gibi farklılıklar temelinde sosyal uyum sorunlarına da katkı sağlaması önem arz etmektedir. Göçe dayalı girişimcilik politikası sonucu, sığınmacıların formal yollarla girişimci olmaları onların topluma uyum sağlamalarına yardımcı olabilir.

- ❖ **Proje Riskleri:** Proje uygulama sürecinde karşılaşılan güçlükler neler olmuştur? Bu riskleri önlemek için herhangi bir faaliyet gerçekleştirildi mi? (Örneğin: yerel halktan tepki, hedef grubun faaliyetlere devamlılığını sağlama, kültürel veya sosyal direnç, uyum sonuçları, dil bariyeri, mevzuat kaynaklı sorunlar vb.)

Proje süresi boyunca hedef grubun faaliyetlere devamlılığının sağlanması önemli ve minimize edilmesi gereken risk faktörüdür.

Bir diğer risk faktörü, proje faaliyetlerinin bazılarında yer alan birincil düzeyde iletişimlerde ev sahibi topluluklar ve sığınmacı gruplar arasında dil bariyerinin ortaya çıkması olarak değerlendirilebilir.

- ❖ **Proje Katkıları:** Proje ile Türkiye’de yaşayan sığınmacılara hangi açılardan katkı sağlandığını düşünmektесiniz? (Örneğin: toplumsal uyum, dezavantajlı grupların güçlendirilmesi, sosyal kalkınma, girişimcilik kültürü ve ekonomik olanakların artırılması, barınma ve sosyal imkanlara erişimin artırılması, dil ve kültürel bariyerin ortadan kaldırılması vb.)

Proje kapsamında sağlanan eğitimler ve hibe programları ile girişimcilerin ihtiyaç duyduğu finansal kaynak ve teknik bilgiye erişimlerinin kolaylaştırılması, yeni ürünlerin ev pazarların oluşturulmasına uygun bir ortam sağlanması hedeflenmektedir.

Projenin politika geliştirmeye yönelik bileşeni ile göçe duyarlı girişimcilik politikalarına ilişkin kurumsal kapasite geliştirmeye yönelik faaliyetlerin yapılması ve işlevsel bir yerel ekosistem için yerel meclisler çevresinde kendi kendine çalışabilen bir mekanizma kurulması hedeflenmektedir. Proje ile ev sahibi topluluklar ve sığınmacılar arasındaki uyum becerilerinin artırılmasına katkı sağlanacaktır. Göçe dayalı girişimcilik politikası sonucu, sığınmacıların formal yollarla girişimci olmaları onların topluma uyum sağlamalarına yardımcı olacaktır. İşletmeler aracılığıyla, sığınmacılar toplumun diğer üyeleriyle etkileşimde bulunabilir ve toplumda daha fazla kabul görebilirler.

İşten Sosyal Uyuma (Business to Social Cohesion) Projesi

❖ **Projenin Amacı:** Projenin uygulanmasındaki temel amaç nedir?

Kadın işletmecilerin, girişimcilerin ve kooperatiflerin pandemi dönemi etkileriyle başa çıkmaları ve işletmeleri güçlenmelerine destek olmak hedeflenmiştir. Ayrıca, proje ile mülteci ve ev sahibi topluluk üyeleri arasındaki iş ilişkilerini güçlendirilerek sosyal uyumu ve topluluklar arası dayanışmayı teşvik etmek amaçlanmaktadır.

❖ **Proje Başvuru Sahibi:** Proje hangi program tarafından finanse edilmektedir? Proje faaliyetlerini uygulayacak kurum ve ortakları kimlerden oluşmaktadır?

Projenin finansman sağlayıcısı Japonya Hükümeti olup, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) Türkiye Ofisi uygulama ortağı olarak faaliyetleri yürütmektedir.

❖ **Proje Uygulama Sahası:** Proje faaliyetlerinin hayata geçirildiği bölge, il veya ilçeler hangileridir?

Ev sahibi topluluklar ve sığınmacılar tarafından kurulmuş 40 kadın kooperatif için Bingöl, Elazığ, Malatya, Giresun, Gümüşhane, Rize, Trabzon, Çankırı, Kastamonu, Sinop, Aydın, Denizli, Muğla, Antalya, Burdur, Isparta, Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir, Kayseri, Sivas, Yozgat, Gaziantep, Diyarbakır, Şanlıurfa, Mardin ve Şırnak illeri seçilmiştir.

75 kadın girişimci ve kadın kooperatifine iş geliştirme kampı (bootcamp) yapılması ve 40 kadın girişimci ve kadın kooperatifine eğitim, danışmanlık ve hibe desteği verilmesi için ise Mersin, Adana, Hatay, Kahramanmaraş, Gaziantep, Şanlıurfa, Kayseri, Sivas, Yozgat, Konya, Nevşehir, İzmir, Aydın, Denizli, Muğla ve Manisa illeri belirlenmiştir.

❖ **Proje Bütçesi:** Proje kapsamında planlanan yaklaşık bütçe ne kadardır?

Proje 1,1 milyon dolar bütçelidir.

❖ **Proje bütçesinde ağırlıklı, öne çıkan faaliyet kalemleri nelerdir?** (Örneğin: Eğitim ve danışmanlık faaliyetleri, farkındalık faaliyetleri, makine-ekipman alımları, bina yapımı, teknik geziler, rehabilitasyon faaliyetleri, sosyal içirme ve uyum faaliyetleri vb.)

Belirlenen bölgelerdeki 40 kadın kooperatifine ihtiyaçlarına yönelik danışmanlık hizmeti verilmiş, danışmanlık hizmeti sonucu ortaya çıkan ihtiyaçlar için aynı destek sağlanmış ve desteklenen kooperatiflerin ticarileşme ve satış kanallarını geliştirmeleri amacıyla yerel, bölgesel ve uluslararası tedarik zincileri, e-ticaret platformları ve hedef illerdeki potansiyel alıcılar nezdinde girişimde bulunulmasını sağlanmıştır. Yerel ürünlerin ticarileşmesi ve tanıtımı için envanter çalışması yapılmış Türkiye'nin yöresel ürün haritasının çıkarılmıştır. Çalışmalar sonucunda www.anadoludakiler.org adresinde yöresel ürün platformu oluşturulmuştur.

Kadınların iş piyasasına erişiminin girişimcilik yoluyla artırılmasına yönelik olarak 75 kadın girişimci ve kadın kooperatifine yönelik eğitim programları düzenlenmiş, bu programlar sonrasında seçilecek kooperatiflerin iş geliştirme süreçlerine destek olmak amacıyla 25 kadın kooperatifine aynı destek ve 20 kadın girişimci/kooperatife danışmanlık hizmeti sağlanmıştır. Yine mülteci ve ev sahibi topluluklardan kadın girişimcilere yönelik; Hatay, İzmir ve Kayseri'de yüz yüze İş Geliştirme Kampı düzenlenmiş ve e-ticaret eğitimleri verilmiştir.

Yararlanıcılar tarafından geliştirilen ve uygulanan iş planı doğrultusunda ve çıktılara dayalı olarak danışmanlıkların desteğiyle ihtiyaç kalemleri belirlenmiş ve “aynı-katkı/satın alma” olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu hibe desteği; işyeri tescil ücretleri, makine ve teçhizat, hammadde, yeni personel

alımı, pazarlama, e-ticaret platformlarına abonelik, ürün tasarımı ve standardizasyon gibi alanlarda değerlendirilmiştir.

- ❖ **Proje Uygulama Süresi:** Proje ne zaman başlamıştır; proje faaliyetlerinin ne zaman tamamlanması planlanmıştır? Proje faaliyetlerinin tamamlanmasında herhangi bir süre uzatımı öngörülmekte midir?

Proje Mart 2020’de başlamış olup uygulama süresi 12 aydır. Proje 2021 Mart ayında tamamlanması öngörülmüştü. Ancak projede 6 ay süre uzatımı gerçekleşmiş olup Eylül 2022’de tamamlanmıştır.

- ❖ **Proje Hedef Grupları:** Projede hedef gruplar kimlerden oluşmaktadır? Bu hedef grupların seçilmesinde ne gibi kriterler dikkate alınmıştır? Hedef grup seçimi yapılırken kullanılan herhangi bir yöntem mevcut mudur?

Türkiye, yaklaşık 4 milyon geçici koruma statüsüne sahip Suriye uyruklu vatandaşa ev sahipliği yapmaktadır. Bu durum, iki toplum arasında etkileşim ve iş birliği ihtiyacını arttırmaktadır. Bu kapsamda hedef grupları hem Türk hem de sığınmacı kadın girişimci ve kadın işletmecilerdir. Ayrıca Covid-19 sürecinde yapılan araştırmalarda Covid-19’un olumsuzluklarından en çok bu kesimler etkilenmiştir.

Ayrıca covid-19 pandemisinden etkilenen kooperatif üyeleri de proje hedef grubudur. Pandemi dönemi üretim ve tedarik zinciri kesintileri, kooperatiflerin üretim ve satışlarını etkilemiştir. Özellikle gıda ve tarım kooperatifleri, üretim ve dağıtım süreçlerinde sıkıntı yaşamıştır. İşletmelerin kapanması, üyelerin işsiz kalması veya gelir kaybı yaşaması gibi faktörler, kooperatiflerin nakit akışını azaltmıştır. Pandemi nedeniyle, birçok kooperatif iş süreçlerinde değişiklikler yapmak zorunda kalmıştır. Örneğin, e-ticaret veya online toplantılar gibi dijital platformlara geçiş yapmak zorunda kalmışlardır.

- ❖ **Odak Sorun ve İhtiyaç Alanları:** Proje ile çözüme ulaştırılması ya da çözümüne katkı sunulması beklenen temel sorunlar ve karşılanması beklenen ihtiyaçlar nelerdir?

Proje, pandeminin neden olduğu artan sosyal gerilimler ve ortaya çıkan sosyoekonomik problemleri çözmek için geliştirilmektedir. Projenin odaklandığı konular; sosyo-kültürel farklılıklar, topluluklar arasında sosyal mesafenin artması, dil engelleri, sosyal kabulün azalması, iş rekabeti, güvenlik kaygıları, mevcut hizmetlere ilişkin yanlış algılamalar ve yanlış bilgilendirmelerdir.

- ❖ **Proje Riskleri:** Proje uygulama sürecinde karşılaşılan güçlükler neler olmuştur? Bu riskleri önlemek için herhangi bir faaliyet gerçekleştirildi mi? (Örneğin: yerel halktan tepki, hedef grubun faaliyetlere devamlılığını sağlama, kültürel veya sosyal direnç, uyum sonuçları, dil bariyeri, mevzuat kaynaklı sorunlar vs.)

Proje riskleri arasında yer alan dil engelini aşmak için Suriyeli kişilerle iletişim kurabilmek için tüm süreçlerde tercümandan faydalanılmıştır. Ayrıca pandeminin etkisi devam ettiği için hedef kitlenin bazı eğitimlere katılımları çevrimiçi olarak gerçekleştirilmiştir. Katılımı olabildiğince artırmak için eğitimlere katılım destek şartı olarak değerlendirilmiştir.

- ❖ **Proje Katkıları:** Proje ile Türkiye’de yaşayan sığınmacılara hangi açılardan katkı sağlandığını düşünmektesiniz? (Örneğin: toplumsal uyum, dezavantajlı grupların güçlendirilmesi, sosyal kalkınma, girişimcilik kültürü ve ekonomik olanakların artırılması, barınma ve sosyal imkanlara erişimin artırılması, dil ve kültürel bariyerin ortadan kaldırılması vb.)

Proje, Türkiye’deki yerel topluluklar ve sığınmacılar arasında uyumun sosyal ilişkilerin ötesinde iş ilişkileri ile geliştirilmesi bakımından önemli katkılar sağlamıştır. Projenin temel vurgusu yöresel ürünlerin ticarileştirilmesi üzerinedir. Yöresel ürünler, niteliği itibarıyla yerel kültürel mirası yansıtmakta

ve yerel toplulukların kimliklerini ve kültürel değerlerini koruma konusunda önemli bir rol oynamaktadır. Yöresel ürünlerin ticarileştirilmesi, yerel kültürel etkileşimi desteklemektedir. Bu süreç yerel topluluklar ve mülteciler arasındaki kültürel anlayışın artmasına ve ortak paydaların bulunmasına yardımcı olabilmektedir.

Yerelde yöresel ürünlere yönelik üretimin artırılması, gerek yerel topluluk gerekse sığınmacı grupların gelir düzeyinin artmasına katkıda bulunmuştur. Bu durum da özellikle iki grup arasında ekonomik koşullardan kaynaklı gerilimin azaltılmasına katkıda bulunduğu söylenebilir.

